

Lapsen oikeus yksityisyyden suojaan sosiaalisen median palveluissa –
vanhempien tekemien julkaisuiden suhde lapsen oikeuksiin

Helsingin yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Viestintä- ja informaatio-oikeus
Laatija: Sara Laitinen
Ohjaajat: Päivi Korpisaari ja
Susanna Lindroos-Hovinheimo
Toukokuu 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme	
Tekijä – Författare – Author Sara Laitinen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Lapsen oikeus yksityisyyden suojaan sosiaalisen median palveluissa – vanhempien tekemien julkaisuiden suhde lapsen oikeuksiin			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Viestintä- ja informaatio-oikeus			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages XXIII + 78
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Sosiaalinen media on muuttanut olennaisesti ihmisten tapoja jakaa tietoa sekä kommunikoida. Sosiaalinen media on lisäksi herättänyt huolia yksityisyydestä sekä sen suojaamisesta, joten myös lasten oikeus yksityisyyteen sosiaalisen median kontekstissa on ajankohtainen oikeudellinen kysymys. Tässä tutkielmassa tarkastellaan lasten oikeudellista asemaa osana sosiaalista mediaa tilanteissa, joissa lapsen oma vanhempi toimii lapsen tietojen julkaisijana. Tutkimusten mukaan 22 %:lla 15–16-vuotiaista suomalaislapsista vanhemmat olivat julkaisseet lapsensa tietoja ilman luvan kysymistä lapselta.</p> <p>Tutkielmassa tarkastellaan lapsille ihmis- ja perusoikeutena taattua yksityisyyden suojaamista sosiaalisen median kontekstissa. Tarkoituksena on arvioida, mitä lapsen yksityisyyden suojan erityispiirteet ovat, kenen vastuulla lapsen yksityisyyden suojaaminen on ja millä tavoin sitä suojataan sosiaalisessa mediassa. Lisäksi tutkitaan, voidaanko lapsen yksityisyyden suoja rajoittaa vanhemman sananvapauden perusteella. Tutkimuskohteena ovat lapsille taatut perus- ja ihmisoikeudet, tietosuojalainsäädäntö sekä lapsen oikeudet. Näitä kysymyksiä tarkastellaan lainopillisesti systematisoimalla voimassa olevaa oikeutta.</p> <p>Lapsen yksityisyyden määrittämisen ongelmana on ristiriita lapsen autonomian sekä muista riippuvaisuuden ja suojan tarpeen välillä. Lapsen kyky määrätä omasta yksityisyydestään on rajallinen ja vanhemmat käyttävät päätäntävaltaa useissa lasta ja tämän yksityisyyttä koskevissa asioissa. Kuitenkin lapsilla on yhtäläinen oikeus yksityisyyden suojaan kuin aikuisillakin, ja on vanhemman tehtävä huolehtia tämän oikeuden toteutumisesta. Lapsen yksityisyyden suojaamisessa tulee huomioida lapsen etu sekä lapsen omat näkemykset hänestä julkaistavasta tiedosta. Lähtökohtaisesti lapsen tietojen julkaisemiselle tarvitaan myös lapsen oma suostumus. Lapsesta julkaistavien tietojen osalta on merkitystä sillä, millaista tieto on ja kuinka laajalle joukolla tieto julkaistaan. Mitä suuremmalle joukolla ja mitä arkaluonteisempaa tietoa julkaistaan, sitä todennäköisemmin kyseessä on lapsen yksityisyyden suojan loukkaus.</p> <p>Lapsen yksityisyyttä sosiaalisessa mediassa suojataan muun muassa tietosuojalainsäädännön ikärajoilla sekä sosiaalisen median palveluntarjoajien erityisesti lapsia koskevilla käyttöehtoilta, mutta lapsen viimesijainen suojaaminen on jätetty vanhempainvastuunkantajan harteille. Kun lapsen yksityisyyden suojaaminen on vanhemman vastuulla, niin lapsen keinot suojautua vanhempien tekemiltä julkaisuilta ovat heikot. Tutkielmassa korostetaan vanhempien velvollisuutta suojata lasta sekä huomioida tälle taatut oikeudet myös arjessa.</p> <p>Lähtökohtaisesti lainsäädäntö ei takaa lapsen yksityisyyden suojaamista vahvempaa asemaa perus- ja ihmisoikeutena kuin muillekaan perusoikeuksille. Oikeuskäytännössä vanhemman ja lapsen oikeuksien ollessa vastakkain on kuitenkin lähtökohtaisesti päädytty painottamaan lapsen oikeusasemaa vahvempaan, sillä lapset ovat lähtökohtaisesti heikommissa asemassa sekä tarvitsevat suojelua muilta.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Yksityisyyden suoja, Yksityisyys, Henkilötietojen suoja, Tietosuojasetus, Yksityisyys, Perusoikeudet, Ihmisoikeudet, Lapsen oikeudet, Lapsen etu			
Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors Päivi Korpisaari ja Susanna Lindroos-Hovinheimo			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto			
Muuta tietoa – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

Sisällysluettelo.....	i
Lähdeluettelo	ii
Lyhenteet	xxiii
Kuviot.....	xxiii
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuksen tausta	1
1.2 Tutkielman tavoitteet, oikeustieteellinen viitekehys ja tutkimuskysymykset.....	4
1.3 Metodi ja lähdeaineisto	7
1.4 Tutkielman rakenne ja rajaukset	10
2 Lapsen oikeudet.....	12
2.1 Lapsen oikeuksista yleisesti	12
2.2 Lapsen etu lapsen tärkeimpänä oikeutena.....	15
2.3 Lapsen oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon.....	17
2.4 Lapsen oikeus suojeluun	19
3 Yksityisyyden suoja.....	22
3.1 Yleisesti yksityisyyden suojasta, yksityisyydestä sekä henkilötiedoista	22
3.2 Lapsen yksityisyyden ja henkilötietojen suojan sääntely	27
3.3 Yksityisyys sosiaalisessa mediassa erityisesti lasten näkökulmasta.....	31
4 Lapsen yksityisyyden suojan toteutuminen vanhempien tekemissä julkaisuissa.....	34
4.1 Vanhemmat lapsen tietojen julkaisijoina	34
4.1.1 Lapsen edun huomioiminen sosiaalisessa mediassa	37
4.1.2 Lapsen itsemääräämisoikeus sekä näkemyksen huomioiminen sosiaalisessa mediassa.....	39
4.1.3 Lapsen iän merkitys.....	42
4.1.4 Lapsen suostumus tietojen julkaisemiselle	45
4.2 Sosiaalisen median palveluiden ikärajat ja käyttöehdot – miten lapsia suojataan palveluntarjoajien puolesta?.....	47
4.2.1 Palveluntarjoajien velvollisuudet lapsen yksityisyyden suojelemiseksi	47
4.2.2 Facebook ja Instagram	48
4.2.3 YouTube	52
4.3 Julkaistavan tiedon sisällön merkitys lapsen oikeuksien kannalta.....	54
4.3.1 Yleisesti	54
4.3.2 Rikosoikeudellinen näkökulma vanhempien tekemiin julkaisuihin	57
4.3.3 Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2018:81	59
4.3.4 Julkisen sanan neuvoston ohjeistukset ja ratkaisukäytäntö lapsia koskevan joukkoviestinnän osalta.....	61
4.3.5 Julkaistavan tiedon leviämisen laajuuden vaikutus	65
5 Lapsen ja vanhemman vastakkaiset oikeudet.....	68
6 Johtopäätökset	75

Lähdeluettelo

Kirjallisuus, artikkelit ja julkaisut

Aalto – Uusisaari 2009

Aalto, Tuija –Uusisaari, Marylka Yoe: Nettielämää – Sosiaalisen median maailmat. Gummerus Kirjapaino. Jyväskylä 2009.

Aaltonen 2009

Aaltonen, Anna-Kaisa: Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa. Edita Publishing Oy. Helsinki 2009.

Aarnio 1997

Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Teoksessa Häyhä, Juha: Minun metodini. Werner Söderström lakitieto, Helsinki 1997.

Aarnio 2006

Aarnio, Aulis: Tulkinnan taito – ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Alma Talent Oy. 2006.

Araneva 2018

Araneva, Mirjam: Lastensuojelun perhehoito. Alma Talent. Helsinki 2018.

Brake 2014

Brake, David. R.: Sharing Our Lives Online: Risks and Exposure in Social Media. Basingstoke, GBR: Palgrave Macmillan, 2014.

De Godzinsky 2015

de Godzinsky, Virve: Kohti lapsiystävällisempää oikeudenkäyttöä. Lakimies 6/2015, s. 856-878.

Ervasti 2017

Ervasti, Kaijus: Lakimies, oikeus ja yhteiskunta: oikeus yhteiskunnallisena käytäntönä. Edita Publishing. Helsinki, 2017.

EU Kids Online 2020

Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., and Hasebrink, U. (2020). EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries. EU Kids Online. Saatavilla <http://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/eu-kids-online/reports/EU-Kids-Online-2020-10Feb2020.pdf>

Freeman 1992a

Freeman, Michael D. A.: Introduction: Rights, Ideology and Children. Teoksessa: Freeman, Michael – Veerman, Philip (toim.): The Ideologies of Children's Rights. Kluwer Academic Publishers. The Netherlands 1992, s. 3-6.

Freeman 1992b

Freeman, Michael D. A.: The Limits of Children's Rights. Teoksessa: Freeman, Michael – Veerman, Philip (toim.): The Ideologies of Children's Rights. Kluwer Academic Publishers. The Netherlands 1992, s. 29-46.

Groothuis 2014

Groothuis, Margaretha M.: The Right to Privacy for Children on the Internet: New Developments in the Case Law of the European Court of Human Rights. Teoksessa van der Hof, Simone – van den Berg, Bibi – Schermer, Bart (toim.): Minding Minors Wandering the Web: Regulations Online Child Safety. Information Technology and Law Series. T.M.C Asser Press. The Hague, The Netherlands 2014, s. 143-156.

Hakalehto 2016

Hakalehto, Sivianna: Lapsen oikeuksien sopimuksen lapsikäsituksesta. Lakimies 7-8/2016, s.1187-1198.

Hakalehto 2018a

Hakalehto, Sivianna: Lapsioikeuden perusteet. Alma Talent. Helsinki 2018.

Hakalehto 2018b

Hakalehto, Sivianna: Johdatus lapsen oikeuksiin terveydenhuollossa. Teoksessa: Hakalehto, Sivianna – Pahlman, Irma (toim.): Lapsen oikeudet terveydenhuollossa. Kaupparemari 2018, s. 20-56.

Hakalehto-Wainio 2011

Hakalehto-Wainio, Suvianna: Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa. Defensor Legis N:o 4/2011, s. 510-525.

Hakalehto-Wainio 2013a

Hakalehto-Wainio, Suvianna: Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa: Hakalehto-Wainio, Suvianna & Nieminen, Liisa (toim.): Lapsioikeus murroksessa. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 2013, s. 17-52.

Hakalehto-Wainio 2013b

Hakalehto-Wainio, Suvianna: Uusi lapsioikeus. Teoksessa: Husa, Jaakko – Keskitalo, Petri – Linna, Tuula – Tammi-Salminen, Eva (toim.): Oikeuden avantgarde. Juhlajulkaisu Juha Karhu 1953 – 6/4 – 2013. Talentum, Helsinki 2013, s. 59-76.

Hakalehto-Wainio 2013c

Hakalehto-Wainio, Suvianna: Lapsen oikeuksien sopimus lasten ihmisoikeuksien perustana. Teoksessa Koivurova, Timo – Pirjatanniemi, Elina (toim.): Ihmisoikeuksien käsikirja. Tietosanoma, Helsinki, 2013.

Hakamies ym. 2013

Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Lappi-Seppälä, Tapio – Majanen, Martti – Melander Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. WSOYpro, Helsinki, 2013.

Hinton – Hjorth 2013

Hinton, Sam – Hjorth, Larissa: Understanding social media. Sage Publications, 2013.

Hirvelä – Heikkilä 2013

Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu: Ihmisoikeudet – käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. Edita, Helsinki. Bookwell Oy, Porvoo 2013.

Hirvonen 2011

Hirvonen, Ari. Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki: Aki Hirvonen, 2011.

Husa – Mutanen – Pohjolainen 2008

Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo: Kirjoitetaan juridiikkaa. Ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. Helsinki, 2008.

Innanen – Saarimäki 2012

Innanen, Antti – Saarimäki, Jarkko: Internetoikeus. Edita Publishing Oy, Bookwell Oy, Porvoo, 2012.

Järvinen 2010

Järvinen, Petteri: Yksityisyys – Turvaa digitaalinen kotirauhasi. WSOYpro Oy. Jyväskylä, 2010.

Kaisto 2005

Kaisto, Janne: Lainoppi ja oikeusteoria. Edita Prima Oy. Helsinki 2005.

Kangas 2012

Kangas, Urpo: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Forum Iuris. Helsinki 2012.

Kari 2012

Kari, Markus: Muuttuva yhteiskunta, oikeus ja oikeustieteen metodi. XIV Oikeustieteen päivät, Vaasan yliopiston julkaisuja. Vaasa, 2012, s. 117-133.

Kemppinen 2011

Kemppinen, Jukka: Informaatio-oikeuden alkeet. Tietosanoma, Helsinki 2011.

Koivisto 2018

Koivisto, Ida: Ohjattua vapautta? Itsemääräämisoikeus hallinnan välineenä. Lakimies 6/2018. s. 627-650.

Kolehmainen 2015

Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa: Miettinen Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteen vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edilex 2015/29. Julkaistu 30.6.2015.

Korpisaari – Pitkänen – Warmma-Lehtinen 2018

Korpisaari, Päivi – Pitkänen, Olli – Warmma-Lehtinen, Eija: Uusi tietosuojalainsäädäntö. Alma Talent. Helsinki 2018.

Laaksonen – Matikainen – Tikka 2013

Laaksonen, Salla-Maaria – Matikainen, Janne – Tikka, Minttu (toim.): Otteita verkosta – Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Bookwell Oy. Jyväskylä, 2013. s. 9-33.

Lansdown 2005

Lansdown, Gerison: The Evolving Capacities of the Child. Innocenti Insights no. 11. Unicef, 2005. Saatavilla <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/evolving-eng.pdf>.

Lastensuojelun Keskusliitto: Lapsella on oikeus yksityisyyden suojaan verkossa

Lastensuojelun Keskusliitto: Lapsella on oikeus yksityisyyden suojaan verkossa. Julkaistu 14.3.2016. Saatavilla <https://www.sttinfo.fi/tiedote/lapsella-on-oikeus-yksityisyyden-suojaan-verkossa?publisherId=1950&releaseId=42357666>.

Lastensuojelun Keskusliiton kysely 2016

Lastensuojelun Keskusliitto – Hurttila, Paula: Lapsen yksityisyyden suoja digitaalisessa mediassa. Yhteenveto lapsille ja nuorille suunnatun kyselyn vastauksista. Helsinki 2016. Saatavilla <https://indd.adobe.com/view/982bc123-595c-4ab9-a456-f21802059cef>.

Lindroos-Hovinheimo 2018

Lindroos-Hovinheimo, Susanna. Henkilötietojen suoja EU-oikeudessa - yksityisyyttä yhteisön kustannuksella? Lakimies, 116(1), 52–75, 2018.

Linnanmäki 2019

Linnanmäki, Kirsikka: Lapsen etu huoltoriidan tuomioistuinsovittelussa. Alma Talent, Helsinki 2019.

Mahkonen 1997

Mahkonen, Sami: Oikeus yksityisyyteen. Werner Söderström Lakitieto Oy, Porvoo 1997.

Mahkonen 2008

Mahkonen, Sami: Lastensuojelu ja laki. Toinen uudistettu laitos. Edita Publishing Oy. Helsinki 2008.

Liu – Minkus – Ross 2015

Liu, Kelvin –Minkus, Tehila –Ross, Keith W.: Children Seen But Not Heard: When Parents Compromise Children’s Online Privacy. In Proceedings of the 24th International Conference on World Wide Web (WWW ’15). International World Wide Web Conferences Steering Committee, Republic and Canton of Geneva, CHE, 776–786, 2015. Saatavilla <https://doi.org/10.1145/2736277.2741124>.

Neuvonen 2014

Neuvonen, Riku: Yksityisyyden suoja Suomessa. Lakimiesliiton kustannus. Viro 2014.

Neuvonen 2019

Neuvonen, Riku. Viestintä- ja informaatio-oikeuden perusteet. Helsingin Kauppakamari, 2019.

Nieminen 2006

Nieminen, Liisa: Lapsuudesta vanhuuteen – Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys eri ikävaiheissa. Edita Prima Oy. Helsinki 2006.

Ojala 2012

Ojala, Timo: Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Edita Publishing Oy. Helsinki 2012.

Ollila 2002

Ollila, Riitta: Sananvapaus ja yksityisyyden suoja tietoverkoissa. Lakimies 3/2002, s. 430-435.

Pajulammi 2013

Pajulammi, Henna: Lapsen oikeus osallistua. Teoksessa: Hakalehto-Wainio, Suvianna & Nieminen, Liisa (toim.): Lapsioikeus murroksessa. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 2013, s. 89-123.

Pajulammi 2014

Pajulammi, Henna: Lapsi, oikeus ja osallisuus. Talentum. Helsinki 2014.

Pesonen 2013

Pesonen, Pirkko: Sosiaalisen median lait. Lakimiesliiton kustannus. Viro 2013.

Pesonen 2017

Pesonen, Pirkko: Viestinnän lait. Edita Publishing Oy. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2017.

Pitkänen – Tiilikka – Warmma 2013

Pitkänen, Olli – Tiilikka, Päivi – Warmma, Eija. Henkilötietojen suoja. Alma Talent Oy, 2013.

Repo – Nätti 2015

Repo, Katja – Nätti, Jouko: Lasten ja nuorten median käytön aikatrendit. Teoksessa: Lahikainen, Anja Riitta – Mälkiä, Tiina – Repo, Katja: Media lapsiperheessä. Vastapaino. Tampere, 2015, s. 80-107.

Saarenpää 1999a

Saarenpää, Ahti: Henkilöoikeus. Teoksessa: Timonen, Pekka (toim.): Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään 1. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 1999. s. 357-379.

Saarenpää 1999b

Saarenpää, Ahti: Perhe- ja jäämistöoikeus. Teoksessa: Timonen, Pekka (toim.): Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään 1. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 1999. s. 380-450.

Saarenpää 1999c

Saarenpää, Ahti: Informaatio-oikeus. Teoksessa: Timonen, Pekka (toim.): Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään 1. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 1999. s. 451-460.

Saarenpää 2009

Saarenpää, Ahti: Oikeusinformatiikka. Teoksessa: Martti, Minna-Greta (toim.): Oikeusjärjestys osa I. 6. täydennetty painos. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. Rovaniemi, 2009, s.1-130.

Siltala 2003

Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2003.

Solove 2007

Solove, Daniel J.: The Future of Reputation. Gossip, Rumor, and Privacy on the Internet. Yale University Press. New Haven and London, 2007.

Solove 2008

Solove, Daniel. Understanding Privacy. Harvard University Press, 2008.

Säntti – Säntti 2011

Säntti, Risto – Säntti, Petra: Organisaatio ja sosiaalisen median ajattelutapa. Tiedosta, määrittele ja hyödynnä. Teoksessa: Aaltonen-Ogbeide, Terhi –Saastamoinen, Pentti – Rainio, Heikki –Vartiainen, Tero (toim.): Silmät auki sosiaaliseen mediaan. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 3/2011. Tulevaisuusvaliokunta, Eduskunta, 2011, s. 14-45.

Tamminen – Lehmuskallio – Johnson 2011

Tamminen, Sakari – Lehmuskallio, Asko – Johnson, Mikael: Yksityisyyden haasteet sosiaalisessa mediassa. Teoksessa: Aaltonen-Ogbeide, Terhi –Saastamoinen, Pentti – Rainio, Heikki –Vartiainen, Tero (toim.): Silmät auki sosiaaliseen mediaan. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 3/2011. Tulevaisuusvaliokunta, Eduskunta, 2011, s. 230-245.

Tervo 2016

Tervo, Jaana: Suositukset lapsen yksityisyyden suojaamiseksi digitaalisessa mediassa. Teoksessa Lastensuojelun keskusliitto: Lapsen yksityisyyden suoja digitaalisessa mediassa. Helsinki 2016, s. 79-94. Saatavilla [https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Lapsen yksityisyyden suoja digitaalisessa mediassa.pdf](https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Lapsen_yksityisyyden_suoja_digitaalisessa_mediassa.pdf).

Tiensuu 2016

Tiensuu, Pekka: edunvalvontavaltuutus ja valtuutuksen antajan itsemääräämisoikeus. Edilex-julkaisu 3.11.2016.

Tiilikka 2007

Tiilikka, Päivi: Sananvapaus ja yksilön suoja. Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. WSOY, Helsinki 2007.

Tiilikka 2010

Tiilikka, Päivi: Sananvapaus, yksilönsuoja ja lähdesuoja Ruotsissa, Norjassa ja Alankomaissa sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 54/2010. Oikeusministeriö, Helsinki 2010.

Tolonen 2003

Tolonen, Hannu: Oikeuslähdeoppi. WSOY Lakitieto. Vantaa 2003.

Tuominen – Mustonen 2007

Tuominen, Suvi – Mustonen, Anu: Tunteella ja järjellä nettiin – Internetissä tarvitaan uudenlaisia mediataitoja. Teoksessa: Kynäslähti, Heikki – Kupiainen, Reijo – Lehtonen, Miikka (toim.): Näkökulmia mediakasvatukseen. Mediakasvatusseuran julkaisuja 1/2007. Helsinki, 2007, s. 137-150.

UM 1998

Ulkoasiainministeriön julkaisuja: Lapsen oikeuksien sopimus. Suomen toinen määräaikaisraportti. Oy Edita Ab. Helsinki, 1998.

Van Bueren 2007

Van Bueren, Géraldine – Council of Europe: Child rights in Europe: convergence and divergence in judicial protection. Council of Europe Publishing, Strasbourg 2007.

Virkkala 2016

Virkkala, Talvikki: Oikeudellinen katsaus lapsen yksityisyyden suojaan verkossa. Teoksessa Lastensuojelun keskusliitto: Lapsen yksityisyyden suoja digitaalisessa mediassa. Helsinki 2016, s. 9-78. Saatavilla https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Lapsen_yksityisyyden_suoja_digitaalisessa_mediassa.pdf.

Wolfe 1978

Wolfe, Maxine: Childhood and Privacy. Teoksessa: Altman, Irwin – Wohlwill, Joachim F. (eds.): Children and the Environment. Plenum Press. New York 1978, s. 175-222.

Wolfson 1992

Wolfson, Susan A.: Children's Rights: The Theoretical Underpinning of the 'Best Interests of the Child'. Teoksessa: Freeman, Michael – Veerman, Philip (toim.): The Ideologies of Children's Rights. Kluwer Academic Publishers, The Netherlands 1992, s. 7-27.

Virallislähteet***Kansainväliset sopimukset ja Euroopan unionin oikeus****Direktiivi 95/46/EY*

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 95/46/EY annettu 24 päivänä lokakuuta 1995, yksilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä ja näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta. EYVL N:o L 281, 23.11.1995.

Euroopan ihmisoikeussopimus, EIS

Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (4.11.1950, SopS 63/1999)

Euroopan unionin perusoikeuskirja, POK

Euroopan unionin perusoikeuskirja, EUVL N:o C 326, 26.10.2012.

KP-sopimus

Kansalaisyhteisöä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
(16.12.1966, SopS 7–8/1976)

Lapsen oikeuksien sopimus, LOS

Yleissopimus lapsen oikeuksista (20.11.1989, SopS 59-60/1991)

Lasten oikeuksien käyttöä koskeva eurooppalainen yleissopimus

Lasten oikeuksien käyttöä koskeva eurooppalainen yleissopimus (ETS No. 160, 25.1.1996),
saatettu Suomessa voimaan: Tasavallan presidentin asetus lasten oikeuksien käyttöä koskevan
eurooppalaisen yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön
alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta
(21.1.2011, SopS13/2011).

Lissabonin sopimus

Lissabonin sopimus Euroopan unionista tehdyn sopimuksen ja Euroopan yhteisön perustamis-
sopimuksen muuttamisesta, EUVL N:o C 306, 17.12.2007, s. 1.

Yleinen tietosuojasäädös, TSA

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679, annettu 27 päivänä huhtikuuta
2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen
vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta. EUVL N:o L 119, 4.5.2016,
s. 1–88.

*Euroopan komissio**Komission tiedoksi 2011*

Euroopan komission tiedonanto: Lapsen oikeuksia koskeva EU:n toimintasuunnitelma.
Bryssel 15.2.2011. KOM(2011) 60 lopullinen.

*Tietosuojatyöryhmä**WP 114*

Article 29 Data Protection Working Party: Working document on a common interpretation
of Article 26(1) of Directive 95/46/EC of 24 October 1995. 2093/05/EN, WP 114,
25.11.2005.

WP 147

Article 29 Data Protection Working Party: Working Document 1/2008 on the protection of children's personal Data (General guidelines and the special case of schools). 00483/08/EN, WP 147, 18.2.2008.

WP 160

Article 29 Data Protection Working Party: Opinion 2/2009 on the protection of children's personal data (General Guidelines and the special case of schools). 398/09/EN, WP 160, 11.2.2009.

WP 163

Article 29 Data Protection Working Party: Opinion 5/2009 on online social networking. 01189/09/EN, WP 163, 12.6.2009.

WP 187

Article 29 Data Protection Working Party: Opinion 15/2011 on the definition of consent. 01197/11/EN, WP 187, 13.7.2011

WP 259

Article 29 Data Protection Working Party: Guidelines on Consent under Regulation 2016/679. 17/EN, WP 259 Rev. 01, 28.11.2017.

OECD*OECD 2012*

OECD: The protection of children online. Recommendation of the OECD Council. Report on risks faced by children online and policies to protect them. OECD Publishing, 2012. Saatavilla https://www.oecd.org/sti/ieconomy/childrenonline_with_cover.pdf.

OECD 2019

Burns, T. and F. Gottschalk (eds.): Educating 21st Century Children: Emotional Well-being in the Digital Age, Educational Research and Innovation. OECD Publishing, Paris, 2019. Saatavilla <https://doi.org/10.1787/b7f33425-en>.

YK:n virallislähteet*CRC/C/GC/5*

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General Comment No. 5 (2003): General Measures of Implementation of the Convention on the Rights of the Child. United Nations document CRC/C/GC/14, 27 November 2003.

CRC/C/GC/7

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General Comment No. 7 (2005): Implementing child rights in early childhood. United Nations Document CRC/C/GC/7 rev. 1, 20 September 2006.

CRC/C/GC/8

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General Comment No. 8 (2006): The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment. United Nations Document CRC/C/GC/8, 2 March 2007.

CRC/C/GC/12

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General Comment No 12 (2009): The right of the child to be heard. United Nations Document CRC/C/GC/12, 20 July 2009.

CRC/C/GC/13

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General Comment No 13 (2011): The right of the child to freedom from all forms of violence. United Nations Document CRC/C/GC/13, 18 April 2011.

CRC/C/GC/15

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General Comment No. 15 (2013): The right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health. United Nations Document CRC/C/GC/15, 17 April 2013.

CRC/C/GC/20

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General Comment No. 20 (2016): The implementation of the rights of the child during adolescence. United Nations Document CRC/C/GC/20, 6 December 2016.

HRC General Comment No.17

UN Human Rights Committee (HRC), CCPR General Comment No. 17: Article 24 (Rights of the Child), 7 April 1989.

Kansalliset virallislähteet*HE 90/1974 vp*

HE 90/1974 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle lapsen asemaa koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

HE 309/1993 vp

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 6/1997 vp

HE 6/1997 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 225/2004 vp

HE 225/2004 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta.

HE 19/2013 vp

HE 19/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta.

HE 9/2018 vp

HE 9/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle EU:n yleistä tietosuojaa-asetusta täydentäväksi lainsäädännöksi.

HE 88/2018 vp

HE 88/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Lapsiasiavaltuutetun vetoamus 2010

Lapsiasiavaltuutettu ja Pelastakaa lapset ry: Vetoamus lasten yksityisyyden suojan kunnioittamiseksi heidän kuviaan julkaistaessa. 8.2.2010. Saatavilla <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/aloitteet/aloitteet-2010/vetoamus-lasten-yksityisyyden-suojan-kunnioittamiseksi-heidan-kuviaan-julkaistaessa-8-2-2010/>.

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2011

Lapsiasiavaltuutetun toimisto: Aikaa lapselle – Arvoa kasvatukselle. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2011. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:8. Saatavilla <http://lapsiasia.ssthosting.fi/wp-content/uploads/2014/12/Vuosikirja-2011.pdf>.

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2013

Lapsiasiavaltuutetun toimisto: Lapsen oikeuksien toteutuminen kansalaisyhteydenottojen valossa. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2013. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2013:9. Saatavilla <http://lapsiasia.ssthosting.fi/wp-content/uploads/2014/12/Vuosikirja-2013.pdf>.

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2015

Lapsiasiavaltuutetun toimisto: Harvojen yhteiskunta vai kaikkien kansakunta? Hallituskausi 2011-2015 lapsen oikeuksien näkökulmasta. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2015. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2015:1. Saatavilla <http://vuosikirja.lapsiasia.fi/wp-content/themes/lav-vuosikirja/files/lapsiasiavaltuutettu-vuosikirja-2015.pdf>.

PeVL 14/2018

Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä HE 9/2018 eduskunnalle EU:n yleistä tietosuoja-asetusta täydentäväksi lainsäädännöksi.

PeVM 25/1994

Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

TATTI-työryhmän mietintö 2017

EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen täytäntöönpanotyöryhmän (TATTI) mietintö. Mietintöjä ja lausuntoja 35/2017. Oikeusministeriö, Helsinki 2017.

Muut lähteet*Journalistin ohjeet*

Julkisen sanan neuvoston Journalistin ohjeet, hyväksytty 4.11.2013. Saatavilla https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/.

JSN:n lausuma 3206/L/02

Julkisen sanan neuvoston lausuma 3206/L/02, ratkaistu 19.12.2002. Saatavilla <https://www.jsn.fi/sisalto/?id=5930&search=3206%2fL%2f02>.

JSN:n lausuma 2018

Julkisen sanan neuvoston lausuma verkkosisältöjen poistamisen periaatteesta, annettu 7.3.2018. Saatavilla <https://www.jsn.fi/lausumat/lausuma-verkkosisaltojen-poistamisen-periaatteista-2018/>.

JSN:n periaatelausuma 1980

Julkisen sanan neuvoston periaatelausuma, yksityiselämä, hyväksytty 1980, 22.1.2008. Saatavilla <https://www.jsn.fi/periaatelausumat/yksityiselama-1980/>.

JSN:n periaatelausuma 2014

Julkisen sanan neuvoston periaatelausuma lasten ja alaikäisten esiintymisestä mediassa, 10.12.2014. Saatavilla <https://www.jsn.fi/periaatelausumat/jsn-n-periaatelausuma-lasten-ja-alaikaisten-esiintymisesta-mediassa-10-12-2014/>.

JSN:n perussopimus

Julkisen sanan neuvoston perussopimus, hyväksytty 19.5.2015. Saatavilla <https://www.jsn.fi/jsn/jsn-n-perussopimus/>.

Verkkolähteet

Kaikkien internetsivustojen vierailupäivät on ilmoitettu kunkin viittauksen osalta alaviitteessä.

Collins Dictionary

<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/sharenting>

Euroopan tietosuojaneuvosto, tietosuojatyöryhmä

https://edpb.europa.eu/our-work-tools/article-29-working-party_fi

Facebook, käyttöehdot

<https://www.facebook.com/legal/terms/update>

Facebook, tietokäytäntö

<https://www.facebook.com/about/privacy/update>

Facebook, yhteisönormit

<https://www.facebook.com/communitystandards/>

Ihmisoikeudet.net

<https://ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet/oikeus-yksityis-ja-perhe-elaman-suojaan/>

Instagram, Yksityisyys- ja turvallisuuskeskus

<https://help.instagram.com/>

KKV, Vaikuttajamarkkinointi sosiaalisessa mediassa

<https://www.kkv.fi/ratkaisut-ja-julkaisut/julkaisut/kuluttaja-asiamiehen-linjaukset/aihekohtaiset/vaikuttajamarkkinointi-sosiaalisessa-mediassa/>

Lapsenoikeudet.fi, 30 vuotta lapsen oikeuksia

<https://www.lapsenoikeudet.fi/ajankohtainen/30-vuotta-lapsen-oikeuksia/>

MARK Juristiryhmä: Valokuvien käyttäminen markkinoinnissa vaatii kaupallista käyttöä koskevan luvan

MARK Juristiryhmä (Markkanen, Hilma-Karoliina): Valokuvien käyttäminen markkinoinnissa vaatii kaupallista käyttöä koskevan luvan. Julkaistu 6.11.2018.

<https://www.markkinointiliitto.fi/sisallot/mark-juristiryhma-valokuvien-kayttaminen-markkinoinnissa-vaatii-kaupallista-kayttoa-koskevan-luvan/>

Meltwater.com: Niemi: Somekatsaus 2019 – suomalaisten sosiaalisen median käyttö

https://www.meltwater.com/fi/blog/suomalaisten-somen-kaytto/?gclid=EAiaIQob-ChMI1Na5ksrl5wIVEuuaCh2vAQmmEAAAYASAAEgLw8fD_BwE

Me Naiset 6.2.2020

Me Naiset: ”Lapsi ei voi vaikuttaa siihen, mihin perheeseen hän syntyy”, sanoo isäksi tuleva Roope Salminen – siksi päätös tulevasta oli tehtävä jo nyt. Julkaistu 6.2.2020.

<https://www.menaiset.fi/artikkeli/i ihmiset-ja-ilmiot/i ihmiset/lapsi-ei-voi-vaikuttaa-siihen-mihin-perheeseen-han-syntyy-sanoo>

Rikosuhripäivystys.fi

Rikosuhripäivystys.fi. VT Elisa Trejtnar: Mitä tietoja ja millaisia kuvia vanhemmat saavat julkaista alaikäisistä verkon sosiaalisissa palveluissa.

<https://www.riku.fi/rikosuhripaivystys/riku-lehti/riku-lehti-2-2017/juristi-vastaa-mita-tietoja-ja-millaisia-kuvia-vanhemmat-saavat-julkaista-alaikaisista-verkon-sosiaalisissa-palveluissa/>

Roope Salminen, Instagram-julkaisu 18.4.2020

https://www.instagram.com/p/B_HIRPVjKpC/?igshid=rflg5mdcd9xs

SoMe ja nuoret 2016 kyselytutkimus

ebrand Suomi Oy – Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut: SoMe ja nuoret 2016 Kyselytutkimus nuorten sosiaalisen median käytöstä. Suomessa asuvien 13-29 -vuotiaiden nuorten sosiaalisen median palveluiden käyttäminen ja läsnäolo. 2016. Saatavilla

<https://wordpress.ebrand.fi/somejanuoret2016>

Sosiaalisen median katsaus 02/2020

Innowise.fi. Harto Pönkä: Sosiaalisen median katsaus 02/2020, julkaistu 13.2.2020.

<https://www.innowise.fi/fi/sosiaalisen-median-tilastot-suomessa-somekatsaus-022020/>

Statista.com: Clement: Number of global social media users 2010-2021.

<https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/>

Suomalaisten internetin käyttö 2018 – viestintää, asiointia, tiedonhakua ja medioiden seuraamista

Suomen virallinen tilasto: Väestön tieto- ja viestintätekniiikan käyttö (verkkojulkaisu, päivitetty 4.12.2018). Suomalaisten internetin käyttö 2018 – viestintää, asiointia, tiedonhakua ja medioiden seuraamista. Helsinki: Tilastokeskus.

http://www.stat.fi/til/sutivi/2018/sutivi_2018_2018-12-04_kat_001_fi.html

*Tietosuoja: uudet yhteisöllisyyden muodot ovat johtaneet yksityisyyden tiukempaan suoje-
luun*

<https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/datatiede/tietosuoja-uudet-yhteisollisyyden-muodot-ovat-johtaneet-yksityisyyden-tiukempaan-suojeluun>

UEF Saima

Itä-Suomen yliopisto, Saima 2/2016: Ei kuulu sulle.

<https://www3.uef.fi/fi/web/saima/ei-kuulu-sulle>

Unicef: Mikä on lapsen oikeuksien sopimus?

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>

Unicef: Stopp Sharenting

<https://sharenting.unicef.no/>

YouTube, Käytännöt ja turvallisuus

<https://www.youtube.com/intl/fi/about/policies/#community-guidelines>

YouTube, Ohjeet

<https://support.google.com/youtube#topic=9257498>

YouTube, Palveluehdot

<https://www.youtube.com/t/terms>

YouTube, Tietosuojasäännöt

https://support.google.com/youtube/answer/7671399?p=privacy_guidelines&hl=fi&visit_id=636215676872628189-590074792&rd=1

Oikeuskäytäntö ja ratkaisut

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT)

Couderc ja Hachette Filipacchi Associés v. Ranska. Tuomio annettu 10.11.2015, suuri jaosto.

H. v. Suomi. Tuomio annettu 13.11.2012

Johansen v. Norja. Tuomio annettu 7.8.1996.

K.U. v. Suomi. Tuomio annettu 2.12.2008.

MP v. Suomi. Tuomio annettu 15.12.2016.

Nielsen v. Tanska. Tuomio annettu 28.11.1988.

Reklos ja Davourlis v. Kreikka. Tuomio annettu 15.1.2009, lopullinen tuomio annettu 15.4.2009.

Sahin v. Saksa. Tuomio annettu 8.7.2003, suuri jaosto.

Scozzari ja Giunta v. Italia. Tuomio annettu 13.7.2000, suuri jaosto.

Euroopan unionin julkisasiamiehen ratkaisuehdotukset

Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus C-13/16

Julkisasiamies Bobekin ratkaisuehdotus asiassa C-13/16 Rīgas satiksme. Annettu 26.1.2017

Korkein oikeus

KKO 1989:62

KKO 2008:93

KKO 2009:3

KKO 2010:39

KKO 2018:81

Muut ratkaisut

JSN 2822/IL/99. Julkisen sanan neuvoston vapauttava ratkaisu 14.12.1999.

JSN 4313/AL/10. Julkisen sanan neuvoston langettava ratkaisu 2.9.2010.

JSN 5242/SL/13. Julkisen sanan neuvoston langettava ratkaisu 6.11.2013.

JSN 6335/TV/16. Julkisen sanan neuvoston vapauttava ratkaisu 14.12.2016.

Tietosuojavaltautetun ratkaisu, dnro 259/452/2013.

Tietosuojavaltautetun ratkaisu, dnro 947/41/2013.

Tietosuojavaltautetun ratkaisu, dnro 1222/41/2013.

Tietosuojavaltautetun ratkaisu, dnro 423/452/2016.

Lyhenteet

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
HE	Hallituksen esitys
JSN	Julkisen sanan neuvosto
KP-sopimus	Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
LHL	Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983)
LOS	Yleissopimus lapsen oikeuksista
OECD	Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (Organisation for Economic Co-operation and Development)
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Perustuslaki (731/1999)
POK	Euroopan unionin perusoikeuskirja
RL	Rikoslaki (39/1889)
TATTI-työryhmä	EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen täytäntöönpanotyöryhmä
TSA	Tietosuoja-asetus
TSL	Tietosuoja laki (1050/2018)
WP29	Tietosuojaryhmä WP 29 (29 artiklan mukainen työryhmä)
YK	Yhdistyneet kansakunnat

Kuviot

Kuvio 1 Punnintaperiaate lapsen tietojen julkaisuun sosiaalisessa mediassa.

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Sosiaalisen median palvelut ovat ilmiö ympäri maailmaa ja sosiaalisen median käyttäminen on yksi suosituimmista internet-aktiiviteeteista. Sosiaalisen median eri palveluiden arvioitu käyttäjämäärä vuonna 2019 oli 2,96 miljardia ihmistä maailmanlaajuisesti.¹ Sosiaalinen media on muuttanut olennaisella tavalla ihmisten tapoja jakaa tietoa sekä kommunikoida, ja se on läsnä niin aikuisten kuin lastenkin arjessa.² Erialaisten sosiaalisen median palveluiden yleistymisen vuoksi koen, että on tärkeää tutkia lapsia osana sosiaalista mediaa ja heidän asemaansa näissä palveluissa. Lapset ovat usein asemassa, jossa eivät voi lähtökohtaisesti täysin suojata itseään tai yksityisyyttään, joten lainsäädännön suojakeinojen tutkiminen lasten aseman suojaamiseksi erityisesti sosiaalisessa mediassa on ajankohtaista. Monilla lapsilla on nykyään oma digitaalinen jalanjälkensä³ jo ennen kuin he voivat itse sellaiselle antaa suostumuksensa. Toisinaan digitaalinen jalanjälki syntyy jo ennen lapsen syntymää,⁴ kun vanhemmat julkaisevat ultraäänikuvan omassa sosiaalisessa mediassaan. Kuinka pitkälle vanhempien lainsäädännössä turvattu päätäntävalta lapsen asioista ulottuu alaikäisen tietojen tai kuvien julkaisussa sosiaalisen median palveluissa?

Sosiaalinen media⁵ on globaalia liiketoimintaa, jossa käyttäjät voivat sopimusehdot hyväksyessään käyttää palveluita yhteydenpitoon ja viestintään muiden henkilöiden kanssa,⁶ ja vaihtaa ajatuksiaan sekä henkilökohtaisia tietojaan lähes reaaliajassa.⁷ Sosiaalinen media on verkkoviestintäympäristöjen kokonaisuus, jossa käyttäjät luovat tilin, luovuttavat henkilötietoja sekä ylläpitävät omaa profiilisivuaan.⁸ Sosiaalisen median palvelut ovat saatavilla kaikille ja periaatteessa jopa aikaan tai paikkaan katsomatta.⁹ WP29¹⁰ on katsonut

¹ Statista.com: Clement: Number of global social media users 2010–2021, vierailtu 22.2.2020.

² Virkkala 2016, s. 11. Brake on katsonut, että lasten asemaa muiden tekemien julkaisujen kannalta ei ole tutkittu (Brake 2014, s. 6).

³ Digitaalisesta jalanjäljestä ja virtuaalisesta/verkkoidentiteetistä tarkemmin pääluvussa neljä.

⁴ OECD 2019, s. 3. Lisäksi Brake on esittänyt, että Iso-Britanniassa keskiarvollisesti jopa 2/3 vastasyntyneistä kuvataan internetiin tunnin sisällä syntymästään, ks. tarkemmin Brake 2014, s. 6.

⁵ Tässä tutkimuksessa käytetään sosiaalisesta mediasta termejä sosiaalinen media sekä yhteisöpalvelu. Muita sosiaalisesta mediasta käytettyjä termejä ovat muun muassa yhteisöllinen media, verkkoyhteisöpalvelu sekä internetyhteisöpalvelu.

⁶ Pesonen 2013, s. 17.

⁷ Järvinen 2010, s. 233

⁸ Pesonen 2013, s. 21.

⁹ Ks. tarkemmin esim. Pesonen 2013, s. 22–24.

¹⁰ WP29 on työryhmä, joka on perustettu direktiivin 95/46/EY 29 artiklalla. Tietosuojatyöryhmä on riippumaton EU:n neuvoa-antava elin, joka käsitteli yksilöiden suojelua henkilötietojen käsittelyssä koskevia yleisen

sosiaalisen median palveluiden olleen melko tuore ilmiö vielä ennen 2010-lukua, mutta jo tällöin käyttäjämäärät erilaisissa sosiaalisen median palveluissa olivat kasvaneet eksponentiaalisesti.¹¹ Mediaseurantayrityksen tekemän koonnin mukaan suomalaisten käyttämistä sosiaalisen median palveluista suosituimmat ovat vuonna 2019 olleet WhatsApp, YouTube, Facebook sekä Instagram.¹² Tässä tutkielmassa tarkastellaan lasten oikeudellista asemaa YouTube-, Facebook- sekä Instagram-palvelussa.¹³

Sosiaalinen media on herättänyt myös huolen yksityisyydestä.¹⁴ Jatkuvasti digitalisoituvassa maailmassa yksityisyys sekä sen suojelemisen tarve korostuu. Digitalisaatio on johtanut nopeammin kuvien, videoiden ja kirjoitusten jakamiseen erilaisissa sosiaalisen median palveluissa verkossa. Toisinaan julkaisuja tehdään miettimättä, kenelle tieto kulkeutuu, kuka sen voi nähdä ja keitä tieto koskee. Yksityisyyden rajat ovat sosiaalisessa mediassa hyvin häilyviä. Aikuisten mahdollisuus suojata yksityisyyttään ja henkilötietojaan on tehty mahdolliseksi muun muassa tietosuojasetuksen (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679, jäljempänä TSA) oikeudella tulla unohdetuksi. Mitä keinoja lapsella on suojata yksityisyyttään?

Yhteiskunta on muuttunut aidosti verkottuneeksi yhteiskunnaksi, jossa verkko on vakiintunut osa keskeisiä arkipäivän toimintoja. Internetin sosiaalisiin verkostoihin kuulumisen on olennainen osa monen ihmisen omaa identiteettiä. Tämä muutos yhteiskunnan ajatusmaailmassa on johtanut siihen, että tietoja itsestä ja muista jaetaan välittämättä tai tietämättä kuinka laajalle tiedot tosiasiallisesti voivat levitä.¹⁵ Lasten henkilötietojen asemaa

tietosuojasetuksen soveltamisajan alkamiseen asti (25.5.2018). (Euroopan tietosuojaneuvosto, tietosuojatyöryhmä, vierailtu 18.5.2020).

¹¹ WP 163, s. 4.

¹² Meltwater.com: Niemi: Somekatsaus 2019 – suomalaisten sosiaalisen median käyttö, vierailtu 22.2.2020. Vuonna 2020 suosituimmat neljä palvelua suomalaisten keskuudessa ovat pysyneet samoina (Sosiaalisen median katsaus 02/2020, vierailtu 7.5.2020). Lisäksi Suomessa asuvien 13-29 -vuotiaiden nuorten osalta suosituimmat sosiaalisen median palvelut olivat vuonna 2016 WhatsApp, YouTube, Facebook ja Instagram (SoMe ja nuoret 2016 kyselytutkimus).

¹³ Yleinen nykypäivän viestintäväline WhatsApp on rajattu pois, sillä koen sen olevan enemmän viestintäkanava kahdenkeskiseen viestintään kuin suurelle taikka rajaamattomalle joukolle tarkoitettuun tietojen jakamiseen. WhatsApp vastaa näkemykseni mukaan ennemmin nykypäivän tekstiviestejä eikä niinkään ole sellainen sosiaalisen median palvelu, jonne jaettaisiin esimerkiksi kuvia tai kirjoituksia suuremman joukon nähtävälle ja joka johtaisi ongelmiin lasten yksityisyyden suojan kannalta.

¹⁴ Tamminen – Lehmuskallio – Johnson 2011, s. 230: Kirjoittajat ovat katsoneet, että sosiaalinen media on aiheuttanut päänvaivaa niin oikeusoppineille, yhteiskuntatieteilijöille kuin myös tietotekniikan suunnittelijoille yksityisyyden osalta.

¹⁵ Pitkänen – Tiilikka – Warma 2013, s. 4-5.

verkkoyhteiskunnassa on pyritty turvaamaan TSA:lla jäljempänä esitettävällä tavalla. Kuinka laaja tämä lapsille turvattu suoja on?

Internetin käyttö antaa kuitenkin nuorille ja lapsille mahdollisuuden laajentaa sosiaalista kanssakäymistään oman kodin ja perhepiirin ulkopuolelle.¹⁶ Sosiaalisessa mediassa läsnä oleminen luo lapsille ja nuorille hyvää kokemusta muun muassa siitä, miten siellä tulee toimia ja käyttäytyä. EU Kids Online 2020 tutkimukseen¹⁷ osallistuneista suomalaislapsista jopa 81 % oli tietoisia yksityisyysasetusten käyttämisestä ja 90 % tiesi, millaista tietoa ei kannata jakaa internetissä.¹⁸ Tutkimuksen mukaan 9 % 12–14-vuotiaista suomalaislapsista oli pyytänyt vanhempiaan poistamaan vanhempien julkaisemaa materiaalia ja jopa 16 % 15–16-vuotiaista oli pyytänyt poistamista.¹⁹ Vanhemmat olivat julkaisseet lapsensa tietoja ilman luvan kysymistä viimeisen vuoden aikana 15 %:lla 12–14-vuotiaista ja jopa 22 %:lla 15–16-vuotiaista lapsista.²⁰

Norjan Unicefin kampanja vanhempien lapsistaan jakamien tietojen jakamisen lopettamisen puolesta osoittaa hyvin vanhempien jakamien tietojen mahdollisen haittapuolen. Kampanjan mukaan sosiaalisessa mediassa tapahtuva *sharenting*²¹ voi olla jopa suurin syy henkilöllisyysvarkauksiin vuoteen 2030 mennessä. Unicefin mukaan 12-vuotiaalla lapsella on keskimäärin noin 1000 vanhempien julkaisemaa kuvaa itsestään sosiaalisessa mediassa.²² Unicef painottaa, että ajan kuluessa viattomastakin kuvasta voi tulla haitallinen. Lisäksi se korostaa lasten oikeutta omaan yksityisyyteensä tärkeänä asiana, jota monet ihmiset eivät ajattele siltä kannalta, että lasten oikeus yksityisyyteen on tärkeämpää kuin vanhempien tarve jakaa sosiaalisessa mediassa perheen asioita.²³

Alla esiteltävät tutkimuskysymykset valikoituivat siten, että niiden avulla pyritään selvittämään, tarjoaako lainsäädäntö riittävää suojaa lapsen yksityisyydelle sosiaalisessa mediassa.

¹⁶ Repo – Nätti 2015, s. 101–102.

¹⁷ Tutkimus on Suomen osalta tehty ajanjaksolla 1/2019–4/2019 kouluissa ja siihen osallistuvat lapset olivat 12–16 vuotiaita. Muissa maissa oli alimpana ikäluokkana vielä 9–11 vuotiaat (EU Kids Online 2020, s. 14).

¹⁸ EU Kids Online 2020, s. 36.

¹⁹ EU Kids Online 2020, s. 125. Kysymys koski *problematic sharentingia* eli tilanteita, joissa vanhemmat julkaisevat lapsestaan asioita, kysymättä lapsen mielipidettä.

²⁰ EU Kids Online 2020, s. 123.

²¹ Sharenting tarkoittaa aikuisten huolimattomasti lapsistaan verkossa jakamia kuvia ja tietoja. Unicef: Stopp sharenting, vierailtu 5.5.2020. Sharenting-ilmiö esitellään tarkemmin jäljempänä. Tässä tutkimuksessa termiä käytetään harvoin, joten se on tarkoituksella jätetty kääntämättä.

²² Unicef: Stopp sharenting, vierailtu 5.5.2020. Unicefin mukaan näiden kuvien väärinkäytön mahdollisuudet ovat suuret, jonka lisäksi lapsen keinot saada kuvat poistetuksi saattavat olla vähäiset tai jopa olemattomat.

²³ Unicef: Stopp sharenting, vierailtu 5.5.2020.

Kuitenkin lapsen omien oikeuksien ja etenkin tämän yksityisyyden huomioiminen sosiaalisen median ympäristössä on erittäin tärkeää, kun erilaiset teknologiat sekä verkkopalvelut yleistyvät jatkuvasti. Lapsia suojellaan yleisesti hyvin aktiivisesti tietyiltä asioilta, kuten muun muassa nikotiinituotteilta, tupakansavulta, huumausaineilta sekä alkoholilta, lisäksi lapsille taataan muutoinkin tietynlainen erityisasema kansallisessa lainsäädännössä sekä kansainvälisissä sopimuksissa. Miten lapsen asema on huomioitu voimassa olevassa lainsäädännössä ja turvataanko lapsen asema riittävällä tasolla? Tutkielma keskittyy sellaisten tilanteiden arvioimiseen, joissa vanhempi on jollakin tavalla osa lapsen yksityisyyden suojan mahdollista loukkausta. *Lapset eivät ole ”pieniä ihmisiä” ”pienillä oikeuksilla”*²⁴, joten on tärkeää, että lastenkin asemaa nykyaikaisen sosiaalisen median ja viestinnän piirissä tutkitaan.

1.2 Tutkielman tavoitteet, oikeustieteellinen viitekehys ja tutkimuskysymykset

Tutkielman tavoitteena on selvittää lainsäädäntökehikkoa lapsen²⁵ yksityisyyden suojan osalta erityisesti sosiaalisen median palveluissa sekä esittää yleiskatsaus voimassa olevan sääntelyn kautta lapsen yksityisyyden suojan tilasta sosiaalisessa mediassa. Lapsen oikeuksia sosiaalisessa mediassa ei ole käytännössä käsitelty lähes ollenkaan oikeuskirjallisuudessa. Toki TSA:ssa nimenomaisesti suojataan lapsia, joten asiaan on otettu kantaa lainsäätäjien taholta. Tutkielma pohjautuu kysymykselle siitä, suojaako nykylainsäädäntömme riittävällä tavalla lapsen yksityisyyttä sosiaalisen median palveluissa tilanteissa, joissa joku muu kuin lapsi itse julkaisee tietoja lapsesta sosiaaliseen mediaan. Tutkielman tavoitteena on selvittää, miten lapsen henkilötietojen²⁶ sekä yksityisyyden suoja on pyritty turvaamaan etenkin tietosuojalainsäädännön näkökulmasta, kun huomioidaan, että lapset ovat kaikista haavoittuvaisimpien ja voimattomimpien joukossa yhteiskunnassa²⁷. Tutkielmassa tarkastellaan lapsen erityistä asemaa perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta katsoen ja lisäksi tutkitaan lähemmin etenkin vanhempien²⁸ erityisiä velvollisuuksia suhteessa lapseen ja tämän suojelemiseen. Lapsille on lainsäädännön kautta taattu yhtäläiset oikeudet aikuisten kanssa,

²⁴ Van Bueren 2007, s. 11.

²⁵ Lapsella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa alle 18-vuotiasta henkilöä, ellei ikää ole tarkemmin määritelty.

²⁶ Henkilötietojen suojalla tarkoitetaan luonnollisen henkilön yksityisyyden sekä tämän tiedollisen itsemääräämisoikeuden suojaamista ohjaamalla sekä rajoittamalla henkilötietojen käyttöä tietosuojasäädöksin. Ks. tarkemmin Saarenpää 1999a, s. 375–379.

²⁷ Freeman 1992b, s. 28.

²⁸ Vanhemmalla tarkoitetaan tässä tutkielmassa, ellei tarkemmin täsmennetä, lapsen sosiaalista, psykologista, biologista tai adoptiovanhempaa sekä lapsen huoltajaa. Yleisesti tarkoitetaan vanhemmalla sitä henkilöä, joka vastaa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Sosiaalisesta ja psykologisesta vanhemmuudesta tarkemmin esim. Araneva 2018, s. 205–207.

mutta lasten mahdollisuudet tuntea omat oikeutensa sekä käyttää niitä riippuvat aikuisista.²⁹ Tutkielman tavoitteena on selvittää lasten oikeuksien asema digitalisoituvassa maailmassa.

Tämän tutkielman tutkimuskysymykset ja aihepiiri ovat valikoituneet niiden tarpeellisuuden kannalta alaikäisten oikeuksien selvittämiseksi sosiaalisen median palveluissa. Yleistävässä sosiaalisen median palveluiden käytössä ei aina ehkä muisteta punnita seurauksia, joita sinne jaetuilla asioilla on tai voi olla. Lapsen asema sosiaalisen median palveluiden osana ennen kuin tämä voi itse käyttää niitä tai, kun hänellä on oikeus toimia lain mukaan itse käyttäjänä, on näkemykseni mukaan hieman huteralla pohjalla. Aihealue on kokonaisuutena mielestäni hyvin ajankohtainen digitalisoituvassa maailmassa, joten siihen liittyvän oikeudellisen lähdeaineiston analysointi, systematisointi ja punninta ovat tarpeellisia. Lisäksi yksityisyyden haasteet liittyvät juridisessa mielessä lainsäädännön käytäntöihin, sillä Suomessa ei ole olemassa yleistä yksityisyyslainsäädäntöä, vaan yksityisyyttä koskeva sääntely koostuu hyvin monesta eri laista.³⁰ Lasten oikeuksia erityisesti yksityisyyden suojan kannalta suojaava aineisto on hyvin hajanaisesti esitetty lainsäädännössä, joten kaikkien osien esiin nostaminen ja systematisointi on tarpeellista. Nykyaikana jatkuvasti yleistyvä sosiaalisen median käyttäminen tuo esiin ongelmia lapsen yksityisyyden suojan osalta, joita ei ole vielä lainsäädännössä mielestäni ehditty pohtia loppuun saakka.

Tutkielman oikeustieteellisenä viitekehyksenä ovat lapsen oikeudet nimenomaisesti yksityisyyden suojan sekä tietosuojasääntelyn näkökulmasta. Tämä toimii punaisena lankana tutkimuskysymyksiin vastaamisen taustalla ja YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (SopS 59-60/1991, jäljempänä LOS) lapsille luomia ihmisoikeuksia hyödynnetään tutkielmassa apuna punninnassa sen osalta, onko lapsia koskeva sääntely sosiaalisen median osalta yhtenevää ja riittävän kattavaa perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta. Tutkielma sisältää siis niin viestintä- ja informaatio-oikeuden³¹ alaan liittyviä piirteitä kuin myös lapsioikeudellista tutkimusta. Oikeusinformatiikka on kuvattu monitieteiseksi tieteenalaksi, jolla on rajojen ylittävää tutkimusta sekä myös oikeustieteen rajat ylittävää tutkimusta.³² Lasten oikeudet sekä yksityisyyden suojaan liittyvät kysymykset ovat vahvasti sidottuja ihmis- ja perusoikeuksiin.

²⁹ Hakalehto-Wainio 2011, s. 510.

³⁰ Tamminen – Lehmuskallio – Johnson 2011, s. 241.

³¹ Muun muassa Saarenpää on määritellyt informaatio-oikeuden oikeudenalaksi, jonka puitteissa tutkitaan muun muassa informaation tuottamisen, käsittelyn, välittämisen, markkinoinnin, suojaamisen ja säilyttämisen oikeudellisen sääntelyn tarvetta, sen erilaisia mahdollisuuksia sekä olemassa olevaa sääntelyä (Saarenpää 1999c, s. 451).

³² Saarenpää 2009, s. 13.

Perustuslain (731/1999, jäljempänä PL) 6.3 §:ssä lapsille on turvattu tasa-arvoinen kohtelu yksilöinä ja vaikutusvalta itseään koskeviin asioihin. Nykyään lapsioikeus nähdään tavalla, jossa korostuu aiempaa enemmän lapsen asema nimenomaisesti omien oikeuksiensa haltijana.³³ Yksi lapsioikeudellisen tutkimuksen haasteista on tasapainon löytäminen lasten autonomian sekä toisaalta heidän muista riippuvaisuutensa ja suojan tarpeen välillä.³⁴ Mikäli lapsen oikeutta omaan itsemääräämisoikeuteensa sekä muihin vapausoikeuksiin halutaan kasvattaa, on yksimielisyyttä lapsen oikeuksista vaikeampi saavuttaa.³⁵ Lapset on kuitenkin LOS:n kautta tunnustettu itsenäisiksi ihmisyksilöiksi ja oikeussubjekteiksi.³⁶ Lapsen yksityisyyden suojaaminen verkossa on kysymyksenä enemmän eettinen kuin yksinomaan juridinen.³⁷ Tämän vuoksi tässäkin tutkielmassa on hyvin paljon punnintaa lapsen oikeuksien ja niihin liittyvien periaatteiden sekä vanhempien oikeuksien ja velvollisuuksien välillä.

Tämän tutkimuksen pääasialliset tutkimuskysymykset voidaan muotoilla seuraavasti:

- (1) Mitä ovat lapsen yksityisyyden suojan erityispiirteet?
- (2) Kenen vastuulla lapsen yksityisyyden suojaaminen on ja miten sitä suojataan sosiaalisessa mediassa?
- (3) Voidaanko lapsen yksityisyyden suoja rajoittaa vanhemman sananvapauden perusteella?

Yllä mainittuja tutkimuskysymyksiä punnitaan pääasiallisesti sosiaalisen median kontekstissa. Tarkastelunäkökulma on rajattu lapsen oikeuteen yksityisyyden suojaan tilanteissa, joissa vanhempi julkaisee sosiaalisessa mediassa lasta koskevia tietoja tai kuvamateriaalia.³⁸ Tutkielman päätutkimuskysymysten lisäksi tutkimuksen edetessä esitetään niihin liittyviä alakysymyksiä, joilla pyritään pääsemään lopputulokseen, joka vastaa yllä esitettyihin pääasiallisiin tutkimuskysymyksiin. Tutkielmassa esitetään tutkimuskysymysten kautta lasten yksityisyyden suojan tila sosiaalisen median piirissä voimassaolevan lainsäädännön avulla. Yksi tutkielman kannalta ongelmallinen seikka on sen määrittäminen, onko kaikki sosiaaliseen mediaan julkaistava tieto lapsen yksityisyyttä loukkaavaa ja haitallista lapsen

³³ Linnanmäki 2019, s. 1.

³⁴ Hakalehto-Wainio 2011, s. 513.

³⁵ Hakalehto-Wainio 2011, s. 513.

³⁶ Hakalehto-Wainio 2011, s. 514. Lisäksi WP29: ”a child is a human being in the complete sense of the word”, joten lapsen tulee voida nauttia kaikista henkilöille kuuluvista oikeuksista mukaan lukien henkilötietojensa suojasta (WP 160, s. 3).

³⁷ UEF Saima, vierailtu 7.5.2020.

³⁸ Tietosuojavaltuutettu on katsonut, että myös kuvat ovat henkilötietoja, mikäli henkilö on niistä tunnistettavissa (Tietosuojavaltuutetun ratkaisu, dnro 947/41/2013).

kannalta. On varmasti perusteltua, että esimerkiksi lähipiirille jaetaan myös sosiaalisessa mediassa materiaalia, eikä se aina ole lapsen edun vastaista. Tapauskohtainen punninta kussakin julkaisutilanteessa on tästä syystä tarpeen ja tässäkään tutkielmassa ei esitetä mustavalkoista oikeusohjetta, jonka mukaan vanhemmat eivät voisi julkaista mitään lastaan koskevaa omassa sosiaalisessa mediassaan.

1.3 Metodi ja lähdeaineisto

Oikeustiede on yksi oikeutta eri muodoissaan tutkivista tieteistä³⁹, ja sille on yleistä humanistisilla tieteenaloilla käytettävien metodien avoimuus,⁴⁰ eikä yhtä ainoaa oikeata metodologia ole.⁴¹ Aarnio on katsonut, että oikeustieteen metodi toimii näkökulmana oikeuteen ennemmin kuin muilla aloilla tyypillisenä laskusäännöstönä tutkimuskysymysten ratkaisemiseen.⁴² Oikeustieteen tiedonintressi koskee sitä, mitä tai millaista tietoa tavoitellaan, ja se voi olla esimerkiksi laintulkinnallinen, systematisoiva tai sääntelyä kehittävä.⁴³ Tutkielman tiedonintressit ja tutkimuskohde ohjaavat yleisesti tutkimuksen metodologista valintaa.⁴⁴

Yllä esiteltyjen tutkimuskysymysten ja tiedonintressin johdosta tässä tutkielmassa hyödynnetään lainoppia, jonka avulla tutkitaan lainopillisesta näkökulmasta sitä, mikä on voimassaolevaa oikeutta sekä mikä merkitys oikeuslähteistä löytyvällä materiaalilla on.⁴⁵ Lainoppi metodina selvittää ja systematisoi voimassaolevien oikeussäännösten sisältöä, ja esittää niistä normi- sekä tulkintakannanottoja.⁴⁶ Metodina lainoppi on tulkintatiedettä, joka sisältää tutkijan oivalluksia.⁴⁷ Vallitsevan lainopin tiedonintressi on se, mitä oikeus on voimassa olevan oikeuden mukaisesti,⁴⁸ joten lainopin tiedonintressin kautta systematisoidaan ja tulkitaan tutkielman tutkimuskysymyksiä oikeuslähteiden kautta⁴⁹. Lainopillista metodologiaa hyödyntämällä tutkielmasta saadaan sekalaista lainsäädäntöä systematisoiva ja ainakin *de lege*

³⁹ Saarenpää 2009, s.4.

⁴⁰ Hirvonen 2011, s. 7.

⁴¹ Kolehmainen 2015, s. 6.

⁴² Aarnio 2006, s. 237.

⁴³ Kolehmainen 2015, s. 2.

⁴⁴ Hirvonen 2011, s. 7-9. Siltala on esittänyt, että tutkimuskohde, tieteenala ja tiedonintressi määräävät metodivalinnan (Siltala 2003, s. 137).

⁴⁵ Hirvonen 2011, s. 22.

⁴⁶ Hirvonen 2011, s. 22 ja 26; Husa – Mutanen – Pohjolainen 2008, s. 20. Hirvosen mukaan normikannanotot ovat väitteitä siitä, mitkä oikeusnormit kuuluvat voimassaolevaan oikeuteen ja tulkintakannanotot esittävät väitteitä kyseisten oikeusnormien sisällöstä (Hirvonen 2011, s. 22). Lainoppi siis selvittää voimassaolevien oikeussäännösten sisältöä ja systematisoi niitä (Aarnio 2006, s. 238).

⁴⁷ Kolehmainen 2015, s. 7.

⁴⁸ Kolehmainen 2015, s. 2.

⁴⁹ Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, s. 20: oikeusdogmatiikka rakentuu voimassa olevien oikeuslähteiden varaan, joita käytetään etusija- ja käyttöjärjestyssääntöjen mukaisessa järjestyksessä.

lata -tyyppisiä tulkintasuosituksia yllä mainittuihin tutkimuskysymyksiin saadaan esitettyä. Lainopin keskeisin tehtävä onkin selvittää voimassa olevan oikeuden sisältö käsillä olevassa tutkimuskysymyksessä.⁵⁰

Lainopin tehtävänä on perinteisesti pidetty oikeussääntöjen tulkintaa, oikeusperiaatteiden punnintaa (tulkintalainoppi) sekä oikeussäännösten systematisointia (teoreettinen lainoppi).⁵¹ Aarnio on kuitenkin katsonut, että käytännöllinen ja teoreettinen lainoppi ovat vuorovaikutussuhteessa toisiinsa, eivätkä irrallisia oppeja, sillä systematisointi edellyttää tulkintaa ja tulkinnassa puolestaan painotetaan systematisointia.⁵² Jäsentämällä voimassa olevaa oikeutta lainoppi luo ja kehittää oikeudellista käsitejärjestelmää, jonka kautta oikeutta tulkitaan.⁵³ Vaihtoehtoinen lainoppi puolestaan hakee tietoa siitä, mitä voimassaolevan oikeuden sisällön tulisi olla. Se korostaa oikeuden sisäisiä ristiriitoja sekä jännitteitä, joiden kautta pyritään perustelemaan se, mitä oikeuden pitäisi olla.⁵⁴ Lainoppi ei keskity ainoastaan oikeussäännösten tutkimiseen vaan siihen sisältyy myös oikeusperiaatteiden punninta sekä niiden yhteensovittaminen.⁵⁵

Suomessa tapahtuvaa viestintää koskevat keskeisimmät ihmis- ja perusoikeusnormit ovat muun muassa oikeus sananvapauteen sekä oikeus perhe- ja yksityiselämän sekä kunnian suojaan.⁵⁶ Näitä oikeuksia ilmentävät niin kansalliset kuin kansainväliset perus – ja ihmisoikeussäädökset, joita tässä tutkimuksessa esitetään. Suomessa tapahtuvaan viestintään sekä viestintäpalveluiden käyttöön sovelletaan Suomessa voimassa olevaa oikeutta ja pääosin sovelletaankin kotimaista lainsäädäntöä. Kuitenkin EU:n jäsenvaltiona Suomessa sovelletaan oikeuslähteinä kansallisen lainsäädännön lisäksi myös EU-oikeutta ja kansainvälisiä sopimusvelvoitteita.⁵⁷

Lapsille kuuluvia oikeuksia on enenevässä määrin alettu tarkastella systemaattisesti oman kokonaisuutenaan ja moderni lapsioikeudellisen tarkastelu ja kysymyksenasettelut

⁵⁰ Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, s. 20. Lisäksi ks. Kaisto 2005, s. 344: ”Oikeusjärjestyksen sisällön selvittäminen voidaan käsittää lainopin keskeiseksi tehtäväksi.”

⁵¹ Kolehmainen 2015, s. 7. Lainopin tulkitsevaa puolta voidaan kutsua tulkintalainopiksi tai käytännölliseksi lainopiksi. Lainopin systematisoivaa puolta taas kuvataan teoreettisena lainoppina (Hirvonen 2011, s. 24).

⁵² Aarnio 1997, s. 37; Hirvonen 2011, s. 24. Oikeustieteen rationaalisuus poikkeaa tuomarin ja lainsäätäjän soveltamiseen suuntautuneesta rationaalisuudesta (Tolonen 2003, s. 133).

⁵³ Husa – Mutanen – Pohjolainen 2008, s. 19-21; Kaisto 2005, s. 343.

⁵⁴ Kolehmainen 2015, s. 2.

⁵⁵ Hirvonen 2011, s. 24.

⁵⁶ Pesonen 2017, s. 5

⁵⁷ Pesonen 2017, s. 5–6.

keskittyvät lapseen ja lapsen omiin oikeudellisiin suhteisiin ympäröivään yhteiskuntaan ja sen jäseniin.⁵⁸ Lapsi nähdään myös yhteiskunnan jäsenenä ainoastaan perheeseen kuulumisen sijaan.⁵⁹ Tämän lapsioikeuden piirteiden kehittymisen johdosta myös tässä tutkielmassa otetaan huomioon lasten oikeudet ja niiden suhde yksityisyyden suojan sääntelyyn. Erityisesti tutkimuskysymysten valossa kiinnitetään huomiota vanhemmille ja muille yhteiskunnan jäsenille asetettuihin velvollisuuksiin lapsen suojaamiseksi, sosiaalisen median palvelutarjoajien erityisiin vastuisiin ja velvollisuuksiin alaikäisten suojelemiseksi sekä siihen, miten nämä suhteutuvat erityisesti lapsille turvattuihin ihmisoikeuksiin. YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan kaikkia sopimuskohtia on tulkittava suhteessa toisiinsa, yhtenä kokonaisuutena ja lisäksi erityisesti suhteessa neljään tärkeimpään periaatteeseen.⁶⁰ Lisäksi kaikkia lapsen oikeuksien sopimuksen artikloja on punnittava suhteessa muuhun lainsäädäntöön aina, kun kyseessä on lasta koskeva asia tai päätöksenteko. Lasten ja nuorten suhdetta mediaan olisi tärkeä tutkia heidän omasta näkökulmastaan ja heidän omia kokemuksiaan kuunnellen lapsuudentutkimuksen mukaisella tavalla.⁶¹ Tässä tutkimuksessa kuitenkin pidättäydytään enemmän informaatio-oikeudellisessa näkökulmassa, ja tutkitaan lasten asemaa sosiaalisen median ympäristössä lainopillisesta näkökulmasta käsin.

Pääasiallisina lähteinä tutkielmassa on käytetty oikeuskirjallisuutta, joka koskee yksityisyyden suojaa sekä erityisesti lasten oikeuksia. Yksityisyyden suojaa koskevana lähdeaineistona on kansainvälisiä Suomea sitovia ihmisoikeussopimuksia sekä kotimaista lainsäädäntöä kuin myös EU-oikeudellista sääntelyä tietosuojasta. Lapsioikeudelliseen lähdeaineistoon sisältyy monen tasoista sääntelyä, joista tyypillisimpänä pidetään lapsen oikeuksien sopimusta sekä sen tulkinta-aineistoa ja muita ihmisoikeussopimuksia.⁶² LOS on kansainväliseksi ihmisoikeussopimukseksi hyvin kattava sekä yksityiskohtainen, joten sen painoarvo oikeuslähteenä on merkityksellinen, kun tutkitaan lapsen asemaa oikeudellisesti.⁶³ Lisäksi kansallisen tason lähteistä löytyy useita lapsen asemaa sääteleviä lakeja⁶⁴ sekä perustuslain suoraan lapsille takaamia oikeuksia. Nämä lapsia koskevat säädökset ja niitä koskeva tulkinta-aineisto ovatkin myös tämän tutkimuksen päälähteitä lapsen aseman selvittämisen osalta. Kun lapsen

⁵⁸ Linnanmäki 2019, s. 76–77.

⁵⁹ Hakalehto-Wainio 2011, s. 512; Linnanmäki 2019, s. 72; Pajulammi 2014, s. 25–32.

⁶⁰ Hakalehto-Wainio 2013b, s. 72.

⁶¹ Repo – Nätti 2015, s. 82.

⁶² Linnanmäki 2019, s. 78; Hakalehto-Wainio 2013b, s. 75–76.

⁶³ Hakalehto-Wainio 2011, s. 510 ja 514. Myös EIT on painottanut LOS:n asemaa lasten oikeuksien toteuttamisessa: ”The human rights of children and the standards to which all governments must aspire in realising these rights for all children are set out in the Convention on the Rights of the Child” (Sahin v. Saksa).

⁶⁴ Hakalehto-Wainio 2013b, s. 69–70; Linnanmäki 2019, s. 78.

oikeuksista on pääasiassa säädetty perus- ja ihmisoikeussopimuksissa, on myös tässä tutkielmassa huomioitu perus ja ihmisoikeusmyönteinen tulkintavelvollisuus.⁶⁵

Tutkielmassa käytetään lähteinä myös oikeuskäytäntöä, lain esitöitä sekä eri viranomaisten antamia ratkaisuita ja lausuntoja. Lainopillisen metodin avulla tutkielmassa käytettyjä lähdeaineistoja systematisoidaan ja tulkitaan oikeuslähdeopin mukaisesti. Aarnio on esittänyt oikeuslähdeopin osalta oikeuslähteiden velvoittavuudesta seuraavaa: vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat kansallisen oikeuden ulkopuoliset normistot, kuten EU-oikeus, Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 18/1990, jäljempänä EIS) sekä EUT:n ja EIT:n prejudikaatit sekä kansallinen lainsäädäntö kansainvälisine sopimuksineen ja maantapa. Heikosti velvoittavia oikeuslähteitä ovat lainsäätäjän tarkoitus sekä ennakkoratkaisut. Sallittuja oikeuslähteitä ovat muun muassa yhteiskunnalliset käytännölliset argumentit, eettiset sekä moraaliset perusteet ja yleiset oikeusperiaatteet.⁶⁶ Vaikka tutkielma keskittyy osittain sosiaaliseen mediaan ja sinne julkaistaviin tietoihin, ei tutkielmassa käytetä nimenomaisesti verkon tutkimusmetodeja.⁶⁷

1.4 Tutkielman rakenne ja rajaukset

Tutkielma jakautuu kuuteen päälukuun. Ensimmäinen luku sisälsi johdannon, jossa alustettiin tutkimusaihetta sekä aiheen valintaan vaikuttavia perusteluita sekä näkökohtia. Lisäksi johdannossa esitettiin pääasialliset tutkimuskysymykset, tutkielman metodi ja lähdeaineisto sekä tutkielman rakenne sekä siihen tehdyt rajaukset.

Tutkielman toisessa luvussa käsitellään lapsen oikeuksia yleisellä tasolla lyhyesti, jotta lukija ymmärtää lapsen oikeuksien perusperiaatteet, joita tutkielmassa käytetään punninnan apuna. Tutkielman kolmannessa luvussa tutkitaan lähemmin yksityisyyden suojaan sekä henkilötietojen suojaan liittyviä kysymyksiä ja oikeuslähteitä. Lisäksi esitellään lapsen erityinen asema yksityisyyden suojan piirissä sekä muita lapsen yksityisyyteen sosiaalisessa mediassa liittyviä näkökohtia.

⁶⁵ Hakalehto-Wainio 2013b, s. 69–70; Linnanmäki 2019, s. 78. Perustuslain etusijasta ks. tarkemmin esim. Tolonen 2003, s. 107.

⁶⁶ Ks. tarkemmin esim. Aarnio 2006, s. 291–294; Tolonen 2003, s. 25–27.

⁶⁷ Laaksonen – Matikainen – Tikka 2013, s. 11: Sosiaalista mediaa tutkimuskohteena lähestyttäessä on tarpeen kuitenkin määritellä sosiaalinen media, joka määrää lähtökohdan tarkastelulle. Lisäksi tämä määrittely luo käsitteellisen kontekstin tai kehyksen, jonka kautta tutkimuskohde hahmotetaan. Sosiaalinen media on esitetty johdannossa.

Tutkielman neljännessä pääluvussa esitetään lainopivan avulla systematisoiden ja tulkiten pohdintaa ensimmäiseen ja toiseen tutkimuskysymykseen. Lisäksi tarkastellaan kolmen sosiaalisen median palveluntarjoajan käyttöehtoja tarkemmin lapsia koskevasta näkökulmasta.

Tutkielman viidennessä pääluvussa esitetään kolmannen tutkimuskysymyksen osalta pohdintaa siitä, onko vanhemman sananvapaus lapsen oikeutta yksityisyyteen rajoittava tekijä ja oikeutettu peruste. Tutkielman viimeisessä pääluvussa aiemmissa luvuissa esitetty tieto kootaan yhteen ja esitetään vastauksia ja näkökulmia johdannossa asetettuihin tutkimuskysymyksiin sekä yleisesti lapsen yksityisyyden suojaan liittyen.

Tutkielman ulkopuolelle on rajattu lasten itse julkaisemat tiedot sosiaalisessa mediassa ja tutkimus keskittyy ainoastaan lasten yksityisyyteen vanhempien julkaiseman materiaalin näkökulmasta. Tutkielmassa ei myöskään käsitellä muiden kuin lapsen vanhemman tai huoltajan omasta lapsestaan sosiaalisessa mediassa lisäämiä tietoja. Lapsesta julkaistavia tietoja käsitellään henkilötietonäkökulmasta, ja esimerkkeinä julkaistavista tiedoista käytetään arkaluontoisia tietoja, valo- ja videokuvia sekä muita tietoja lapsesta, joista lapsi on tunnistettavissa. Tutkielman ulkopuolelle on rajattu myös laajempi esitys vanhemman sananvapauden suhteesta lapsen yksityisyyden suojaan vastakkaisena oikeutena. Tutkielma ei sisällä myöskään vertailua muiden maiden tilanteisiin lasten yksityisyyden suojaamisen osalta, vaan tutkimus keskittyy kotimaiseen sääntelyyn ja sitä täydentävään EU-oikeudelliseen ja kansainväliseen sääntelyyn. Tutkielman ulkopuolelle on myös rajattu lapsen oikeus tulla unohdetuksi, sillä se on kysymyksenasetteluna liian laaja tarkasteltavaksi osana tätä tutkimusta, joten tutkielmassa keskitytään ainoastaan siihen, loukkaako vanhemman julkaisema tieto lapsen yksityisyyttä ja kenen tulisi suojata lapsen yksityisyyttä.

2 Lapsen oikeudet

2.1 Lapsen oikeuksista yleisesti

Ennen tutkimuskysymysten lähempää tarkastelua on aihetta tehdä lyhyt katsaus lapsen oikeuksiin yleisesti sekä esitellä jäljempänä punninnassa ja tulkinnassa apuna käytettävät lapsen oikeudet.⁶⁸ Lapsioikeus on lapsen oikeudellista asemaa koskevien säännösten muodostama kokonaisuus,⁶⁹ ja lapsen oikeudet ovat alaikäiselle oikeusjärjestyksen mukaan kuuluvia oikeuksia.⁷⁰ Tässä tutkielman pääluvussa esitetään lasten oikeuksia yleisesti ja keskitytään tutkimuskysymysten kannalta relevanttien lapsia koskevien säädösten systematisointiin. Jäljempänä tutkimuksessa esitetään punnintaa lapsia koskevien säädösten ja periaatteiden osalta tutkimuskysymysten valossa.

Lapsille erityisesti turvatut oikeudet ovat kehittyneet paljon ja niiden merkitys on Suomessa jatkuvasti kasvanut.⁷¹ Lasten oikeuksien oikeudellinen asema on vahvistunut muun muassa yleisen perus- ja ihmisoikeuden merkityksen kasvamisen myötä.⁷² Tämä on johtanut myös yhteiskunnallisen keskustelun vilkastumiseen lapsen oikeudellisen aseman osalta⁷³. 1970-luvulla otettiin kantaa lapsia koskevan lainsäädännön uudistamiseen ja tavoitteena oli nimenomaisesti lasten oikeudellisen aseman yhdenvertaisuuden toteuttaminen.⁷⁴ Perusoikeusuudistuksen yhteydessä esitettiin, että lapsia koskevien perusoikeuksien tulisi jopa sisältyä omaan säännökseensä, jotta niiden asema lapsille kuuluvina erityisoikeuksina korostuisi.⁷⁵ Perustuslaissa lasten asema on turvattu etenkin 6.3 §:n yhdenvertaisuussäännöksellä.⁷⁶

⁶⁸ Tutkielman päätarkastelun kohteina ovat lapsen oikeuksista lapsen etu, vanhempien vastuisiin liittyvät oikeudet sekä oikeus lapsen näkemyksen huomioimiseen.

⁶⁹ Kangas 2012, s. 37. Kangas on myös katsonut, että lapsioikeuteen luetaan myös kansainväliset sopimukset. Koska kansainväliset sopimukset muodostavat suuren osan lapsioikeuden alasta, ovat ne tutkielmankin kannalta tutkimuksen kohteena kotimaisen lainsäädännön ohella (Kangas 2012, s. 37).

⁷⁰ Hakalehto 2018a, s.1: lapsen oikeuksista säädetään niin kansallisessa lainsäädännössä kuin kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa.

⁷¹ Pajulammi 2013, s. 89 ja Hakalehto-Wainio 2013b s. 60: Lapsen oikeudet ovat alun perin olleet osa yleistä perheoikeutta ja kotimaisessa tutkimuksessa lasten oikeudellista asemaa on tutkittu nimenomaisesti osana perheoikeutta.

⁷² Hakalehto-Wainio 2013b, s. 59.

⁷³ Pajulammi 2013, s. 90.

⁷⁴ HE 90/1974 vp, s. 1–2. Lisäksi tavoitteena oli myös keskeisten lapsioikeudellisten periaatteiden yhtenäistäminen muiden Pohjoismaiden lainsäädäntöjen kanssa. Kotimainen lapsioikeudellinen sääntely laahasi muiden Pohjoismaiden perässä, joissa lapsen asemaa koskevia muutoksia oli tehty jo 1960-luvun loppuun mennessä. Lisäksi painotettiin entistä enemmän suojelunäkökulman ohella lapsen osallisuusnäkökulmaa. Ks. tästä tarkemmin Hakalehto-Wainio 2013b, s. 61.

⁷⁵ PeVM 25/1994, s. 36.

⁷⁶ Lisäksi voidaan katsoa, että kaikki perustuslaissa turvatut oikeudet kuuluvat myös lapselle, lukuun ottamatta 14 §:n vaali- ja osallistumisoikeuksia. Ks. tästä tarkemmin Araneva 2018, s. 21–22.

Euroopan ihmisoikeussopimus on yleissopimus, jonka piiri ulottuu tietysti myös lapsiin ja näiden oikeuksiin. EIS:n ohelle kuitenkin nähtiin tarve erityisesti lapsia suojaavalle sopimukselle, joten YK valmisti LOS:n,⁷⁷ joka on edelleen pääasiallinen lapsia suojaava kansainvälinen sopimus.⁷⁸ Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia ja se takaa kaikkien sopimuksen allekirjoittaneiden valtioiden lapsille yhtäläiset oikeudet.⁷⁹ LOS tunnustaa ihmisoikeuksien kuuluvan täysimääräisesti myös lapsille,⁸⁰ ja tarjoaa mittapuun ja vähimmäistason lapsen oikeuksille.⁸¹ Lapsen oikeuksien erillisellä sopimuksella haluttiin erityisesti korostaa sitä, että jokainen lapsi on yksilö, jolla on täysimääräinen oikeus ihmisoikeuksiin syntymästään lähtien. Toisaalta LOS lähtee siitä, että lasten tarpeet eroavat aikuisten tarpeista ja etenkin lasten haavoittuvuus sekä tietynasteinen riippuvuus aikuisista edellyttävät lasten oikeutta erityiseen suojeluun.⁸²

LOS:lla on juridisen sitovuuden ohella myös moraalista painoarvoa, sillä se on alun perin yksimielisesti hyväksytty YK:n yleiskokouksessa ja lisäksi se on maailman laajimmin ratifioitu kansainvälinen sopimusinstrumentti.⁸³ LOS on laajasta ratifioimisestaan huolimatta tietyssä mielessä heikompi sopimus kuin EIS, sillä siltä puuttuu oma valvontamekanismijärjestelmänsä ja lisäksi sen täytäntöönpanomekanismi on heikko.⁸⁴ LOS sisältää sekä perinteisiä vapausoikeuksia että sosiaalisia oikeuksia koskevia sääntöjä, mutta sen ainoana valvontamuotona on YK:n lapsen oikeuksien komitean antamat raportit. Myös EIT on kuitenkin kehittänyt lasten oikeuksia koskevan ulottuvuuden ratkaisukäytännössään samoin kuin lapsen edun käsitteen, vaikka EIS:ssa ei ole erillisiä säännöksiä lapsen oikeuksista.⁸⁵ LOS:sta voidaankin pitää painoarvoltaan merkityksellisenä oikeuslähteenä kaikissa tilanteissa, joissa

⁷⁷ Hakalehto 2016, s. 1187.

⁷⁸ LOS hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989 ja Suomi liittyi sopimukseen elokuussa 1991, Unicef: Mikä on lapsen oikeuksien sopimus?, vierailtu 12.2.2020.

⁷⁹ Tässä tutkielmassa käytetään alle 18-vuotiaista termiä lapsi, ja yksilöidysti voidaan käyttää sanaa lapsi kuvaamaan 0-12-vuotiaita ja sanaa nuori kuvaamaan 13-18-vuotiaita.

⁸⁰ Hakalehto 2016, s. 1187. Lisäksi perustuslakivaliokunta on todennut perusoikeuksien kuuluvan yhtäläisesti myös lapsille. PeVM 25/1994, s. 36.

⁸¹ Hakalehto 2018b, s. 27: Lisäksi LOS on saatettu suomessa voimaan lakina.

⁸² De Godzinsky 2015, s. 858.

⁸³ Hakalehto-Wainio 2011, s. 515. LOS on maailman laajimmin ratifioitu YK:n ihmisoikeussopimus – Yhdysvallat on ainoa maa, joka ei ole ratifioinut sopimusta sen allekirjoittamisen jälkeen (Unicef: Mikä on lapsen oikeuksien sopimus?, vierailtu 12.2.2020).

⁸⁴ Hakalehto-Wainio 2011, s. 515; Nieminen 2006, s. 72–73. Mitään ihmisoikeussopimusta ei tulisi kuitenkaan luokitella pelkästään sen sopimustekstin sanamuotojen perusteella, vaan merkitystä tulisi aina antaa myös kokonaisuudelle, mukaan lukien tulkintakäytäntö. Lisäksi tulisi huomioida valvontamekanismien tehokkuus (Nieminen 2006, s. 73). Ylikansallisten ihmisoikeussopimusten valvontaa leimaa valvontamekanismien tehotomuus (Neuvonen 2019, s. 59).

⁸⁵ Nieminen 2006, s. 72–74.

on kyse lapsen oikeudellisesta asemasta.⁸⁶ Se asettaa minimitason, joka valtioiden tulisi ylittää, mikäli siihen on taloudelliset mahdollisuudet.⁸⁷

LOS:n myötä lasten oikeudet on hiljalleen alettu tunnistaa tosiasiallisesti lasta itseään koskevinä oikeuksina. LOS:n tavoitteena on poistaa lapsiin kohdistuva huono kohtelu sekä epäoikeudenmukaisuudet, joten se sisältää tiukkojakin vaatimuksia lasten hyvästä ja arvostavasta kohtelusta heidän kaikissa elinympäristöissään.⁸⁸ LOS tunnustaa huomattavasti muita ihmisoikeussopimuksia tiukempia velvoitteita lasten suojelemiseksi kaikenlaiselta tätä vaingoittavalta toiminnalta ja sen tavoitteena on suojata lasta kaikenlaisilta hänen kehitykselleen sekä hyvinvoinnilleen haitallisilta riskeiltä kaikissa lapsen toimintaympäristöissä.⁸⁹ Lasten oikeudet realisoituvatkin yleensä tosiasiallisesti tavallisessa arjessa ja siihen liittyvissä eri ympäristöissä, kuten koulussa, kotona tai kerhoissa, tuomioistuinten ja viranomaisien toiminnan ulkopuolella.⁹⁰ Lasten oikeuksien realisoituminen tavallisessa arjessa johtaa siihen, että esimerkiksi kotiympäristössä niitä ei huomioida arjessa LOS:n vaatimalla tasolla, ja lapselle kuuluvia oikeuksia helposti laiminlyödään esimerkiksi vanhempien toimesta taikka ei muutoin huomioida riittävässä laajuudessa.

Myös EU:n säädöksissä lasten asemaa on huomioitu. EU:n perusoikeuskirjan (2012/C 326/02, jäljempänä POK) lasten oikeuksia koskevan 24 artiklan mukaan lapsella on oikeus hänen hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeluun sekä huolenpitoon. Lisäksi lapsen on saatava ilmaista vapaasti mielipiteensä ja lapsen mielipide on otettava huomioon häntä koskevissa asioissa hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Kaikissa lasta koskevissa viranomaisten tai yksityisten laitosten toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen oikeudet on lisäksi huomioitu komission hyväksymässä lapsen oikeuksien toimintasuunnitelmassa, jonka tavoitteena on se, että kaikki EU:n toimielimet ja jäsenvaltiot sitoutuisivat tosiasiallisesti edistämään ja suojelemaan lapsen oikeuksia sekä lisäksi panemaan ne täytäntöön kaikilla niihin liittyvillä EU:n politiikan aloilla konkreettisten tulosten saavuttamiseksi.⁹¹

⁸⁶ Ks. tarkemmin Hakalehto-Wainio 2011, s. 510 ja EIT:n ratkaisu Sahin v. Saksa.

⁸⁷ Hakalehto-Wainio 2011, s. 524.

⁸⁸ Hakalehto-Wainio 2013a, s. 18.

⁸⁹ Hakalehto-Wainio 2013a, s. 25; Hakalehto 2016, s. 1191-1192.

⁹⁰ Hakalehto 2018a, s. 33.

⁹¹ Komission tiedoksianto 2011, s. 4. Kaikessa politiikkojen suunnittelussa, täytäntöönpanossa ja seurannassa, jotka koskevat suoraan tai epäsuoraan lapsia, on otetta huomioon lapsen etua koskeva periaate (POK ja LOS).

Seuraavaksi esitellään tarkemmin muutamaa eri LOS:n ja muun lainsäädännön takaamaa oikeutta, jotka kuuluvat nimenomaisesti lapsille.⁹² Näistä tärkeimpänä voidaan pitää lapsen etua⁹³, jonka lisäksi tutkielman kannalta relevantteina lapsen oikeuksina esitellään LOS 12 artiklan mukainen lapsen oikeus näkemyksensä huomioimiseen sekä vanhemmille ja yhteiskunnalle asetetut erityiset velvollisuudet lapsen suojelemiseksi.

2.2 Lapsen etu lapsen tärkeimpänä oikeutena

Lapsen edun käsite eikä myöskään lapsen etu periaatteena ole uusi, ja sen sisältöä on lukemattomin yrityksin pyritty täsmentämään sen olemassaolon aikana.⁹⁴ Lapsen edun periaate on ollut keskeinen kotimaisen lapsilainsäädännön periaate 1980-luvun alusta lähtien⁹⁵ ja 70-80-luvuilla kehitetty lapsuudentutkimus toi esille sen, että lasta ja lapsuutta ei nähty enää ainoastaan kehittyvänä ja kohti aikuisuutta vievänä tienä, vaan lapsi itsessään nähtiin myös olevana ihmisenä. Katsottiin, että lapsilla on oikeus saada suojelua, kasvatusta sekä valvontaa aikuisilta sekä yhteiskunnalta.⁹⁶ Nykyään lapsen etu on kaikkea lasta koskevaa toimintaa ohjaava tekijä.⁹⁷ YK:n lapsen oikeuksien komitea⁹⁸ on yleiskommentissaan ottanut kantaa siihen, että LOS 3 artiklassa taattu lapsen edun periaate on aktiivisesti otettava kaikkialla hallituksen, parlamentin ja oikeuslaitoksen piirissä huomioon kaikissa toimenpiteissä sekä harkinnassa, joka edes välillisesti koskee lasta.⁹⁹ Lapsen edun monimutkaisen käsitteen tarkempi sisältö määritellään tapauskohtaisella arvioinnilla, mutta se on joustava sekä mukautuva käsite, joka tulee aina arvioida suhteessa käsiteltävänä olevaan erityistilanteeseen.¹⁰⁰

⁹² Lapsioikeudellisessa tutkimuksessa lapsioikeuden yleisinä oppeina on pidetty LOS:een perustuvia periaatteita muun muassa lapsen edun ensisijaisuudesta, perheyhteydestä, lapsen itsemääräämisestä ja osallisuudesta sekä lapsen suojelusta (Linnanmäki 2019, s. 79).

⁹³ Ks. tarkemmin Freeman 1992a, s. 5. Lisäksi YK:n lapsen oikeuksien komitea on todennut, että lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleisperiaatteita ovat: 2, 3, 6 ja 12 artiklat eli lapsen oikeus kehitykseen, lapsen edun ensisijaisuus, syrjimättömyys sekä oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Kaikki lapsia koskeva päätöksenteko ja muu toiminta tulee punnita näiden neljän yleisperiaatteen kautta (CRC/C/GC/5, kohta 12).

⁹⁴ Wolfson 1992, s. 7 ja CRC/C/GC/14, kohta 2. Lapsen etua eikä sen ensisijaisuutta ole kuitenkaan vahvistettu nimenomaisesti Suomen perustuslaissa (Linnanmäki 2019, s. 119).

⁹⁵ UM 1998, s. 13: Suomea on kritisoitu 1990-luvulla siitä, että lapsenhuoltolaissa ei ennen vuotta 1996 riittävästi turvattu lapsen itsensä oikeuksia, vaan keskityttiin vanhemman oikeuksien turvaamiseen.

⁹⁶ Hakalehto-Wainio 2013a, s. 22. Lapsuuden tutkimuksen myötä lapsen etu nostettiin tällöin lapsia koskevan perheoikeudellisen lainsäädännön ensisijaiseksi tavoitteeksi (Hakalehto-Wainio 2013b, s. 61)

⁹⁷ Linnanmäki 2019, s. 3. Linnanmäki on väitöskirjassaan etsinyt empiirisen aineiston kautta konkreettisia seikkoja, joiden perusteella lapsen etua arvioidaan nykyään käytännössä (Linnanmäki 2019 s. 7). Lapsen edun ensisijaisuudesta lapsen oikeutena ks. tarkemmin mm. Linnanmäki 2019, s. 118–122.

⁹⁸ Lapsen oikeuksien komitea on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa valvova elin. Sopimusvaltiot toimittavat määräaikaissäraportteja komitealle ja näiden raporttien pohjalta komitea antaa suosituksia valtiolle sopimuksen täytäntöön panemiseksi (Hakalehto-Wainio 2011, s. 514–515).

⁹⁹ CRC/C/GC/5, kohta 12.

¹⁰⁰ CRC/C/GC/14, kohta 32. Lisäksi yksittäisissä päätöksissä lapsen etu on arvioitava ja määriteltävä kyseisen lapsen erityistilanteesta sekä kollektiivisissa päätöksissä, esim. lainsäätäjien toimesta, lasten yleinen etu on arvioitava ja määriteltävä tietyin lapsiryhmän ja/tai lasten yleisten olosuhteiden perusteella (CRC/C/GC/14, kohta 32).

LOS:n 3 artiklan mukaan

1. Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallinto-
viranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on
ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.
2. Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen vält-
tämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhem-
piensa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa
olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Tähän pyrkiessään sopi-
musvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin.
3. Sopimusvaltiot takaavat, että lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat
laitokset ja palvelut noudattavat toimivaltaisten viranomaisten antamia
määräyksiä, jotka koskevat erityisesti turvallisuutta, terveyttä, henkilökun-
nan määrää ja soveltuvuutta sekä henkilökunnan riittävää valvontaa.

YK:n yleissopimuksen perusteella on näin ollen otettava huomioon lapsen etu kaikissa lasta koskevissa päätöksissä. 3 artiklassa ei mainita huoltajia lapsen edun huomioonottamiseen velvoitettuina tahoina, mutta LOS 18 artiklan mukaisesti lapsen edun tulee ohjata myös huoltajien toimintaa lasta koskevissa asioissa sekä päätöksissä.¹⁰¹ Tämän takia lapsen edun tulee olla ohjaavana tekijänä myös kaikissa huoltajien lapsensa puolesta tekemissä sekä lasta koskevissa päätöksissä. Kotimaisessa kontekstissa perheoikeuden tutkijat ovat korostaneet, että 1980-luvulla voimaan tulleen lapsenhuoltolain keskeinen näkökulma oli siirtyminen aikuis-keskeisestä näkökulmasta kohti lapsikeskeistä näkökulmaa, joka myös perheen sisäisesti huomioi paremmin lapsen edun toteuttamisen.¹⁰² Lapsen edun toteutumisessa onkin aina kyse myös perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamisesta.¹⁰³

Lapsen edun takaamisessa tulee kiinnittää huomiota niin julkisten kuin yksityisten tahojen myötävaikutukseen kuin myös vanhempien velvollisuuksiin toteuttaa lapsensa parasta toimillaan ja päätöksillään. Lapsen edun ensisijaisuudesta kertoo myös se, että se tulee huomioida ratkaistaessa mahdollisia ristiriitoja LOS:ssa tai muissa ihmisoikeussopimuksissa vahvistettujen oikeuksien välillä.¹⁰⁴ Lapsen edun ensisijaisuus toimii muun muassa ohjaavana

¹⁰¹ Myös WP 29 on tunnistanut lapsen edun periaatteen olevan lapsen henkilötietojen käsittelyn pääperiaatteena (WP 160, s. 4 ja WP 147 s. 4).

¹⁰² Hakalehto-Wainio 2013b, s. 61.

¹⁰³ Hakalehto-Wainio 2013b, s. 73. Lisäksi lapsen etu sekä sen ensisijaisuus lapsia koskevien asioiden punninnassa on ihmisoikeussopimusten lisäksi huomioitu POK:n 24 (2) artiklassa, jonka mukaan kaikissa lasta koskevissa viranomaisten tai yksityisten laitosten toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

¹⁰⁴ CRC/C/GC/14, kohta 33.

tekijänä lapsen huoltajien sekä terveydenhoitohenkilökunnan erimielisyyksien ratkaisemisessa.¹⁰⁵ Lapsen edun käsitteen laaja-alaisuuden vuoksi, se vaatii paljon toimia niin lapsen lähipiiriltä kuin myös viranomaisilta toteutuakseen tosiasiallisesti. Kyseessä on tärkeä ihmisoikeudellinen periaate, jonka pääajatuksena on se, että lapsi on turvassa.¹⁰⁶ Lapsen edun katsotaan olevan dynaaminen, ja sillä on kiinteä yhteys muihin LOS:n yleisperiaatteisiin. Se muovaantuu tapauskohtaisesti lapsen tarpeiden, ominaisuuksien sekä kehityksen mukaisesti.¹⁰⁷ Lapsen etu tulee ottaa huomioon kaikissa lasta koskevissa päätöksissä ja toimissa, niin vanhempien kuin muidenkin toimijoiden toimesta. Lapsen etu siis on punnintaväline, jolla lapsen parasta huomioidaan aina, kun tilanteessa on mukana alaikäinen henkilö ja etenkin, mikäli alaikäinen ei voi ilmaista itseään. Lapsen etu osana lapsen yksityisyyden suojaaja sosiaalisessa mediassa esitetään tarkemmin jäljempänä pääluvussa 4, kun punnitaan vanhempien lapsestaan sosiaalisessa mediassa julkaisemia tietoja.

2.3 Lapsen oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon

PL 6.3 §:n säännös kuvaa lapsen osallisuuden säännöksellistä ydintä kotimaisessa oikeusjärjestelmässä. Yhdenvertaisuuden takaavan säännöksen 3 momentti antaa nimenomaisesti lapsille oikeuden tulla kohdelluksi tasa-arvoisesti yksilöinä ja lisäksi heille taataan oikeus saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. 3 momentin muotoilusta voidaan kuitenkin päätellä, että PL sallii myös sen, että puhevaltaa lapselle kuuluvien oikeuksien käyttämisestä voi käyttää myös lapsen huoltaja tai muu holhooja. Tälle tulee kuitenkin löytyä aina selvät säännökset laista.¹⁰⁸ Perusoikeutena turvatun lapsen yhdenvertaisuusoikeuden lisäksi myös LOS sisältää paljon lapsen itsemääräämisoikeutta korostavia ja suojaavia sitovia säännöksiä.¹⁰⁹ Saarenpää on todennut lapsen kehityksen mukaan lisääntyvän itsemääräämisoikeuden yhdeksi keskeisistä lapsioikeudellisista oikeusperiaatteista.¹¹⁰ Lapsen edun ohella yksi LOS:n neljästä yleisperiaatteesta on jokaisen lapsen oikeus tulla kuulluksi sekä vakavasti otetuksi.¹¹¹ Samoin kuin lapsen edussa, myös lapsen näkemyksen

¹⁰⁵ Ks. muun muassa Hakalehto 2018b, s. 31 ja CRC/C/GC/15, kohta 13 ja 14.

¹⁰⁶ Lapsen oikeuksien komitea on katsonut, että lapsen edun arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös lapsen turvallisuus, joka sisältää lapsen oikeuden suojeluun muun muassa kaikenlaiselta henkiseltäkin väkivallalta, kiusaamiselta, halventavalta kohtelulta (CRC/C/GC/14, kohta 73). Ks. myös LOS 19 artikla.

¹⁰⁷ Linnanmäki 2019, s.121.

¹⁰⁸ Nieminen 2006, s. 107.

¹⁰⁹ Hakalehto-Wainio 2013b, s. 64. Ks. tarkemmin aiheesta muun muassa Saarenpää 1999b, s. 385.

¹¹⁰ Saarenpää 1999b, s. 385.

¹¹¹ CRC/C/GC/12, kohta 2.

huomioimisessa on kyse oikeudesta, joka tulisi ottaa huomioon kaikkia muita lapsen oikeuksia tulkittaessa ja täytäntöönpannassa.¹¹²

LOS 12 (1) artiklan mukaan sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. 12 (2) artiklan mukaan ensimmäisen kohdan toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimitissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti. Lisäksi LOS 13 (1) artiklan mukaan lapsella on oikeus ilmasta vapaasti mielipiteensä.

LOS 12 artikla on sanamuotonsakin perusteella suunnattu kaikille eli se luo velvoitteita lapsen osallistamiseen myös huoltajille.¹¹³ Lapsen näkemyksen huomioiminen tulee kuitenkin aina pitää suhteessa vanhempainvastuun käyttäjän näkemyksiin, lapselle itselleen ei voida antaa täyttä päätäntävaltaa kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapsen kykyä ilmaista oma näkemyksensä ja mielipiteensä ei kuitenkaan tule aliarvioida, vaan se pitää huomioida suhteutettuna täysi-ikäisen näkemykseen siitä, miten missäkin tilanteessa tulisi toimia. Vanhemmalla on kuitenkin aina tietyntasoinen päätäntävalta suhteessa lapseensa, etenkin lapsen ollessa hyvin nuori tai muutoin kykenemätön päättämään omista asioistaan.¹¹⁴ Lasten voidessa esittää näkemyksensä asioista, saadaan käsittelyyn merkittäviä näkökulmia ja kokemuksia, lapsen osallistuminen käsitteenä korostaa sitä, että lapsen kuulemisen ei tulisi olla ainoastaan tilapäistä vaan lähtökohta lasten ja aikuisten väliselle tiiviille vuoropuhelulle kaikissa tilanteissa.¹¹⁵ Ottamalla lapsi mukaan häntä itseään koskevista asioista päättämiseen lapsi voidaan nähdä aktiivisena toimijana omaa elämäänsä koskevissa asioissa. Lapsen osallisuus tarkoittaa muun muassa kommunikaatiota lapsen kanssa sekä lapsen kuuntelemista, kuulemista ja kunnioittamista.¹¹⁶ Osallisuus kuvastaa muun muassa sellaisia prosesseja, jotka liittyvät lapseen ja jotka nimenomaisesti kuuluvat lasten ja aikuisväestön välisiin vastavuorisiin kunnioitukseen perustuviin tiedonvaihtoihin tai vuoropuheluihin.¹¹⁷ Tällaisella lapsen

¹¹² CRC/C/GC/12, kohta 2.

¹¹³ Hakalehto-Wainio 2011, s. 521.

¹¹⁴ Vanhemman päätäntävallasta tarkemmin seuraavassa luvussa.

¹¹⁵ CRC/C/GC/12, kohdat 12 ja 13. Lasten näkemysten huomioimista prosesseissa kutsutaan osallistumiseksi.

¹¹⁶ Pajulammi 2013, s. 96.

¹¹⁷ Pajulammi 2013, s. 96.

osallistuttamisella saadaan taattua lapsen oman näkemyksen huomioiminen kaikissa lasta koskevissa asioissa sekä lisättyä nuorempienkin lasten ymmärrystä esimerkiksi yhteiskunnallisista asioista tai vaikka esimerkiksi sosiaalisen median käyttämiseen liittyvistä seikoista.

Lapsen osallistumisoikeuden takaaminen toimiikin välittäjänä muiden lasten oikeuksien toteutumiselle. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että velvollisuus antaa lapselle mahdollisuus ilmaista omat näkemyksensä sekä näiden näkemysten huomioon ottaminen päätöksenteon yhteydessä eivät tosiasiallisesti siirrä valtaa ja vastuuta päätöksistä lapsille, vaan tarkoituksena on lasten vaikutusmahdollisuuksien varmistaminen näitä koskevissa asioissa.¹¹⁸ Vanhemmalla on kuitenkin aina tietyntasoinen päätäntävalta suhteessa lapseensa ja tämän asioista päättämiseen, joten viimekädessä päätös lapsen asioista on vanhemman päätettävissä. Jäljempänä esitetään näkökulmia lapsen osallistumisoikeuden merkitykseen vanhempien päätöksenteossa julkaistaessa lapsesta tietoja sosiaaliseen mediaan. Lisäksi punnitaan lapsen iän merkitystä tämän näkemyksen huomioimiseen tarkemmin.

2.4 Lapsen oikeus suojeluun

Lapsen oikeuksien kehityskaaren yhtenä osana on ollut tiedostettu tarve suojella lapsia ja tämän perusteena on ollut lapsen haavoittuvuus.¹¹⁹ Lapsen haavoittuvaisuudessa on kyse nimenomaisesti vahingon mahdollisuudelle altistumisesta sekä kyvyttömyydestä suojata itseään.¹²⁰ Haavoittuvaisuuden lisäksi lapset ovat tiukasti sidottuja yhteiskunnallisiin oloihinsa, jonka lisäksi he ovat täysin riippuvaisia muiden toimista, minkä vuoksi lapsen etu oikeutena painottuu nimenomaisesti pakollisena velvollisuutena, joka on huomioitava lapsen kohtelussa ja suojelemisessa.¹²¹ Lapsen oikeudet näyttäytyvät usein aikuisten velvollisuuksina lapsen omien oikeuksien sijaan.¹²² Lasten voidaan katsoa olevan vanhempiensa armoilla.¹²³ LOS:ssa vastuu lapsen oikeuksien toteuttamisesta jakautuu perheen ja viranomaisten kesken.¹²⁴ Seuraavaksi esitetään lyhyesti tutkielman kannalta vanhemmalle ja valtiolle asetettuja velvollisuuksia lapsen suojelemiseksi.

¹¹⁸ Hakalehto-Wainio 2013c, s. 150.

¹¹⁹ Hakalehto-Wainio 2013a, s. 23. Ks. lisäksi muun muassa Wolfson 1992, s.24: Lapset ovat ensisijaisesti avuttomia ja haavoittuvaisia, mutta myös kehittyviä ja potentiaalisia persoonia.

¹²⁰ Hakalehto-Wainio 2013a, s. 23. Haavoittuvaisuutta tulee kuitenkin varoa perustelujen pohjana, sillä vasta-aitteenä on esitetty, että kun lapsi kerta on haavoittuva, tällä ei itsellään voi oikeuksia (Hakalehto-Wainio 2013a, s. 24).

¹²¹ Wolfson 1992, s. 24.

¹²² Pajulammi 2013, s. 97.

¹²³ Freeman 1992b, s. 29.

¹²⁴ Hakalehto-Wainio 2011, s. 511.

LOS 18 (1) artiklan mukaan sopimusvaltiot pyrkivät parhaansa mukaan takaamaan sen periaatteen tunnustamisen, että vanhemmat vastaavat yhteisesti lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Vanhemmilla tai laillisilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Lapsen edun on määrättävä heidän toimintansa. 18 (2) artiklan mukaan yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien takaamiseksi ja edistämiseksi sopimusvaltiot antavat vanhemmille ja muille laillisille huoltajille asianmukaista apua heidän hoitaessaan lastenkasvatustehtäväänsä. Kuten LOS 18 artikla hyvin selkeästi ilmaisee, lapsen etu rajoittaa vanhempien juridista valtaa päättää siitä, mikä lapselle on tosiasiallisesti hyväksi ja mikä on tämän edun mukaista. Vanhemmilla on ainoastaan ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta, mutta tätä rajoitetaan lapsen edun käsitteellä.¹²⁵

Lapsen oikeudet on tunnustettu myös kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 7–8/1976, jäljempänä KP-sopimus) 24 artiklassa, jonka mukaan jokaisella lapsella on muun muassa oikeus alaikäisyytensä edellyttämään suojeluun perheensä, yhteiskunnan ja valtion taholta. YK:n ihmisoikeuskomitea on korostanut, että vaikka lapsille on oma artiklansa, niin sopimus huomioi lapset yksilöinä, joilla on oikeus nauttia kaikista sopimuksen tarjoamista oikeuksista.¹²⁶ Ihmisoikeuskomitea on myös korostanut kaikkien lasten oikeutta erityisiin suojelukeinoihin alaikäisyytensä johdosta.¹²⁷

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983, jäljempänä LHL) 1 §:n mukaan lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Lapselle tulee myös turvata lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lisäksi lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta sekä henkiseltä väkivallalta. LHL 4 §:n mukaan nämä lapsen huoltoon kuuluvat tehtävät ovat lapsen huoltajan¹²⁸ velvollisuuksia.¹²⁹ LHL 4.2 §:n mukaan ennen päätöksen tekemistä lapsen henkilökohtaisessa asiassa, huoltajan tulee keskustella asiasta lapsen kanssa, jos se on lapsen ikään, kehitystasoon ja asian laatuun nähden mahdollista.

¹²⁵ Ks. Hakalehto 2016: ”Se, että lapsella on omia oikeuksia synnyttää jännitteen lasten ja vanhempien oikeuksien välille.”

¹²⁶ HRC General Comment No.17, kohta 2.

¹²⁷ HRC General Comment No.17, kohta 4.

¹²⁸ Lapsen huoltajalla tarkoitetaan LHL:n mukaan lapsen vanhempia tai niitä henkilöitä, joille lapsen huolto on uskottu. Huolto päättyy, kun lapsi täyttää 18 vuotta.

¹²⁹ LHL turvaa huoltajalle myös oikeuden päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, koulutuksesta, asuinpaikasta, harrastuksista sekä muista henkilökohtaisista asioista.

Päätöstä tehtäessä huoltajan on otettava huomioon lapsen mielipide ja toivomukset. LHL 4.4 §:n mukaan huoltaja edustaa lasta tämän henkilöä koskevissa asioissa, jollei laissa ole toisin säädetty ja lisäksi huoltajan on kerrottava lapselle tätä koskevista päätöksistä sekä muista lapsen elämään vaikuttavista asioista lapsen ikään ja kehitystasoon nähden sopivalla tavalla.

Huoltajien vastuulla on siis tehdä päätöksiä lastaan koskevista asioista lapsen ollessa alaikäinen. Huoltajille taatusta oikeudesta huolimatta, tulee muistaa, että lapsella on kuitenkin aina, mikäli se on lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden mahdollista, oikeus lausua näkemyksensä ja huoltajalla on velvollisuus keskustella asiasta lapsensa kanssa. Huoltajan velvollisuutena onkin mahdollisuuksien mukaan huomioida lapsensa mielipiteet sekä toivomukset.¹³⁰ Vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä on pääasiallisesti lapsen huoltajilla, mutta esimerkiksi kunnallinen päivähoito, esikoulu sekä koulu tukevat tässä vanhempia.¹³¹ Perustuslaissa lapsia on suojeltu julkiselle vallalle asetetuilla velvollisuuksilla 12.1 ja 19.3 §:ssä. Lisäksi suojelelvelvoitteita on myös kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa.¹³² LOS 19(1) artikla takaa, että sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, silloin kun hän on vanhempansa hoidossa.¹³³ Suomessa lapsen oikeuksien toteutumista valvoo lapsiasiavaltuutettu¹³⁴ sekä Eduskunnan oikeusasiamies.¹³⁵ Myös jäljempänä tarkemmin esiteltävässä tietosuojalainsäädännössä on asetettu jäsenvaltioille suojelelvelvoite lapsia kohtaan.¹³⁶

¹³⁰ Esimerkiksi LHL 5 §:n mukaan lastensuojeluasioissa lapselle tulee turvata mahdollisuus esittää mielipiteensä ja toivomuksensa.

¹³¹ UM 1998, s. 25.

¹³² Muun muassa KP-sopimuksen 24 artikla, LOS 32(1) artikla, POK 7 artikla. Ks. aiheesta tarkemmin Nieminen 2006, s. 109–110.

¹³³ Lisäksi LOS 19 (2) artiklan mukaan tällaisten suojelutoimien tulisi tarvittaessa sisältää tehokkaita menetelmiä sosiaalisten ohjelmien perustamiseksi, joiden avulla lasta ja hänestä huolehtivia henkilöitä tuettaisiin, samoin kuin menetelmiä edellä kuvattujen lasten pahoinpitelytapauksien ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi, raporttoimiseksi, käsiteltäväksi saattamiseksi, tutkimiseksi, hoitamiseksi ja jatkoseurannaksi sekä tarvittaessa oikeuslaitoksen asiaan puuttumiseksi.

¹³⁴ Laki lapsiasiavaltuutetusta 1221/2004. Lapsiasiavaltuutettu pystyy vaikuttamaan esimerkiksi lainsäädäntöhankkeissa, mutta ei yksittäistä lasta koskevissa asioissa (Linnanmäki 2019, s. 154–155).

¹³⁵ Linnanmäki 2019, s. 155. Käytännössä kantelumenettely Eduskunnan oikeusasiamiehelle ei kuitenkaan ole kovin aktiivisessa käytössä (Linnanmäki 2019, s. 155).

¹³⁶ TSA 51 artikla valvontaviranomaisesta ja 57 artikla valvontaviranomaisen tehtävistä, joissa on erityisesti kiinnitettävä huomiota lapsille suunnattuihin toimiin.

3 Yksityisyyden suoja

3.1 Yleisesti yksityisyyden suojasta, yksityisyydestä sekä henkilötiedoista

Tutkittaessa lapsille kuuluvia perusoikeuksia, on välttämätöntä tuntee myös perusoikeuksien yleiset opit.¹³⁷ Perusoikeudet edustavat jokaiselle kuuluvia yhteiskunnan perusarvoja. Perusoikeuksille asetetaan muodollisen puolen lisäksi myös sisällöllisiä vaatimuksia, joten ainoastaan perustavanlaatuiset ja erityisen tärkeät oikeudet ovat perusoikeuksia.¹³⁸ Yksityisyyden suoja on oikeus, joka on tunnustettu sekä ihmis- että perusoikeutena¹³⁹. Lisäksi yksityisyyttä pidetään yhtenä nyky-yhteiskunnan tärkeimmistä oikeuksista.¹⁴⁰ Muun muassa tietoverkkojen kehitys on johtanut siihen, että 2010-luvun aikana yksityisyys on noussut yhdeksi oikeustieteen avainsanoista.¹⁴¹ Yksityisyyden kokonaisuus on pitkälti riippuvainen siitä, minkä maan tapojen tai aikakauden mukaan sitä tutkitaan.¹⁴² Yksityisyyden määrittäminen on kuitenkin melko haastavaa ja jokaisen henkilökohtainen yksityisyyden rajanveto muovautuukin henkilön itse määrittämänä tarkemmin. Yksityisyydessä on kyse oikeuden lisäksi sosiaalisesta rakenteesta sekä tunteesta – yksilö voi kokea olevansa rauhassa muultakin kuin ainoastaan ulkopuolisten fyysiseltä tunkeilulta ja voi lisäksi määrätä itse itsestään.¹⁴³

Yksityisyyden suojan sekä yksityisyyden taustalla on oikeus perhe- ja yksityiselämän suojaan. Se on laaja-alainen ihmisoikeus, joka sisältää muun muassa kirje- sekä puhelinsalaisuuden, kunnian suojan sekä tietosuojan. Laaja-alaisuudestaan sekä laajasta soveltamisestaan huolimatta, oikeus yksityisyyden suojaan on kuitenkin määritelty kansainvälisissä sopimuksissa hyvin lyhyesti ja suppeasti. Oikeuden perhe- ja yksityiselämän suojaan tarkoituksena on suojata ihmistä, tämän kotia, sekä tämän perhettä. Myöskään tietoa kenenkään yksityisistä asioista ei saa mielivaltaisesti levittää eteenpäin.¹⁴⁴

¹³⁷ Nieminen 2006, s. 70.

¹³⁸ Nieminen 2006, s. 133.

¹³⁹ Perus- ja ihmisoikeudet ovat sisällöllisesti lähellä toisiaan, mutta niissä on muodollisia eroavaisuuksia. Perusoikeuksilla tarkoitetaan yleensä valtion sisäistä oikeutta, kun taas ihmisoikeuksilla viitataan kansainväliseen yhteyteen. Suomessa useimmat ihmisoikeusvelvoitteet on sisällytetty perustuslakiin säännöksinä perusoikeusudistuksen yhteydessä. Ks. lisää perus- ja ihmisoikeuksien erottelusta muun muassa Nieminen 2006, s. 134–135 ja Araneva 2018, s. 19–22.

¹⁴⁰ Neuvonen 2014, s. 20–21.

¹⁴¹ Neuvonen 2014, s. 11.

¹⁴² Neuvonen 2014, s. 17: esimerkiksi kunnianloukkauksen alamuodot ovat olleet kriminalisoituja jo vuoden 1889 rikoslaista lähtien.

¹⁴³ Neuvonen 2014, s. 22.

¹⁴⁴ Ihmisoikeudet.net, vierailtu 3.4.2020.

Kotimaisessa oikeusjärjestelmässä yksityisyyden suoja pohjautuu selkeimmin perustuslain turvaamaan yksityiselämän suojaan.¹⁴⁵ Yksityiselämän suoja on PL 10 §:ssä turvattu siten, että jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu ja lisäksi henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Henkilötietojen suoja on nyky-yhteiskunnassa erittäin tärkeä osa oikeusjärjestelmäämme, ja sitä koskevan lainsäädännön tavoitteena onkin toteuttaa niin yksityiselämän suojaa kuin muitakin yksityisyyden suojaa turvaavia perusoikeuksia.¹⁴⁶ Tämän lisäksi kotimaisessa oikeudenkäytössä sekä muussakin toiminnassa tulee huomioida myös seuraavaksi esiteltävät EU:n sääntely sekä sitovat kansainväliset sopimukset, kuten EIS, LOS sekä KP-sopimus säännöksineen sekä tulkinta- ja ratkaisukäytäntöineen.

EU-oikeudellisessa sääntelyssä yksityisyyden suojan ala on jaoteltu POK:ssa¹⁴⁷ kahteen erilliseen artiklaan. Samoin kuin jäljempänä esiteltävässä EIS:ssa, myös perusoikeuskirjan 7 artiklassa turvataan jokaiselle oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. POK 8 artikla puolestaan turvaa jokaiselle oikeuden henkilötietojensa suojaan.¹⁴⁸ Lisäksi 8 artiklan mukaan henkilötietojen käsittelyn on oltava asianmukaista ja sen on tapahduttava tiettyä tarkoitusta varten ja asianomaisen henkilön suostumuksella tai muun laissa säädetyn oikeuttavan perusteen nojalla. Jokaisella on oikeus tutustua niihin tietoihin, joita hänestä on kerätty, ja saada ne oikaistuksi. Riippumaton viranomaisen valvoo näiden sääntöjen noudattamista.¹⁴⁹ POK 8 artikla selvästi vaatii henkilötietojen käsittelylle asianomaisen henkilön suostumuksen taikka muun laissa säädetyn oikeuttavan perusteen. Lapsen asemaa on TSA:lla pyritty suojaamaan seuraavassa luvussa esitellyllä tavalla, mutta henkilötietojen käsittelyn osalta missään lainsäädännössä ei varsinaisesti ilmaista sitä, että vanhempi voisi antaa lapsen puolesta suostumuksen tämän henkilötietojen käsittelylle.

¹⁴⁵ Neuvonen 2014, s. 36.

¹⁴⁶ Korpisaari – Pitkänen – Warma-Lehtinen 2018, s. XIX. Rajaon tässä tutkielmassa pois henkilötietojen tietosuojaa koskevan sääntelyn historialliset vaiheet ja tutkielmassa käsitellään henkilötietoja erityisesti lasten osalta ja nimenomaisesti voimassaolevaa oikeutta tarkastellen. Saarenpää 2009, s. 7: Henkilötietojen suoja on osa persoonallisuus-oikeutta, mutta sitä järjestää tietosuojalainsäädäntö.

¹⁴⁷ POK:sta tuli oikeudellisesti sitova ja perussopimuksen tasoinen vuonna 2009 Lissabonin sopimuksella. Tällöin henkilötietojen suoja sai myös yksityisyyden suojasta kokonaan erillisen oman perusoikeusstatuksen (Neuvonen 2019, s. 62).

¹⁴⁸ Ks. Neuvonen 2014, s. 17: Euroopassa henkilötietojen suojan kehitys tietosuojana alkoi 1970-luvulla, tämän taustalla on nähty hyvinvointivaltion kehityskaari, jonka myötä kansalaisen on luovuttava palasta yksityisyyttänsä saadakseen palveluita.

¹⁴⁹ Suomessa tämä riippumaton valvontaviranomainen on tietosuojavaltuutettu.

Myös EIS turvaa kansainvälisesti laajasti tunnustettuna ihmisoikeutena oikeuden nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta. Sopimuksen 8(1) artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Artiklan 2 kohdan mukaan viranomaiset eivät myöskään saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi kun laki sen sallii ja sen on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. EIS:n turvaama yksityiselämän suoja on voimassa kaikissa tiedotusvälineissä ja jakelukanavissa sisältöjä jaettaessa ja sen suoja koskee myös yksityishenkilöiden keskinäisiä suhteita.¹⁵⁰ Etenkin 8 artiklan kohdalla on korostunut EIT:n oikeuskäytännön dynaamisuus sekä evolutiivisuus, sillä EIS on elävä instrumentti, jota voidaan tulkita joustavasti soveltaen sitä uusiin aihealueisiin. Sopimuksen 8 artiklaa onkin sovellettu joustavasti muuttuviin olosuhteisiin sekä uudenlaisiin oikeudellisiin kysymyksiin esimerkiksi eurooppalaisen moraalikäsitteen muutosten myötä.¹⁵¹ EIS siis turvaa myös yksityisten toisiaan kohtaan tekemiä yksityisyyden suojan loukkauksia esimerkiksi sosiaalisessa mediassa julkaistavan tiedon osalta. Lisäksi sekä EIT että KHO ovat soveltaneet LOS:n mukaista lapsen edun käsitettä osana EIS:n tulkintaa sekä etenkin 8(2) artiklan rajoitusedellytyksiä.¹⁵² Näitä rajoitusedellytyksiä esitetään tarkemmin jäljempänä luvun 6 alla.

YK:n eri ihmisoikeussopimuksissa yksityiselämän suoja on turvattu sekä KP-sopimuksessa, että LOS:ssa.¹⁵³ KP-sopimuksen 17 artiklan mukaan kenenkään yksityiselämään, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua eikä suorittaa hänen kunniaansa ja mainettaan loukkaavia hyökkäyksiä. Jokaisella on oikeus lain suojaan tällaista puuttumista tai tällaisia hyökkäyksiä vastaan.

Yksityisyydeksi voidaan kuitenkin ymmärtää paljon laajempi osa ihmiselämää kuin mitä lain säädöksissä on kuvattu. Yksi yksityisyyden ongelmista onkin sen moninaisuus ja sen täsmentämisen hankaluus.¹⁵⁴ On mahdotonta kuvata täydellisesti mitä yksityisyys on. Tämän vuoksi on haastavaa, ellei jopa mahdotonta, määrittää mitä yksityisyyden suoja käsittää

¹⁵⁰ Pesonen 2017, s. 36.

¹⁵¹ Hirvelä – Heikkilä 2012, s. 359–360.

¹⁵² Nieminen 2006, s. 102.

¹⁵³ LOS 16 artiklaa tarkastellaan seuraavassa luvussa.

¹⁵⁴ Solove 2008, s. 1: ”[p]rivacy, however, is a concept of in disarray. Nobody can articulate what it means.”

tai mitä sen tulisi käsittää. Oikeudellisesti katsottuna yksityisyys koostuu monista osa-alueista muun muassa edellä perustuslain 10 §:ssä mainituista kotirauhasta, yksityiselämän suojasta, henkilötietojen suojasta sekä jopa kunniansuojasta.¹⁵⁵ Yksityisyyden vaikeaselkoisuuden vuoksi, sen määrittely muutoin kuin lain sanamuodolla on tapa, jolla monet yksityisyyden ymmärtävät. Laki antaa tietyt pääpiirteet sille, mitä yksityisyys on ja mitä se voi sisältää.¹⁵⁶ Yksityisyys on kuitenkin viimekädessä aina tulkittava siten, miten yksilö ja yhteiskunta ymmärtävät sen. Yksityisyyden käsite on suhteessa ihmiskuvaan sekä aikakauteen, siinä on kyse sekä oikeudesta että sosiaalisesta rakenteesta.¹⁵⁷ Yhteiskunnan ajatusmaailma ja keskustelut sekä politiikka vaikuttavat vahvasti siihen, miten yksilö mahdollisesti oman yksityisyytensä ymmärtää sekä siihen, miten vahvasti yksilö osaa yksityisyytensä suojaamista ajatella. Mitä enemmän puhutaan esimerkiksi sosiaalisen median ”vaaroista”, sitä enemmän yksilöt todennäköisesti miettivät omia sosiaalisen median käyttötapojaan ja siellä käyttäytymistä kuin myös sitä, millaista tietoa he itsestään ja toisistaan jakavat.

Yksi yksityisyyden monialaisuuden merkki on se, että siitä on esitetty monia eri näkemyksiä muun muassa oikeuskirjallisuudessa. Kotimaisessa keskustelussa yksityisyyden suojan osalta Mahkonen on esittänyt, että oikeus yksityisyyteen merkitsee oikeutta olla rauhassa muilta.¹⁵⁸ Saarenpää puolestaan on määritellyt yksityisyyden koostuvan jopa kymmenestä eri elementistä, kuten muun muassa sosiaalisesta yksityisyydestä, mediayksityisyydestä, henkilötietojen suojasta sekä kunnioituksen suojasta.¹⁵⁹ Yksityisyydestä on tullut arvo, jota pidetään entistä tärkeämpänä, tämä näkyy unionin oikeudessa muun muassa henkilötietojen suojan ottamisella osaksi perusoikeuskirjaa.¹⁶⁰ Yksilöiden halu ja yhteiskunnassa ilmenevät tarpeet lisätulle yksityisyyden suojaamiselle ovat jo johtaneet muutoksiin yksityisyyden suojaaja koskevan lainsäätelyn muutoksiin niin kansallisesti kuin unioninkin tasolla. Jatkuva tarve yksilöiden puolelta yksityisyyden suojan lisäämiselle saattaa tulevaisuudessa johtaa myös entistä painavampaan tarpeeseen vastata yhteiskunnan vaateisiin lainsäädännöllisesti,

¹⁵⁵ Neuvonen 2019, s. 26. EIS 8 artiklan mukaisen yksityiselämän käsitteen kattavuudesta ja sen jakamisesta alakäsitteisiin (Hirvelä – Heikkilä 2013, s. 362–367).

¹⁵⁶ Perusoikeusuudistuksen yhteydessä yksityiselämän piiri ei haluttu määrittää täsmällisesti, vaan lähtökohdaksi otettiin se, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman muiden aiheutonta puuttumista siihen. Ks. tarkemmin HE 309/1993 vp, s. 52–53; Pajulammi 2014, s. 120–121.

¹⁵⁷ Neuvonen 2014, s. 22.

¹⁵⁸ Mahkonen 1997, s. 76.

¹⁵⁹ Ks. tarkemmin Neuvonen 2014, s. 25–26. Neuvonen puolestaan jaottelee yksityisyyden persoonallisuuden suojaan, yksilöä koskevien tietojen suojaan, oikeuteen olla pois julkisuudesta, oikeuteen liikkua, viestiä ja solmia ihmissuhteita ilman julkisuuden vallan tai julkisuuden tuottamaa häiriötä sekä oikeuteen olla fyysisesti suojassa. Tämä jaottelu osoittaa yksityisyyden suojassa olevan kyse suhteesta johonkin muuhun (Neuvonen 2014, s. 28–29).

¹⁶⁰ Lindroos-Hovinheimo 2018, s. 59.

tiukentaen jo nykyistä lainsäädäntöä yksilön yksityisyyden suojaamisesta. Todennäköistä on, että tiukentuva yksityisyyden suojaamisen tarve tulee mahdollisesti johtamaan myös lasten osalta tiukempaan sääntelyyn, mutta toistaiseksi lapsen yksityisyyden suojan määrittäminen on pitkälti tämän vanhemman päätätävällän alla.

KKO on kuitenkin ratkaisukäytännössään katsonut EIT:n ratkaisukäytännön perusteella, että yksityiselämään kuuluu jokaisen oikeus itse määrätä siitä, miten ja missä yhteydessä hän julkisuudessa esiintyy. Yksityiselämän suoja koskee henkilökohtaiseen identiteettiin kuuluvia seikkoja, kuten henkilön nimeä ja kuvaa, sekä fyysistä ja psyykkistä koskemattomuutta. Lisäksi käsitteeseen kuuluu myös oikeus elää rauhassa joutumatta vastentahtoisen huomion kohteeksi.¹⁶¹ Käytännössä yksityiselämän suojan alaan siis kuuluu jokaisen henkilön oikeus päättää, julkaistaanko hänestä tietoja verkossa vai ei. Tämä oikeus kuuluu nimenomaisesti myös lapsille.

Yksityisyyden suoja ja sen ulottuvuus ovat muuttuneet teknologian kehittymisen myötä. Yksityisyyden suojaaminen on sen moninaisuuden vuoksi etenkin teknologisesti kehittyvässä yhteiskunnassa koko ajan enemmän ja enemmän haasteellista. Yksilöllä on mahdollisuus olla yhteyksissä entistä enemmän ja uusilla teknologian mahdollistamilla tavoilla muihin, minkä vuoksi tuomioistuimet sekä lainsäätäjät yrittävät ratkoa sitä, kuinka olla yksilönä suojattu.¹⁶² Tähän ratkomistyöhön saadaan välineitä etenkin yhteiskunnallisesta keskustelusta ja sen ymmärtämisestä, miten kansa ja yksityisyydestä nauttivat henkilöt yksityisyyden ymmärtävät.¹⁶³ Kun aikuisilla ja yksityisyyttä tutkineilla on vaikeuksia määritellä sen sisältö ja laajuus, niin on vaikea olettaa, että lapsi osaisi puolustaa omaa yksityisyyttään kieltämällä vanhemmalta itseään koskevan tiedon julkaisu.¹⁶⁴ Vaikuttaa mahdottomalta yhtälöltä, että lapsen yksityisyyden suojelua vieritetään lapsen itsensä harteille, etenkin kun huomioidaan vanhemmille ja yhteiskunnalle asetetut suojelemisvelvollisuudet lasta kohtaan.

¹⁶¹ KKO 2018:81, kohta 10 ja EIT:n ratkaisu *Couderc ja Hachette Filipacchi Associés v. Ranska* 10.11.2015 (suuri jaosto), kohta 83. Kyseistä korkeimman oikeuden ratkaisua käydään läpi tarkemmin jäljempänä.

¹⁶² Tietosuoja: uudet yhteisöllisyyden muodot ovat johtaneet yksityisyyden tiukempaan suojeluun, vierailtu 25.4.2020.

¹⁶³ Ks. tarkemmin yksityisyyden etiikan määrittelemisestä Tamminen – Lehmuskallio – Johnson 2011, s. 236–237.

¹⁶⁴ Wolfe on esittänyt, että yksityisyydelle ei ole lapsille tehtyjen kyselyiden perusteella yhtä ainutta määritelmää, sillä lapset kokevat yksityisyyden eri tavalla riippuen iästä sekä muista elinolosuhteista (Wolfe 1978, s. 213–314).

3.2 Lapsen yksityisyyden ja henkilötietojen suojan sääntely

Lapsen yksityisyydensuojan tutkiminen käytännössä on hankalaa, sillä yksityisyyden määrittelyminen jo itsessään on melkein mahdotonta yllä esitetyn mukaisesti. Yksityisyys on subjektiivinen kokemus, joten toisen henkilön yksityisyyden ja sen suojaamisen laajuuden arvioiminen objektiivisin keinoin on vaikeaa. Lisäksi yksityisyyssääntelyllä tähdätään autonomisen henkilön suojelemiseen, mutta lapsilla ei ole täyttä itsemääräämisoikeutta omista asioistaan. Mahkonen on esittänyt, että mikäli oikeus yksityisyyteen samastettaisiin itsemääräämisoikeuteen, ei vajaavaltaisille kuuluisi yksityisyyttä lainkaan, sillä heillä ei ole täyttä itsemääräämisoikeutta.¹⁶⁵ Lapset katsotaan yllä esitetyn mukaisesti haavoittuvaisiksi henkilöiksi, jotka tarvitsevat erityistä suojelua. Miten lasten yksityisyyden suojaa sitten suojataan?

Lapsia koskevat samat oikeudet yksityiselämän suojaan kuin aikuisiakin.¹⁶⁶ Kuitenkin myös LOS takaa suoraan lapsille oikeuden yksityisyyteen. LOS 16 artiklan mukaan lapsen yksityisyyteen, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa puuttua mielivaltaisesti tai laittomasti eikä hänen kunniaansa tai mainettansa saa laittomasti halventaa. Lapsella on oikeus lain suojaan tällaiselta puuttumiselta ja halventamiselta.¹⁶⁷ Neuvonen on esittänyt, että lasten oikeutta yksityiselämäänsä sekä arkaluonteisten tietojensa suojeluun on suojattava vahvemmin kuin aikuisten, etenkin tilanteissa, joissa on kyse esimerkiksi lapsia koskevasta uutisoinnista.¹⁶⁸ Alla ja seuraavassa pääluvussa on esitetty näitä lapsen yksityisyyden ja henkilötietojen erityisen suojaamisen keinoja lainsäädännön sekä sosiaalisen median palveluntarjoajien omien ohjeistusten kautta.

Kuten yllä on todettu, henkilötietojen suoja on turvattu erillisenä osana yksityisyyden suojaa sekä perus- että ihmisoikeutena. Henkilötiedolla tarkoitetaan luonnollista henkilöä ja tämän elämänoloja taikka ominaisuuksia koskevaa tietoa.¹⁶⁹ EU:ssa ei ole erillistä lasten henkilötietoja suojaavaa lainsäädäntöä, vaan yleinen tietosuojalainsäädäntö suojaa myös lasten

¹⁶⁵ Mahkonen 1997, s. 14.

¹⁶⁶ Ihmisoikeudet.net, vierailtu 3.4.2020; HRC General Comment No.17, kohta 2. Lisäksi lapsille kuuluvat samat ihmis- ja perusoikeudet kuin aikuisille (Neuvonen 2019, s. 122). Ks. myös KKO 2018:81, kohta 11: KKO on katsonut, että alaikäinen lapsi on itsenäinen perusoikeuksien haltija, jolla on oikeus yksityiselämän suojaan.

¹⁶⁷ Mahkonen on kuitenkin esittänyt, että lapsen yksityisyyttä koskevalla artiklalla ei viitata tietosuojaan, vaan lapsen suojaan yleisesti, ks. tarkemmin Mahkonen 2008, s. 89.

¹⁶⁸ Neuvonen 2019, s. 122.

¹⁶⁹ Pesonen 2017, s. 96.

henkilötietoja.¹⁷⁰ TSA koskee luonnollisten henkilöiden henkilötietojen käsittelyä ja niissä noudatettavia käytäntöjä.¹⁷¹ TSA:n 4 artiklassa henkilötiedoksi määritellään kaikki tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön liittyvät tiedot.¹⁷² EU-oikeuden takaama tietosuoja henkilötiedon osalta koskee siis kaikkia sellaisia tietoja, joilla yksilö voidaan tunnistaa. Henkilötiedoksi katsotaan myös valokuva, josta henkilö voidaan tunnistaa.¹⁷³ Tässä tutkielmassa kiinnitetään huomiota nimenomaisesti valokuvan tai liikkuvan kuvan henkilötietosuojaan sekä muihin alaikäisen henkilötiedon paljastavien tietojen julkaisemiseen, huomioiden lapsen omat näkemykset ja kyky päättää, milloin ja millaisia tietoja hänestä julkaistaan vanhempien toimesta.

TSA:n 6 (1) artiklan mukaan henkilötietojen käsittely on lainmukaista muun muassa ainoastaan, jos ja vain siltä osin kuin edellytys siitä, että rekisteröity on antanut suostumuksensa henkilötietojensa käsittelyyn yhtä tai useampaa eri tarkoitusta varten täyttyy. TSA:n 8 (1) artiklan mukaan, mikäli yllä mainittua asetuksen artiklaa sovelletaan, katsotaan, että kun kyseessä on tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoaminen suoraan lapselle, lapsen henkilötietojen käsittely on lainmukaista ainoastaan, jos lapsi on vähintään 16-vuotias. Jos lapsi on alle 16-vuotias, tällainen käsittely on lainmukaista vain siinä tapauksessa ja siltä osin kuin lapsen vanhempainvastuunkantaja on antanut siihen suostumuksen tai valtuutuksen. Jäsenvaltiot voivat omassa lainsäädännössään säätää tätä tarkoitusta koskevasta iästä, joka ei saa kuitenkaan olla alle 13 vuotta. Kansallisesti Suomessa on säädetty 13 vuoden ikäraja.¹⁷⁴

¹⁷⁰ OECD 2012, s. 42. Yhdysvalloissa puolestaan lasten tietosuojaa internetissä koskee oma lakinsa., Children's Online Privacy Protection Act (COPPA) (OECD 2012, s. 42; Liu – Minkus – Ross 2015, s. 9).

¹⁷¹ Suomessa asetus on saatettu voimaan tietosuojalailalla (1050/2018, jäljempänä TSL). Laki astui voimaan 5.12.2018, vaikka TSA:n soveltaminen alkoi jo 25.5.2018. Lain myöhäisestä voimaantulosta huolimatta, TSA oli asetuksena sellaisenaan sovellettavaa oikeutta Suomessa jo sen soveltamisen alettua. TSL täsmentää sekä täydentää TSA:n kansallista soveltamista.

¹⁷² Tunnistettavissa olevana pidetään asetuksen mukaisesti henkilöä, joka voidaan suoraan tai epäsuorasti tunnistaa erityisesti tunnistetietojen, kuten esimerkiksi nimen, sijaintitiedon taikka yhden tai useamman hänelle tunnusomaisen fyysisen, fysiologisen, geneettisen, psyykkisen, taloudellisen, kulttuurillisen tai sosiaalisen tekijän perusteella.

¹⁷³ Pesonen 2017, s. 109 ja Tietosuojavalvutetun ratkaisu, dnro 423/452/2016. Lisäksi WP29 on katsonut, että koulujen tulisi noudattaa erityistä varovaisuutta oppilaiden valokuvien julkaisussa internetissä. Punninnassa tulee huomioida kuvan laatu sekä sen julkaisemisen tarkoitus. Julkaisemiseen tulisi aina pyytää etukäteinen suostumus huoltajilta tai lapselta itseltään, jos tämä on katsottava riittävän kypsäksi (WP 160, s. 17).

¹⁷⁴ TSL 5 §:n mukaan, kun henkilötietoja käsitellään tietosuoja-asetuksessa tarkoitetun suostumuksen perusteella ja kyseessä on asetuksessa tarkoitettujen tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoaminen suoraan lapselle, lapsen henkilötietojen käsittely on lainmukaista, jos lapsi on vähintään 13-vuotias.

TSA 8 artiklaa sovelletaan ainoastaan tietoyhteiskunnan palveluihin¹⁷⁵, joten se on hyvin relevantti oikeussäännös tämän tutkielman tutkimuskysymysten ja sosiaalisen median kontekstin kannalta. Suomessa kansallisen lainsäätämisoikeuden myötä ikäraja tietoyhteiskunnan palveluiden käyttämiselle on asetettu 13 ikävuoteen.¹⁷⁶ Alle 13-vuotiaiden osalta tietoyhteiskunnan palveluiden käyttämistä ei ole kokonaan estetty, vaan tähän tarvitsee Suomessa vanhempainvastuunkantajan¹⁷⁷ suostumuksen. 13 vuotta täyttänyt on puolestaan oikeutettu luomaan oman sosiaalisen median tilinsä sekä päättämään henkilötietojensa käsittelystä täysin itsenäisesti, ilman vanhemman suostumusta. TATTI-työryhmä on punninnut kotimaiseen lakiin otettavaa alaikärajaa muussa lainsäädännössä säädettyjen lapsen ikärajojen pohjalta.¹⁷⁸ Alimmalle mahdolliselle ikärajalle on esitetty perusteluiksi muun muassa internetin merkitys nuorille sekä lapsen perusoikeudet, kuten oikeus sananvapauteen sekä yksityiselämän suojaan sisältäen oikeuden yksityiseen tiedonhankintaan ja ajanvietteeseen. Matalampaa ikärajaa perusteltiin muun muassa sillä, että 13-vuotiaat lapset ovat tottuneita käyttämään internetin palveluita ilman huoltajiensa myötävaikutusta.¹⁷⁹

Tietoyhteiskunnan palveluihin otettavaan ikärajaan lasten osalta otettiin tietosuojalakia valmistellessa kantaa muun muassa siitä näkökulmasta mitä ikärajoja on käytössä muissa laeissa lasten päätäntävallasta.¹⁸⁰ Tämän lisäksi kuitenkin huomioitiin lasten todellinen käyttöoikeus sekä käyttötarve erilaisille tietoyhteiskunnan palveluille. Kansallisen liikkumarajan rajoissa päädyttiinkin asettamaan ikärajaksi liikkumarajan alareuna 13 vuotta, vaikka monen muuhun asiaan (esimerkiksi rikosoikeudellinen vastuu) sovelletaan kansallisesti 15 vuoden ikää.¹⁸¹ Koen, että tämä osoittaa hyvin sitä, miten yhteiskunnan ja sen jäsenten tosiasialliset tarpeet ja mielipiteet sekä käytäntö samoin kuin lasten oikeudet on otettu huomioon lapsia koskevassa sääntelyssä tietosuojalakia valmistellessa.

¹⁷⁵ Tietoyhteiskunnan palvelut tarkoittavat sähköisenä etäpalveluna vastaanottajan henkilökohtaisesta pyynnöstä toimitettavia palveluita (HE 9/2018 vp, s. 41–42). Tietoyhteiskunnan palvelut ovat usein internetissä tarjottavia yhteisöpalveluita kuten pelejä tai erilaisia sosiaalisen median palveluita (ks. tarkemmin Korpisaari – Pitkänen – Warma-Lehtinen 2018, s. 142).

¹⁷⁶ Ks. tarkemmin Korpisaari – Pitkänen – Warma-Lehtinen 2018, s. 140.

¹⁷⁷ Lasten oikeuksien käyttöä koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen (13/2011) 2 artiklan mukaan vanhempainvastuunkantajalla tarkoitetaan lapsen vanhempia ja muita henkilöitä tai toimielimiä, joilla on oikeus huolehtia joistakin taikka kaikista vanhemmille kuuluvista velvollisuuksista.

¹⁷⁸ Ks. tarkemmin TATTI-työryhmän mietintö 2017, s. 107–108: huomioon otettiin muun muassa hallintolain (434/2003), tietoyhteiskuntakaaren (917/2014) ja LHL:n säädökset.

¹⁷⁹ HE 9/2018 vp, s. 53; TATTI-työryhmän mietintö 2017, s. 121–122.

¹⁸⁰ HE 9/2018 vp, s. 42.

¹⁸¹ HE 9/2018 vp, s. 53–54. Lisäksi sekä perusteluissa että lausuntokierroksilla todettiin, että mikäli kansallinen ikäraja pidetään turhan korkeana, se tulisi johtamaan siihen, että nuoret, jotka ovat tottuneet käyttämään tietoyhteiskunnan palveluita pyrkisivät herkemmin kiertämään ikärajaa valehtelemalla iästään esimerkiksi sosiaalisen median palveluissa (HE 9/2018 vp, s. 53–54).

Teknologian kehitys on luonut uusia tietosuojariskejä aikuisten ohella myös lapsille. Yksi näistä ongelmista on sosiaalisen median palveluiden käyttämisen mahdollistaminen lapsillekin turvallisesti. Lapsille tulee taata turvalliset olosuhteet toteuttaa yksityisyyden suojan lisäksi esimerkiksi sananvapauttaan tietoyhteiskunnan palveluiden piirissä.¹⁸² Lapset kuitenkin tarvitsevat erityistä suojelua verrattuna aikuisiin, joten kaikessa lapsiin kohdistuvassa tietojenkäsittelyä koskevassa tiedotuksessa sekä viestinnässä on käytettävä niin selkeää sekä yksinkertaista kieltä, että lapsen on helppo ymmärtää sitä.¹⁸³ Yllä mainitun yleisen tietosuojasetuksen asettaman vaatimuksen lisäksi asetuksen johdannon perusteluissa on muutoinkin korostettu ja kiinnitetty huomiota lapsen turvattoman aseman suojaamiseen.¹⁸⁴ WP29 on katsonut, että lapsi on erityisessä asemassa henkilötietojensa suojan osalta, sillä lapsella on täysi oikeus suojaan samoin kuin aikuisilla.¹⁸⁵ Lapsen henkilötietojen suojan ytimessä on lapsen edun periaate, jonka taustalla on ajatus siitä, että lapset tarvitsevat enemmän suojaa kuin muut heidän kehittyisensä keskeneräisyyden vuoksi.¹⁸⁶

Lapsen oikeuksien komitea on katsonut, että yksityisyydensuojan merkitys korostuu lapsen kasvaessa, ja että valtioiden tulisi käydä vuoropuhelua nuorten kanssa siitä, missä ja millaisissa tilanteissa yksityisyydensuojan loukkauksia on tapahtunut.¹⁸⁷ Suomen lapsiasiavaltuutettu ja Pelastakaa Lapset ry ovat vuonna 2010 tehneet vetoituksen tietoturvapäivänä päätoimittajille, jotta nämä huomioisivat riskit, joita lasten kuvien julkaisemiseen lehdissä sekä internetissä voi liittyä. Vetoimuksessa korostettiin jokaisen ihmisen, mukaan lukien lasten, oikeutta yksityisyyteen.¹⁸⁸ Vetoimuksessa painotettiin uuden viestintäteknologian tuomia muutoksia mediajulkisuuteen, kuten kuvien kopioimisen ja levityksen vaikutusta. Lisäksi

¹⁸² Korpisaari – Pitkänen – Warma-Lehtinen 2018, s. 139.

¹⁸³ TSA:n johdanto, kohta 58. Lapsilla on aikuisia heikompi kyky ymmärtää, miten tietosuojariskejä vastaan voi suojautua taikka varautua (ks. muun muassa Korpisaari – Pitkänen – Warma-Lehtinen 2018, s. 139).

¹⁸⁴ Ks. tarkemmin lasten erityisestä asemasta TSA:ssa muun muassa HE 9/2018 vp, s. 42 ja WP 259, s. 23.

¹⁸⁵ WP29:n mukaan staattisesta näkökulmasta katsottuna lapsi on henkilö, joka ei ole saavuttanut täyttä fyysistä tai psyykkistä kypsyyttä, mutta dynaamisesta näkökulmasta katsottuna lapsi on kehittymässä fyysisesti ja psyykkisesti kohti aikuisuutta. WP29 onkin katsonut, että lapsen henkilötietojen suojan kannalta koulutus ja velvollisuudet ovat välttämättömiä välineitä (WP 160, s. 3; WP 147, s. 3).

¹⁸⁶ WP 160, s. 4; WP 147, s. 4. EUT:n julkisasiamies on ratkaisuehdotuksessaan arvioinut, että rekisteröidyn alaikäisyys on yleensä sellainen seikka, joka olisi otettava huomioon intressivertailun yhteydessä.

Julkisasiamies katsoi, että alaikäisten erityisellä kohtelulla ja tehostetulla suojelulla on oltava havaittavissa oleva yhteys kyseessä olevaan tietojen käsittelyyn. Mikäli ei voida tarkkaan osoittaa, millä tavalla tietojen luovuttaminen konkreettisessa tapauksessa vaarantaisi esimerkiksi alaikäisen fyysisen tai henkisen kehityksen, alaikäistä ei ole syytä vapauttaa aiheuttamaansa vahinkoa koskevasta siviilioikeudellisesta vastuusta. (Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus C-13/16, kohta 84). EUT:n julkisasiamiehen kannanotto korostaa sitä, että lapsen yksityisyyden suoja ei ulotu esimerkiksi siviilioikeudellisesta vastuusta.

¹⁸⁷ CRC/C/GC/20, kohta 46.

¹⁸⁸ Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2011, s. 74; Lapsiasiavaltuutetun vetoamus 2010, vierailtu 13.5.2020.

painotettiin yksityisessä käytössä olevien kuvien viattomuutta, joka ei välttämättä ole riskitöntä julkisuuteen luovuttamisen jälkeen.¹⁸⁹

3.3 Yksityisyys sosiaalisessa mediassa erityisesti lasten näkökulmasta

Yhteiskunnallisen perusarvonsa vuoksi, perusoikeuksien tulee toteutua myös sähköisen viestinnän piirissä.¹⁹⁰ Internet on keskeinen väline perusoikeuksien toteuttajana, sillä se mahdollistaa laajamittaisen perusoikeuksien toteutumisen muun muassa yhteiskunnallisen osallistumisen, vuorovaikutuksen sekä avoimuuden kautta.¹⁹¹ Sosiaalinen media tulee niin lähelle ihmistä, että väistämättä unohtuu, kuinka globaali vaikutusalue eri palveluilla on internetissä. Yksityisen ja julkisen raja häviää lähes olemattomiin.¹⁹²

Yksityisyyden ja henkilötietojen suoja ovat läsnä myös sosiaalisessa mediassa. Tätä turvaavat käyttäjille asetetut ikäraajat niin lainsäätäjien kuin myös palveluntarjoajien puolesta. Jatkuvasti yleistyvässä sosiaalisen median käyttöympäristössä on tavanomaista jakaa lähes kaikki, mitä omassa elämässä tapahtuu seuraajille tai jopa rajoittamattomalle joukolla avoinna olevalle sosiaalisen median tilille. Tietoja jaetaan niin itsestä kuin myös lähipiiristä, joka saattaa sisältää myös lapsia. Oman nimen päätymistä verkkoon on lähes mahdotonta välttää. Lähes poikkeuksetta joku on joskus maininnut nimesi verkossa, vaikka et itse olisi julkaissut mitään omalla nimelläsi.¹⁹³ Yksityiseksi tarkoitettu julkaistu tieto voi kuitenkin muuttua julkiseksi äkkiarvaamatta.¹⁹⁴ Juuri tästä syystä tietynlainen varovaisuus julkaistavien tietojen osalta, niin omien kuin muidenkin henkilöiden tietojen suhteen, on hyvä pitää mielessä. WP29 on katsonut, että henkilötiedot, joita käyttäjät julkaisevat sosiaalisen median palveluihin yhdistettynä tietoon käyttäjien toimista ja kommunikaatiosta muiden käyttäjien kanssa voivat luoda hyvinkin rikkaan profiilin henkilön mielenkiinnonkohteista ja tekemisistä. Tätä sosiaalisessa mediassa julkaistua tietoa mukaan lukien henkilötiedot voidaan käyttää kolmansien osapuolien toimesta laaja-alaisesti eri käyttökohteisiin. Tästä syystä joidenkin henkilötietojen julkaiseminen voi aiheuttaa suuria riskejä, kuten identiteettivarkauden kohteeksi joutumista, sosiaalisen median käyttäjille.¹⁹⁵ Julkaistaessa tietoja verkossa, tulisi aina pitää mielessä se, että vaikka käyttäjäprofiili olisi salainen, niin seuraajan takana

¹⁸⁹ Lapsiasiavaltuutetun vetoamus 2010, vierailtu 13.5.2020.

¹⁹⁰ Innanen – Saarimäki 2012, s. 9.

¹⁹¹ Innanen – Saarimäki 2012, s. 9–10: Tätä kutsutaan myös internetin demokratiavaikutukseksi.

¹⁹² Järvinen 2010, s. 237.

¹⁹³ Aalto – Uusisaari 2009, s. 124–125.

¹⁹⁴ Aalto – Uusisaari 2009, s. 124.

¹⁹⁵ WP 163, s. 4.

voi seistä kuka tahansa, ja lisäksi näyttökuvien ottaminen on monissa palveluissa hyvin helppoa eikä tästä yleensä edes tule alkuperäiselle julkaisijalle ilmoitusta. Tieto saattaa helposti lähteä leviämään hallitsemattomasti eteenpäin, vaikka se olisi alun perin ollutkin tarkoitettu pienelle joukolle.¹⁹⁶ Kun tietojen leviämislle ja joutumiselle ”väärin” käsiin on olemassa edes pieni riski, katson, että vanhempien julkaisemille tiedoille lapsista tulisi asettaa mahdollisesti tiukempi suoja, kuin mitä tämän hetkinen lainsäädäntö mahdollistaa.

Sosiaalinen media mahdollistaa tänä päivänä paljon asioita sekä yhteydenpitoja, jotka eivät ennen olleet mahdollisia. Sen positiivisista puolista huolimatta se luo uusia ongelmia yksityisyyden suojaamisen osalta. Sisällön jakaminen, kommentointi ja levittäminen voi muuttaa informaation alkuperäismerkityksen tilanteissa, joissa se esitetään uudessa irrotetussa yhteydessä. Tieto, joka on suunnattu vain lähipiirille, voi levitä hyvinkin laajalle ja kavereiden jakaessa tietoa eteenpäin, voi se nopeasti olla laajan yleisön ulottuvilla.¹⁹⁷ Vanhemmat ovat yleisesti huolissaan siitä, mitä heidän lapsensa julkaisevat sosiaalisessa mediassa. Huolenaiheita ovat esimerkiksi se, että julkaisevatko lapset liikaa itsestään, keräävätkö he ei-haluttua huomiota tai pilaavatko he jopa oman maineensa. Lisäksi lapset näkevät vanhempien huolen ja verkkokäyttäytymisen tarkan seuraamisen yksityisyytensä loukkauksena.¹⁹⁸ Tämä vanhempien huoli lasten omasta käyttäytymisestä sosiaalisessa mediassa on kuitenkin ristiriidassa vanhempien itsensä tekemien julkaisujen kanssa.

Pesonen on kuvannut viestinnän siirtyneen yhä enemmän internetin piiriin ja etenkin sosiaalisen median yleistymisen myötä tavallistenkin kansalaisten julkaisema materiaali on juridisessa mielessä vastuukysymysten kannalta samalla tasolla kuin viestinnän ammattilaisilla. Tällöin viestintälainsäädännön keskeiset perus- sekä ihmisoikeudet ovat myös tavallisessa arjessa tehtävien julkaisujen taustalla. Näitä oikeuksia ovat sananvapaus sekä toisaalta yksityiselämän sekä henkilötietojen suoja.¹⁹⁹ Jäljempänä tutkielman kannalta keskeisinä oikeuksina tarkastellaan vanhemman sananvapauden suhdetta lapsen yksityiselämän suojaan. Sosiaalinen media on tuonut muutoksia, jotka korostavat yksityisyyden verkostomaista luonnetta, sillä tietotekniikka on arkipäiväistynyt ja useammat tuntemattomat henkilöt kohtaavat ja ovat vuorovaikutussuhteissa digitaalisesti. Tiedon helppo liikkuvuus on myös johtanut vaikeuksiin pitää erityisesti sosiaalisissa medioissa tapahtuva vuorovaikutus sekä viestit

¹⁹⁶ Ks. lisää aiheesta esimerkiksi Aalto – Uusisaari 2009, s. 98–100 ja Järvinen 2010, s. 233–235.

¹⁹⁷ Pesonen 2013, s. 39–40.

¹⁹⁸ Hinton – Hjorth 2013, s. 49.

¹⁹⁹ Ks. tarkemmin Pesonen 2017, s. 1–4.

halutun kohderyhmän sisällä. Lisäksi mahdollisuus jakaa digitaalista aineistoa suurellekin yleisölle ilman aikaa vievää julkaisuprosessia on muuttanut pelisääntöjä julkisuuden osalta.²⁰⁰

Soloven mukaan verkossa tapahtuvassa viestinnässä tunkeudutaan toisten yksityisyyden suojan alueelle ja voidaan loukata jopa omaa yksityisyyttä julkaisemalla tietoa, jonka julkaisu aiheuttaa myöhemmin katumusta. Syyllisenä yksityisyyden loukkaukselle ei ole kukaan ulkopuolinen taho, vaan jokainen itse julkaisemalla tietoja.²⁰¹ Blogien ja muiden sosiaalisen median palveluiden yleistyessä henkilötietoja julkaistaan verkkoon huimaa vauhtia.²⁰² Julkaistu tieto voidaan helposti toistaa ja jakaa uudelleen, jolloin se lähtee helposti leviämään alkuperäisen julkaisijan ulottumattomiin. Tietoa voikin päätyä verkkoon joksiksi, että se on julkaistu tarkoituksella, toisinaan vahingossa tai jopa henkilön tietämättä ja ilman tämän suostumusta.²⁰³ Sosiaalinen media on johtanut ajattelutapaan, jossa yksityinen ja julkinen sekoittuvat, eikä näiden välinen rajanveto ole selvää samoin kuin perinteisessä ajattelutavassa.²⁰⁴ Lasten ja aikuisten väliset erot sosiaalisen median käyttäjinä on esitetty kärjistetysti, siten, että sukupolvien väliset erot suhtautumisessa sosiaalisessa mediassa julkaistavaan sisältöön ovat varsin suuret ja etenkin vanhemmat sukupolvet jakavat informaatiota varsin vapaasti.²⁰⁵

²⁰⁰ Tamminen – Lehmuskallio – Johnson 2011, s. 235.

²⁰¹ Solove 2007, s. vii.

²⁰² Solove 2007, s. 29.

²⁰³ Solove 2007, s. 29–30.

²⁰⁴ Säntti – Säntti 2011, s. 23.

²⁰⁵ Säntti – Säntti 2011, s. 34–35. Ks. X-, Y- ja Z-sukupolvien jakamien tietojen eroavaisuuksista ja suhtautumisesta yksityisyyden suojaan tarkemmin. Nuoremmat sukupolvet todennäköisesti oppivat suojaamaan yksityisyyttään paremmin (Säntti – Säntti, s. 34–35).

4 Lapsen yksityisyyden suojan toteutuminen vanhempien tekemissä julkaisuissa

Yllä on esitetty lapsen yksityisyyden suojan sekä sosiaalisen median peruspiirteitä sekä niitä koskevia säännöksiä. Tässä pääluvussa keskitytään lapsen yksityisyyden suojan toteutumiseen vanhempien tekemissä julkaisuissa. Tarkastelussa on vanhemman päätäntävällän ulottuvuus lapsen yksityisyyden suojasta sekä sen laajuudesta. Lisäksi punnitaan vanhemman päätäntävaltaa suhteessa lapsen omaan mielipiteeseen sekä lapsen mielipiteen tiedustelun tarpeellisuutta. Aluksi tarkastellaan vanhempia lapsen tietojen julkaisijoina yleisesti sekä lapsen edun ja lapsen omien näkemysten huomioon ottamisen kannalta, Sitten esitetään sosiaalisen median palveluntarjoajien kanta lapsista julkaistaviin tietoihin. Lopuksi käydään läpi punnintaa lapsesta julkaistavan tiedon sisällön merkityksestä lapsen yksityisyyden suojan kannalta.

4.1 Vanhemmat lapsen tietojen julkaisijoina

Lastensuojelun Keskusliiton vuoden 2015 lopulla teettämään internetkyselyyn vastanneista reilusta kahdeksastasadasta 13–17-vuotiaasta nuoresta noin 45 % kertoi, että heistä oli laitettu verkkoon kuvia taikka tietoja lupaa kysymättä. Lisäksi noin 10 % vastanneista koki, että heille oli jälkeenpäin aiheutunut haittaa kuvista ja tiedoista, jotka joku toinen henkilö oli julkaissut.²⁰⁶ Johdannossa esitellyn EU Kids Online tutkimuksen mukaan suomalaiset vanhemmat olivat julkaisseet lapsensa tietoja ilman luvan kysymistä viimeisen vuoden aikana 15 %:lla 12–14-vuotiaista ja 22 %:lla 15–16-vuotiaista lapsista.²⁰⁷ Muuan muassa sosiaalisen median palveluiden tarjoaja Facebook on yhteisönormeissaan sitoutunut suojaamaan henkilökohtaista yksityisyyttä sekä tietoja ja tällä taatulla yksityisyydellä antaa ihmisille vapauden olla omia itsejään sekä valita miten ja koska jakaa Facebookissa.²⁰⁸ Tilanteissa, joissa vanhemmat tekevät julkaisuja lapsistaan olisi tärkeää huomioida lapsen etu sekä lapsen oikeus ilmaista näkemyksensä julkaisemisesta.²⁰⁹ On epäselvää onko vanhempainvastuunkantajalla oikeus käyttää täysin päätäntävaltaansa ja antaa lapsen puolesta suostumus tämän kuvan julkaisemiselle. Etenkin vanhemman tosiasiallinen mahdollisuus punnita

²⁰⁶ Lastensuojelun Keskusliiton kysely 2016, s. 9–11. Kyselyyn vastanneista lapsista yli 85 % ilmoitti, että joku toinen henkilö oli julkaissut hänestä kuvia taikka tietoja sosiaaliseen mediaan siten, että hänet on voitu tunnistaa. Yleisimmät julkaisupalvelut olivat Facebook sekä Instagram (Lastensuojelun Keskusliiton kysely 2016, s. 8).

²⁰⁷ EU Kids Online 2020, s. 123.

²⁰⁸ Facebook, yhteisönormit, vierailtu 28.3.2020.

²⁰⁹ Lisää lapsen itsemääräämisoikeudesta ks. esim. Linnanmäki 2019, s. 169. Lisäksi LOS 12 ja 13 artiklat, lapsen näkemysten huomioiminen ja lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä.

lapsensa etua, kun kyseessä on lapsen tietojen julkaiseminen vanhemman toimesta, on näkemykseni mukaan kyseenalaista.²¹⁰

Vanhempien julkaistessa lastensa tietoja tai kuvia erilaisissa sosiaalisen median palveluissa syntyy internetiin digitaalisia jälkiä, jotka muodostavat lapselle jopa vastoin tämän omaa tahtoa verkkoidentiteetin.²¹¹ Verkkoidentiteetin luominen lapselle tämän puolesta samoin kuin myös jo itsessään lapsen henkilökohtaisten tietojen jakaminen on lapsen yksityisyyden suojan alueella liikkumista. Lapsella tulisi olla oikeus luoda itselleen omanlaisensa verkkoidentiteetti silloin, kun hän itse tahtoo ja voi sellaisen luoda. Virtuaalisen tai verkkoidentiteetin luominen tulisi jättää lapsen oman harkinnan varaan tai ainakin odottaa, kunnes lapsi voi tosiasiallisesti antaa oman mielipiteensä ja suostumuksensa häntä koskevien tietojen julkaisemiselle. Muun muassa Lastensuojelun Keskusliiton toiminnanjohtaja on korostanut, että erityisesti lapsen oikeuksien näkökulmasta on pulmallista, jos lapsella ei ole mahdollisuutta vaikuttaa omaan virtuaaliseen identiteettiinsä.²¹² Julkaistaessa mitä tahansa tietoa niin itsestään kuin toisista ihmisistä taikka lapsistaan tulisi muistaa, että jokainen julkaistu tieto voi jäädä elämään verkkoon tai tulla tallennetuksi jonkun toisen henkilön toimesta tai jopa välitettyä eteenpäin.²¹³ Sosiaaliseen mediaan julkaistuja tietoja yhdistelemällä on helppo saada selville tarkempia henkilötietoja,²¹⁴ esimerkiksi nimen tai asuinpaikan ilmaisevan kuvan kautta.

Sharenting²¹⁵ yleistyy jatkuvasti ja vanhempien käyttäessä päätäntävaltaa lapsen yksityisyyden suojan osalta sosiaalisessa mediassa on tärkeää muistaa, että sosiaaliseen mediaan päätyy paljon materiaalia lapsesta jo ennen kuin tämä itse edes tosiasiallisesti voi ymmärtää,

²¹⁰ WP29 on katsonut, että tilanteissa, joissa vanhempi antaa suostumuksen lapsen puolesta tietoyhteiskunnan palveluun rekisteröitymiseksi, vanhemmalle tulee tarjota riittävä määrä tietoja, joiden perusteella aikuinen voi tehdä tietoisien päätöksen (WP 259, s. 24).

²¹¹ Verkkoidentiteetti on henkilöllisyys, jolla näyttäytyään verkon sosiaalisissa ympäristöissä (Aalto – Uusi-saari 2009, s. 114).

²¹² Lastensuojelun Keskusliitto: Lapsella on oikeus yksityisyyden suojaan verkossa, vierailtu 6.5.2020. Lisäksi lapsiasiavaltuutettu on vuosien 2011–2015 aikana saanut huolestuneita yhteydenottoja lasten nettijalanjäljen muodostumisesta vanhempien sosiaalisessa mediassa julkaisemien kuvien sekä muiden päivitysten myötä (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2015, s. 40).

²¹³ Tuominen – Mustonen 2007, s. 142–143.

²¹⁴ Tuominen – Mustonen 2007, s. 142–143.

²¹⁵ Sharenting tarkoittaa tavaksi tullutta sosiaalisen median käyttöä, jossa vanhemmat tai muut sukulaiset jakavat uutisia, kuvia ja muuta henkilötietoa lapsesta omista sosiaalisen median profiileissaan. Sharenting koostuu englanninkielisistä sanoista share (= jakaa) ja parenting (= vanhemmuus) (Collins Dictionary, vierailtu 11.4.2020).

mistä sosiaalisen median eri palveluissa on kyse.²¹⁶ Yhdysvaltojen itärannikolla teetetyn kyselytutkimuksen mukaan, 82 % kyselyyn vastanneista vanhemmista oli julkaissut vähintään yhden kuvan lapsestaan omassa sosiaalisessa mediassaan ja 77 % vastanneista oli maininnut Facebook-julkaisussa lapsensa nimeltä. Yhteensä 54 % vastanneista oli maininnut julkaisussa lapsen syntymäpäivän.²¹⁷ Hakalehto on korostanut, että vaikka sosiaalinen media arkipäiväistyy, niin yksityisyyden periaatteet eivät ole muuttuneet. Sellaista yksityistä tietoa, jota ei ole saanut julkaista ennen sosiaalista mediaa, ei saa edelleenkään julkaista. Tämän lisäksi on huomioitava erityisesti lasta koskevat arkaluonteiset tiedot²¹⁸, joita ei tulisi ikinä julkaista sosiaalisessa mediassa. Tällaisia tietoja ovat muun muassa sosiaalihuollon asiakkuus sekä terveydentila.²¹⁹ Esimerkiksi julkisen sanan neuvosto on antanut langettavan tuomion lehtijutun perusteella, jossa kerrottiin lapsen toisen vanhemman sairastuneen tautiin, johon tämä pelkäsi myös alaikäisen lapsensa sairastuvan. Kun lehtijutussa julkaistiin lapsen ikä sekä asuinpaikka, ja lisäksi tämän vanhempi oli tunnettu toimittaja poikkeuksellisella ulkonäöllä, JSN katsoi, että lapsen tunnistettavuus etenkin omalla asuinseudullaan ja ystäväpiirissään oli todennäköistä ja alaikäisen kohdalla myöskin lähipiiriin rajoittuva tunnistamisen mahdollisuus on sellaisenaan raskauttavaa. Kun lehtijutuissa oli julkaistu arkaluonteista tietoa lapsen terveydentilasta pelkästään tämän vanhemman kertomuksen perusteella, oli toimitusten harkinta pettänyt.²²⁰ Lisää JSN:n ratkaisukäytäntöä esitetään jäljempänä.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että lasten oikeudet realisoituvat lähinnä jokapäiväisessä arjessa, joten ne eivät ole kovin tehokkaita. Niiden laiminlyöntiin liittyy harvoin sanktioita ja suurin osa niistä toteutuu vain, jos joku niitä vapaaehtoisesti toteuttaa.²²¹ Kun vanhemmilla on käytännössä omien oikeuksiensa kautta määräysvalta suhteessa lapseensa, he lähtökohtaisesti voivat myös vapaasti päättää, mikäli haluavat lapsestaan julkaista tietoja esimerkiksi kuvien muodossa tietoyhteiskunnan palveluissa. Oikeuden ja yhteiskunnan välillä vallitsee vuorovaikutussuhde.²²² Oikeus ja yhteiskunta ovat keskenään tietynlaisessa

²¹⁶ Materiaalin määrästä hyvänä esimerkkinä toimii johdannossa esitetty Unicefin näkemys, jonka mukaan 12-vuotiaasta lapsesta on noin 1000 vanhemman julkaisemaa kuvaa sosiaalisessa mediassa.

²¹⁷ Liu – Minkus – Ross 2015, s. 6.

²¹⁸ Arkaluonteisia tietoja ovat muun muassa uskontoon, politiikkaan, rotuun ja terveyteen liittyvät tiedot. (TSA 9 artikla). PeVL on katsonut, että arkaluontoisten tietojen väärinkäyttöön liittyy vakavia riskejä, jotka voivat muodostaa uhan henkilön identiteetille, joten arkaluontoisten tietojen käsittely on syytä rajata täsmällisillä sekä tarkkarajaisilla säännöksillä vain välttämättömään (PeVL 14/2018, s. 5).

²¹⁹ UEF Saima, vierailtu 7.5.2020. Myös WP29 on katsonut, että esimerkiksi terveystietojen paljastaminen on lapsen edun vastaista (WP 160, s. 9).

²²⁰ JSN 5242/SL/13.

²²¹ Hakalehto 2018, s. 33.

²²² Kari 2012, s. 124.

syntymässä, jossa toisen muutokset ohjaavat toisen muutoksia. Lainsäädännön muutokset pohjautuvat useimmiten yhteiskunnan ajatusmaailman muutoksiin, samoin myös oikeuden muutokset muovaavat yhteiskunnan ajatusmaailmaa. Oikeus on kiinteä osa länsimaalaista modernia yhteiskuntaa, ja kun puhutaan yhteiskunnasta, puhutaan samalla aina oikeudesta ja toisinpäin.²²³ Oikeus ei ole myöskään itsetarkoitus vaan oikeus toimii osana yhteiskuntaa ja etenkin sitä varten.²²⁴ Omasta näkökulmastani arvioituna yhteiskunnassa suhtaudutaan melko myönteisesti vanhempien lapsistaan julkaisemiin tietoihin, mutta voi olla, että viime vuosina tiukentunut tietosuojalainsäädäntö sekä lisääntyvä yhteiskunnallinen keskustelu²²⁵ aiheesta johtavat hiljalleen siihen, että ihmiset ovat tietoisempia lapsen oikeudesta päättää itse siitä, haluaako hän esimerkiksi luoda verkkoidentiteetin sosiaaliseen mediaan vaiko ei. Yhteiskunnan muuttuvat asenteet voivat johtaa myös oikeudellisiin muutoksiin lapsen yksityisyyden suojaamisen osalta.

4.1.1 Lapsen edun huomioiminen sosiaalisessa mediassa

YK:n lasten oikeuksien komitean mukaan LOS tarjoaa periaatteiden kehikon, joka ohjaa sekä perheen sisäisiä että muiden henkilöiden ja lasten välisiä suhteita.²²⁶ Alla esitetään punnintaa lapsen oikeuksien huomioimisesta vanhempien julkaisuun liittyen LOS:n mukaisesta lapsen edun näkökulmasta sekä lapsen omien näkemysten huomioimisesta. Lisäksi punnitaan julkaistavan tiedon sisällön merkitystä lapsen yksityisyyden suojan kannalta.

Lapsen edun periaate tulisi huomioida myös sosiaalisen median ympäristössä.²²⁷ Lapsen edun ensisijaisuuden tulee olla läsnä kaikessa lapseen ja tätä koskeviin päätöksiin liittyvässä – myös sosiaalisen median ympäristössä ja käytössä.²²⁸ Lapsen etua ei tule kuitenkaan pitää ”superihmisoikeutena”, joka olisi aina sisällöltään muuttumaton. Sitä tulisi sen sijaan tulkita

²²³ Ervasti 2017, s. 9.

²²⁴ Ervasti 2017, s. 9–10.

²²⁵ Esimerkiksi näyttelijä ja laulaja Roope Salminen on esittänyt näkökulmansa siihen, että hänen lapsensa saa itse päättää, kun siihen pystyy, haluaako hän julkisuuteen vai ei (Me Naiset 6.2.2020). Lapsensa syntymän jälkeen Salminen julkaisi Instagram-tilillään kuvan itsestään ja lapsestaan, jossa lapsen naama on peitetty sydämellä. Kuvatekstissä Salminen ilmaisee, että kyseessä on viimeinen päivitys, jonka hän aiheesta tulee teemmään. ”[N]yt alkaa kuitenkin uuden ihmisen elämä, johon mulla ei oo oikeutta. – – tää nuori henkilö saa tehdä omat valintansa yksityisyytensä suhteen sitten kun on siihen kykenevä” (Roope Salminen, Instagram-julkaisu 18.4.2020). Katson, että tällainen julkisuudessa esillä olevan henkilön ottama kanta lapsensa yksityisyyteen tulee herättämään myös laajempaa keskustelua tulevaisuudesta siitä, onko vanhemmalla täysi oikeus tuoda lapsensa esiin omassa sosiaalisessa mediassaan, ja jos kyllä, niin missä laajuudessa.

²²⁶ CRC/C/GC/8, kohta 46.

²²⁷ WP 163, s. 11: WP 147 painotti LOS:n mukaisen lapsen edun huomioimisen tärkeyttä osana tietosuojaperiaatteiden soveltamista kouluissa ja oppimisympäristöissä. WP29:n mukaan periaatteen huomioiminen myös sosiaalisessa mediassa on tärkeää.

²²⁸ Lapset tarvitsevat haavoittuvaisuutensa vuoksi riittävää suojelua sekä kehittymisensä takaamiseksi apua ja suojelua muilta tahoilta, perheeltä, yhteiskunnalta sekä valtiolta. Muun muassa WP 160, s. 4 ja WP 147, s. 4.

aina tilannekohtaisesti sovittaen se yhteen lapselle kuuluvien muiden perus- ja ihmisoikeuksien kanssa sekä myös muiden ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien kanssa.²²⁹ Lähtökohtaisesti voidaan katsoa, että sosiaalisen median piirissä lapsen edusta ja turvallisuudesta huolehtivat pääasiallisesti lapsen huoltajat.²³⁰ Lisäksi sosiaalisen median käytölle on asetettu ylläkuvailltuja käyttöikärajoja turvaamaan lasta.

Lapsen etua voidaan arvioida eri tilanteissa kiinnittämällä huomiota erityisesti lapsen omiin näkemyksiin, lapsen identiteettiin, perheen ja perhesuhteiden säilyttämiseen, lapsen huolenpitoon, suojeluun ja turvallisuuteen, kyseessä olevan tilanteen haavoittuvaisuuteen, lapsen oikeuteen terveyteen sekä lapsen oikeuteen koulutukseen.²³¹ Lapsen oikeuksien komitea on tulkintaohjeessaan katsonut, että lapsen etu on kolmiosainen käsite, se on lapselle kuuluva aineellinen oikeus, perustavanlaatuinen tulkintaperiaate sekä menettelysääntö kaikissa lapsiin liittyvissä asioissa.²³² Lapsen etua täysimääräisesti täytäntöönpannassa tulisi huomioida:

- lapsen oikeuksien yleismaailmallinen, jakamaton, toisistaan riippuvainen ja toisiinsa liittyvä luonne;
- lasten tunnustaminen oikeuksien haltijoina;
- yleissopimuksen maailmanlaajuinen luonne ja ulottuvuus;
- sopimusvaltioiden velvollisuus kunnioittaa, suojella ja turvata kaikkia yleissopimuksessa määriteltyjä oikeuksia;
- toimien lyhyen, keskipitkän ja pitkän aikavälin vaikutukset lapseen hänen kehittyessään.²³³

Lapsen oikeuksien komitea on kuitenkin katsonut, että periaatteen soveltamisessa on noudatettava tiettyä joustavuutta, sillä se saattaa useissa tilanteissa olla ristiriidassa muiden henkilöiden kuten vanhempien etujen ja oikeuksien kanssa. Ristiriitojen ratkaiseminen lapsen edun ja muiden henkilöiden oikeuksien kanssa on tehtävä aina tapauskohtaisesti siten, että pyritään tasapainottamaan kaikkien osapuolien edut ja löytämään sopiva sovitteluratkaisu.²³⁴

²²⁹ Nieminen 2006, s. 103.

²³⁰ Lapsen oikeudellinen edustaja (yleensä huoltaja) mahdollistaa antamallaan suostumuksella lapsen henkilötietojen käsittelyn. Vanhempien tulisi tehdä päätökset pohjautuen lapsensa etuun. Heidän tulisi punninnassaan arvioida voiko tiedon paljastuminen aiheuttaa esimerkiksi uhkaa lapsensa yksityisyydelle. Lisäksi oikeus henkilötietojen suojaan kuuluu lapselle itselleen, ei tämän edustajille (WP 160, s. 9; WP 147, s. 5).

²³¹ CRC/C/GC/14, kohdat 52–79. Huomioitavista tekijöistä on otettava huomioon kyseessä olevalle tilanteelle olennaiset tekijät tapauskohtaisen arvioinnin tueksi.

²³² CRC/C/GC/14, kohta 6.

²³³ CRC/C/GC/14, kohta 16.

²³⁴ CRC/C/GC/14, kohta 39. Mikäli yhteensovittaminen ei ole mahdollista on viranomaisten ja muiden päätöksentekijöiden analysoitava ja punnittava kaikkien asianosaisten oikeuksia ja pidettävä mielessä se, että lapsen edulla on korkeampi prioriteetti, jolle on annettava enemmän painoarvoa.

WP29 on katsonut, että myös lapsen huoltajien tulisi noudattaa lapsen edun periaatetta henkilötietojen käsittelyä koskevissa asioissa. Lapsen edun ja huoltajien oikeuksien ollessa ristiriidassa keskenään on kuitenkin päätösvalta tuomioistuimilla tai tietosuojaviranomaisilla.²³⁵ Lapset myös tarvitsevat oikeudellisen edustajan useimpien oikeuksiensa toteuttamiseen, mutta se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tällä edustajalla olisi ehdotonta ensisijaisuutta lapsen edustamiseen. Lapsen oikeus henkilötietojensa suojaan kuuluu lapselle itselleen eikä tämän oikeudelliselle edustajalle.²³⁶

Lapsen etu on siis huomioitava kaikissa tilanteissa, joissa vanhempi julkaisee lapsestaan materiaalia omassa sosiaalisessa mediassaan. Käytännössä perheiden sisäisissä punnintatilanteissa vanhemman tulisi objektiivisesti arvioida sitä, onko tiedon julkaiseminen oman lapsensa edun vastaista. Punninnan apuna voi käyttää lapsen tunnustamista omien oikeuksiensa haltijana, eli sitä, että lapsella on tosiasiallisesti oikeus päättää omista tiedoistaan ainakin tilanteissa, joissa tämän näkemys voidaan huomioida. Lisäksi erityisesti lasta koskevien julkaisuiden pidemmänkin aikavälin vaikutukset lapseen tulisi ottaa huomioon parhaalla mahdollisella tavalla. Sosiaalisen median nopean luonteen vuoksi tämä voi kuitenkin olla haastavaa ja unohtua helposti päivittäisessä arjessa.

4.1.2 Lapsen itsemääräämisoikeus sekä näkemyksen huomioiminen sosiaalisessa mediassa

Lapsella on yllä kuvatulla tavalla perus- ja ihmisoikeutena suojattu osallisuus ja vaikuttamismahdollisuus itseään koskevissa asioissa. Tätä oikeutta täydentää lapsen oikeus saada tietoa mielipiteensä muodostamista varten, lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä sekä lapsen oikeus vaikuttaa mielipiteellään itseään koskeviin asioihin.²³⁷ LOS 12 artikla osoittaa, että lapsille kuuluu myös oikeuksia, joilla lapsi voi vaikuttaa omaan elämäänsä. Tämän lisäksi lapselle kuuluu oikeuksia, jotka johtuvat tämän haavoittuvaisuudesta (suojaus) ja riippuvuudesta aikuisista (huolenpito).²³⁸ Lapsen oikeuksien täysimääräinen tunnustaminen EU:ssa tarkoittaa, että lapsille on annettava mahdollisuus saada äänensä kuuluviin ja osallistua heitä

²³⁵ WP 160, s. 4.

²³⁶ WP 160, s. 5. Lisäksi WP29 on katsonut, että lapsen etu voi johtaa myös siihen, että lapsen oikeus henkilötietojensa suojaan väistyy, mikäli se on ristiriidassa lapsen edun kanssa (WP 160, s. 5–6).

²³⁷ Araneva 2018, s. 252.

²³⁸ CRC/C/GC/12, kohta 18. Suojaamisen periaate itsemääräämisoikeuden vastaperiaatteena ks. tarkemmin Tiensuu 2016 s. 19.

koskevaan päätöksentekoon.²³⁹ Lapsen mielipidettä ei saada tosiasiallisesti selvitettyä, jos nämä kaikki osallisuuteen liittyvät täydentävät elementit eivät toteudu.²⁴⁰ Lapselle tulee taata oikeus osallistua sekä vaikuttaa itseään koskeviin asioihin.²⁴¹ Osallisuudella pyritään toteuttamaan lapsen oikeutta halutessaan olla aktiivinen osapuoli häntä itseään koskevissa päätöksissä ikänsä sekä kehitystasonsa mukaisesti.²⁴² On sopimusvaltioiden velvollisuutena varmistaa, että lapsi saa kaikki tarvittavat tiedot ja neuvot voidakseen tehdä oman etunsa mukaisen päätöksen.²⁴³ Lapsen mielipiteen ilmaiseminen ei tarkoita sitä, että vastuu tai valta päätöksistä siirretään lapselle, vaan tarkoituksena on varmistaa, että lasta konsultoidaan häntä koskevista asioista ja annetaan mahdollisuus osallistua itseään koskevaan päätöksen tekoon.²⁴⁴ Lastensuojelulain muuttamista koskevissa esitöissä on katsottu, että lapsen toivomusten ja mielipiteen huomioon ottaminen ei tarkoita, että lapsella olisi myös päätösvaltaa asiassa. Viime kädessä oikeus sekä velvollisuus päätöksen tekemiseen kuuluu aina aikuisille.²⁴⁵ Vaikka vanhempi käyttää päätäntävaltaa LHL 4.4 §:n mukaan²⁴⁶, on lapsen mielipiteelle annettava silti painoarvoa ja pyrittävä huomioimaan lapsen oma näkemys lapsen etua kaikissa lapseen liittyvissä asioissa punnitessa.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että LOS 12 artiklan toteutuminen käytännössä edellyttää aikuisilta perustavanlaatuista asennemuutosta siitä, että aikuinen ei voi lähtökohtaisesti päättää lapsen puolesta vaan aina on kuultava lapsen näkemys ennen minkä tahansa lasta koskevan ratkaisun tekemistä.²⁴⁷ Muutoksen tulisi saada aikaan kokonaisvaltainen myönteinen suhtautuminen lapsiin ja heidän näkemystensä kunnioittamiseen kaikilla yhteiskunnan sektoreilla.²⁴⁸

²³⁹ Komission tiedoksianto 2011, s. 16.

²⁴⁰ Araneva 2018, s. 252.

²⁴¹ On hyvä muistaa, että lapsella on myös oikeus olla käyttämättä tätä oikeutta, lapsella on mahdollisuus, muttei velvollisuutta ilmaista omaa näkemystään. Ks. tarkemmin CRC/C/GC/12, kohta 16 ja Hakalehto-Wainio 2011, s. 522. Myös WP29 on tunnustanut, että lapsella on osallistumisoikeus henkilötietojensa käsittelyyn liittyvissä asioissa, joka kasvaa asteittain. Ensinnäkin lapsella on oikeus tulla kuulluksi, mutta tämä osallistumisoikeus kasvaa joko yhteiseen päätöksen tekoon tai jopa lapsen itsenäiseen päätökseen lapsen kehityksen mukaisesti. Tämä oikeus osallistua koskee muun muassa lapsen kuvien käyttöä (WP 160, s. 6).

²⁴² Pajulammi 2014, s. 96.

²⁴³ CRC/C/GC/12, kohta 16.

²⁴⁴ Hakalehto-Wainio 2011, s. 522.

²⁴⁵ HE 225/2004 vp, s. 8. Kuitenkin esitöissä nimenomaisesti todetaan, että on velvollisuus esittää perustelut, myös siltä osin kuin lapsen toiveita tai mielipidettä ei ratkaisuja tehtäessä ole voitu noudattaa (HE 225/2004 vp, s. 8).

²⁴⁶ Lainkohdan mukaan huoltaja edustaa lasta tämän henkilöä koskevissa asioissa, jollei laissa ole toisin säädetty.

²⁴⁷ Hakalehto-Wainio 2011, s. 523.

²⁴⁸ Hakalehto-Wainio 2011, s. 523.

TATTI-työryhmä on katsonut, että alaikäisen lapsen itsemääräämisoikeus omiin henkilötietoihinsa määräytyy yleisten ja erityisten alaikäisen lapsen itsemääräämisoikeutta määrittävien säännösten perusteella.²⁴⁹ Tarkasteltaessa lapsen itsemääräämisoikeutta omaan yksityisyytensä ja henkilötietojensa suojaan on huomioitava lapsen puutteellinen oikeus määrätä tietyissä asioissa itseään koskevista asioista, sekä vanhemmille kuuluva viimesijainen päättävältä lasta koskevien asioiden osalta. Itsemääräämisoikeus ei ilmene suoraan mistään perusoikeussäännöksestä, mutta sen on katsottu kuuluvan osaksi PL 7 §:ää.²⁵⁰ Itsemääräämisoikeudessa on kysymys kolmesta perusedellytyksestä: kompetenssista, autenttisuudesta ja vallasta.²⁵¹ Lastensuojelussa esimerkiksi lapsen itsemääräämisoikeus on rajallisempi kuin terveydenhuollossa. Pääsääntönä on lapsen itsemääräämisoikeus, josta voidaan poikkeuksellisesti irtaantua.²⁵² Lasten oikeuksien komitea on katsonut, että lapsi saa tärkeitä malleja ja valmiuksia siihen, miten lapsi voi vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja ilmaista omat näkemyksensä laajemmin yhteiskunnassa sellaisessa perheessä, jossa lapsi voi vapaasti ilmaista omat näkemyksensä ja tulla otetuksi vakavasti jo pienestä pitäen.²⁵³ Viimeisimmässä yleiskommentissaan komitea on ohjeistanut valtioita toimenpiteistä, joilla varmistetaan lasten oikeuksien toteutuminen nuoruusiässä korostaen ihmisoikeusperusteista lähestymistapaa, jossa muun muassa kunnioitetaan nuorten ihmisarvoa sekä tunnustetaan nuorille toimijuus.²⁵⁴

Lapsen oikeuksien komitea on katsonut, että lapsen ihmisarvo käsitteenä edellyttää sen, että jokainen lapsi tunnustetaan oikeuksien haltijaksi sekä yksilöksi ja arvokkaaksi ihmiseksi, jolla on oma persoonallisuutensa, erityiset tarpeensa, kiinnostuksen kohteensa sekä yksityisyytensä. Edellytyksenä on, että jokaista lasta kunnioitetaan ja suojellaan tällaisten oikeuksien haltijana sekä ihmisenä.²⁵⁵ Oikeuskirjallisuudessa lapsen mielipiteen painoarvo on jaettu kolmeen ryhmään lapselle lainsäädännössä annetun käsiteltävänä olevan asian osalta – lapsella voi olla asiassa itsemääräämisoikeus, myötämääräämisoikeus taikka oikeus saada tahtonsa huomioiduksi ratkaisuharkinnassa.²⁵⁶ Itsemääräämisoikeus tarkoittaa, että lapsella on oikeus yksin ilman huoltajan suostumusta päättää asiasta ja myötämääräämisoikeus sitä,

²⁴⁹ TATTI-työryhmän mietintö 2017, s. 75.

²⁵⁰ Koivisto 2018, s. 631.

²⁵¹ Mahkonen 2008, s. 247.

²⁵² Mahkonen 2008, s. 250–251.

²⁵³ CRC/C/GC/12, kohta 90.

²⁵⁴ CRC/C/GC/20, kohta 4.

²⁵⁵ CRC/C/GC/13, kohta 3.

²⁵⁶ Aaltonen 2009, s. 241–242.

että lapsen tahdon toteutuminen edellyttää lisäksi huoltajan suostumusta.²⁵⁷ Lapsen itsemääräämisoikeus esitetään tarkemmin jäljempänä. Oikeuskirjallisuudessa sekä oikeuskäytännössä on vakiintuneesti esitetty, että lapsen oman mielipiteen merkitystä on arvioitava lapsen perustellun mielipiteen (*informed consent -periaate*) avulla.²⁵⁸ Informed consent –periaatteen mukaiset täytettävät kriteerit ovat: 1) lapsi on asian laatuun nähden riittävän päätöskykyyinen, 2) lapsi on saanut riittävästi tietoa asiasta tavalla, jonka hän ymmärtää, 3) lapsi on harkinnut asiaa huolellisesti ja 4) lapsi on ilmaissut tahtonsa ilman pakkoa, taivuttelua ja manipulointia.²⁵⁹

4.1.3 Lapsen iän merkitys

Lapsen oikeus päättää itseään koskevista asioista sekä osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon on lainsäädännössä sidottu lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun.²⁶⁰ Seuraavaksi esitetään tarkemmin lapsen iän merkitystä lapsen osallistumisoikeuden kannalta.

Lapsen kehitystasoa tulee jo lain mukaan arvioida ottaessa tämän näkemykset huomioon, joten mikä sitten on arviointitapa lapsen kehityksen osalta? On katsottu, että sopimusvaltioiden on lähdeittävä liikkeelle siitä, että lapsi kykenee ilmaisemaan omia näkemyksiään. Lisäksi painotetaan, että lapsen ei tule osoittaa kykenevänsä näkemyksen huomioimiseen. LOS 12 artiklan ei ole tarkoitus asettaa ikärajaa lapsen oikeudelle ilmaista näkemyksiään.²⁶¹ Sopivan iän määrittäminen lapsen mielipiteiden huomioimiselle on haastavaa, sillä lapsen ikä ei aina osoita suoraan tämän kehitystasoa tai kykyä ymmärtää asioita. Kaksi saman ikäistä lasta voi ymmärtää esimerkiksi sosiaalisen median ympäristön hyvin eri tavalla. Arviointiperusteeksi on esitetty, että LOS 12 artiklan mukaisen oikeuden täysimääräinen täytäntöönpano ei edellytä ainoastaan kielellisten viestintätapojen tunnustamista ja kunnioittamista, vaan muun muassa leikki, kasvojen ilmeet sekä piirtäminen ja maalaaminen on katsottava muunlaisiksi viestintätavoiksi, joilla voi olla merkitystä lapsen näkemyksen

²⁵⁷ Aaltonen 2009, s. 241.

²⁵⁸ Ks. tarkemmin Aaltonen 2009, s. 244–245; Helin 1997 s. 64–68; Auvinen 2006, s. 390-; KKO 2004:76 ja KKO 2004:129.

²⁵⁹ Aaltonen 2009, s. 244–245. Tätä periaatetta on käytetty muun muassa potilasoikeudessa, mutta sitä voidaan lisäksi käyttää ainakin vähintään suuntaa antavana kriteerinä arvioitaessa lapsen antaman suostumuksen merkitystä myös muissa yhteyksissä, kuten lapsen tietojen tai kuvien jakamisessa sosiaalisessa mediassa.

²⁶⁰ Esimerkiksi LHL 4.2 § ja LOS 12 artikla.

²⁶¹ CRC/C/GC/12, kohta 20 ja 21. Komitea ei myöskään suosittele sopimusvaltioiden ottavan käyttöön ikärajoja, jotka rajoittaisivat lapsen oikeutta tulla kuulluksi häntä itseään koskevissa asioissa (CRC/C/GC/12, kohta 21).

huomioimisessa.²⁶² Tämä osoittaisi sen, että myös hyvin nuoren lapsen mielipiteelle ja näkemyksille tulisi antaa painoarvoa. Lasten yksilölliset erot on huomioitava tapauskohtaisesti ja myös aivan pienen lapsen näkemykset on vanhempien toimesta kuultava ja harkinnan kautta punnittava huomioidaanko niitä vai ei. Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä riippumatta iästä ja aikuisen velvollisuutena on löytää lapsen kehitystasoa vastaava tapa antaa tietoa ja selvittää lapsen mielipide ja luoda puitteet sille, että lapsi voi ilmaista mielipiteensä asiasta vapaasti ja turvallisesti. Vanhemman on tarvittaessa tarjottava myös neutraalia apua lapselle tämän mielipiteen ilmaisemiseen. Lapsen edun määrittelemisen ilman lapsen omaa mielipidettä ei ole mahdollista niissä tilanteissa, joissa lapsi olisi oman mielipiteensä tahtonut ilmaista.²⁶³ Sosiaalisen median ympäristössä vanhemmalla on siis velvollisuus antaa lapselleen mahdollisuus antaa näkemyksensä tiedon julkaisemiseen, jotta lapsen oikeudet voivat tilanteessa toteutua.²⁶⁴

Tietoyhteiskunnan palveluihin rekisteröitymisen ikärajan asettamisella 13 ikävuoteen lapsille mahdollistettiin tietynasteista itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta sosiaalisen median palveluihin liittymiseen. Asetetusta ikärajusta huolimatta tulee kuitenkin pitää mielessä, että vanhemmilla on silti tämän ikärajan alittavien osalta käytännössä täysi vanhempainvastuunkantajan oikeus päättää oman lapsensa yksityisyydestä ja sen alasta sosiaaliseen mediaan julkaistavien tietojen osalta. Mikäli vasta 13-vuotias saa Suomessa lain mukaan päättää itse, mitä hän sosiaalisen median piirissä tekee, miten voi olla perusteltua, että vanhemmat voivat toimia lapsensa kannalta haluamallaan tavalla ja luoda esimerkiksi lapselle verkkoidentiteettiä, ennen kuin lapsi edes itse lain mukaan sellaisen saisi luoda? Kun 13-vuotias saa itse luoda ja rekisteröityä palveluiden käyttäjäksi TSL:n ja TSA:n mukaisesti, on näkemykseni mukaan ainakin tämän ikäinen myös täysin kykeneväinen lainsäädännön silmissä määräämään itse omista tiedoistaan.

Oikeudellisesta näkökulmasta katsottuna, ikä tarkoittaa yleensä lähinnä kronologista ikää ja yleensä ikään liittyvät kysymykset ovat oikeustieteellisessä tutkimuksessa olleet esillä nimenomaan lapsia koskevassa tutkimuksessa.²⁶⁵ Perusoikeudet kuuluvat ”jokaiselle” eli

²⁶² CRC/C/GC/12, kohta 21. Tutkimukset ovat osoittaneet, että lapset kykenevät muodostamaan näkemyksiä jo silloin, kun he eivät vielä kykene ilmaisemaan niitä kielellisesti (Lansdown 2005, s. 21).

²⁶³ Araneva 2018, s. 252–253.

²⁶⁴ Tulee muistaa, että vanhemmalla on velvollisuus perustella tekemänsä ratkaisu silloin, kun se poikkeaa lapsen näkemyksestä. Vanhemman tulisi siis perustella julkaisutilanne, mikäli lapsi on vastustanut julkaisua.

²⁶⁵ Nieminen 2006, s. 258.

myös lapsille, mutta toisinaan lasten asettaminen eri asemaan suhteessa aikuisiin on monessa tilanteessa niin itsestään selvää sekä yleisesti hyväksyttyä, että sitä ei tarvitse aina perustella.²⁶⁶ Pelkästään iän perusteella ei kuitenkaan voida määrittää lapsen ymmärrystä asioista eikä tämän kypsyystasoa. Lapsen iällä tulisivin olla ehkä enemmän merkitystä, sillä 12-18-vuotiaiden nuorten oikeudellinen asema eroaa merkittävästi tätä nuorempien lasten asemasta,²⁶⁷ ja lisäksi yli 12-vuotias katsotaan myös ikänsä puolesta helpommin riittävän kypsäksi ilmaisemaan tosiasiallinen mielipiteensä.²⁶⁸ Lapsen oikeuksien komitea on katsonut, että nuorille tulisi valtioiden toimesta ottaa käyttöön lainsäädäntöä, jossa tunnustettaisiin nuorille, mutta alaikäisille aikuisille oikeus ottaa enemmän vastuuta omaan elämäänsä vaikuttavista päätöksistä.²⁶⁹ Mahdollisista lakisäätteisistä alaikärajoista huolimatta, valtioiden olisi kuitenkin kaikissa tapauksissa tunnustettava jokaiselle, joka on kyseistä alaikärajaa nuorempi, mutta pystyy osoittamaan riittävää ymmärrystä, oikeus antaa taikka evätä suostumuksensa.²⁷⁰

Lapsen iästä ja kyvyistä perustella oma näkemyksensä huolimatta lapsen etu ei välttämättä ole yhtä kuin lapsen tahto, vaan lapsen mielipide on ainoastaan yksi lapsen edun arviointiin vaikuttavista seikoista.²⁷¹ Lapsen oikeuksien komitea on erityisesti korostanut, että myös pienten lasten tulee voida tosiasiallisesti saada oma näkemyksensä huomioon otetuksi.²⁷² Lastensuojelulain (417/2007) 21 §:n mukaan 12 vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella erikseen puhevaltaansa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa.²⁷³ Lisäksi, kun 13-vuotias saa TSL:n perusteella itse rekisteröityä

²⁶⁶ Nieminen 2006, s. 258. Esimerkiksi rikoslaissa lapsille ei ole asetettu teoistaan vastaavaa vastuuta kuin aikuisille (Nieminen 2006, s. 258). Ks. myös PeVM 25/1994 perusoikeuksien kuulumisesta yhtäläisesti myös lapsille.

²⁶⁷ Nieminen 2006, s. 179. Myös lasten oikeuksien komitea on tunnustanut, että lapsen ja nuoren eron määrittelemineen on haastavaa, sillä lapset aikuistuvat ja kehittyvät eri ikäisinä ja muun muassa poikien ja tyttöjen aivotoinnot kypsyvät eri aikaan (CRC/C/GC/20, kohta 5).

²⁶⁸ 12-vuotiaalle ja tätä vanhemmalle taataan myös muualla lainsäädännössä mahdollisuus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon, ks. LHL 15 a §. Alle 12-vuotiaan kuuleminen tuomioistuimessa on kuitenkin mahdollista, mikäli se on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi (HE 88/2018 vp, s. 24).

²⁶⁹ CRC/C/GC/20, kohta 39. Lisäksi suosituksena on, että valtiot ottaisivat käyttöön lakisäätteiset alaikärajat esimerkiksi adoptioon suostumisesta tai hakemuksista tuomioistuimille (CRC/C/GC/20, kohta 39).

²⁷⁰ CRC/C/GC/20, kohta 39. Komitea on myös painottanut, että nuorelle taattu oikeus kantaa enemmän vastuuta itsestään ei poista valtioilla olevaa velvollisuutta nuoren suojelemisen takaamiseksi (CRC/C/GC/20, kohta 19).

²⁷¹ Aaltonen 2009, s. 242.

²⁷² CRC/C/GC/7, kohta 14, lisäksi komitea on perustellut asiaa siten, että ”[p]ikkulapset ovat erittäin herkkiä ympäristölleen ja saavat hyvin nopeasti käsityksen elämäänsä kuuluvista henkilöistä, paikoista ja rutiineista. Samalla he ovat tietoisia omasta yksilöllisestä identiteetistään. He tekevät valintoja ja ilmaisevat tuntemuksiinsa, ajatuksiinsa ja toivomuksiinsa monin eri tavoin paljon ennen kuin he pystyvät kertomaan näistä puhutun tai kirjoitetun kielen käytäntöjen mukaisesti.”

²⁷³ Oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain (808/2019) 25 §:n mukaan vajaavaltaisen puhevaltaa käyttää hänen edunvalvojansa, huoltajansa tai muu laillinen edustajansa. Alaikäisellä, joka on täyttänyt 15 vuotta,

sosiaalisen median palvelun käyttäjäksi, on perusteltua katsoa, että 13-vuotias voi myös ilmaista perustellusti näkemyksensä vanhemman julkaisupyyntöön liittyen ja tulla otetuksi huomioon.

Lapsen ikä ei ole aina suorassa suhteessa lapsen kehitystasoon eikä kykyyn osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Vanhemman tulisikin ottaa myös hyvin nuori lapsi ja tämän näkemykset osaksi punnintaa siitä, haluaako lapsi tulla esille vanhemman sosiaalisessa mediassa. Olisi äärimmäisen tärkeää, että lapsen omaa mielipidettä ja näkemystä kunnioitetaan, kun kyseessä on hänen yksityisyyden suojansa ja tietojen jakaminen vanhemman seuraajakannalle. Lapselle tulisi kertoa, mistä sosiaalisessa mediassa on kyse, kuka julkaistavan tiedon voi nähdä ja pyytää lapselta suostumusta tai mielipidettä tiedon julkaisemiseen. Mikäli lapsi vastustaa julkaisemista tai epäröi näkemyksensä kanssa, tulisi julkaisua välttää. Lasta kuuntelemalla turvataan lapsen oikeus saada näkemyksensä huomioiduksi sekä huomioidaan vanhemman velvollisuus suojata lastaan.

4.1.4 Lapsen suostumus tietojen julkaisemiselle

Seuraavaksi esitetään tarkempaa pohdintaa siitä, tuleeko vanhemmalla olla lapsen antama suostumus tämän tietojen julkaisemiselle. Lastensuojelun keskusliiton kyselyyn vastanneista lapsista ja nuorista noin 60 % oli sitä mieltä, että lupa kuvien tai tietojen julkaisemiseen tulisi kysyä aina, ja noin 40 % oli sitä mieltä, että lupa pitäisi kysyä riippuen tilanteesta.²⁷⁴ Lasten ja nuorten vastausten perusteella he ovat hyvin tietoisia omista oikeuksistaan ja toivovat muilta kunnioitusta yksityisyyttään kohtaan sekä oikeuttaan päättää omista asioistaan.²⁷⁵ Toiseksi eniten kyselyyn vastanneet perustelivat luvan pyytämistä sillä, että julkaistusta tiedosta voi seurata kiusaamista tai muita noloja tilanteita. Kolmanneksi yleisimpänä perusteena oli sosiaaliseen mediaan julkaistun tiedon seuraukset pitkällä aikavälillä.²⁷⁶

ja hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajallaan on kummallakin oikeus erikseen käyttää puhevaltaa asiassa, joka koskee alaikäisen henkilöä tai henkilökohtaista etua tai oikeutta.

²⁷⁴ Lastensuojelun Keskusliiton kysely 2016, s. 14, ainoastaan 3 % vastanneista oli sitä mieltä, että lupaa ei tarvitsisi kysyä. Perusteluissa luvan kysymiseen liittyen yleisin oli, että lupa tulisi kysyä, koska lapsilla sekä nuorilla on oikeus päättää itseään koskevien tietojen julkaisemisesta sekä oikeus yksityisyyden suojaan.

²⁷⁵ Lastensuojelun Keskusliiton kysely 2016, s. 14.

²⁷⁶ Lastensuojelun Keskusliiton kysely 2016, s. 14. Vastaukset osoittavat, että nuoret ymmärtävät hyvin tietojen leviämisen helppouden internetissä.

Suostumus on osa tiedollisen itsemääräämisoikeuden periaatetta.²⁷⁷ Hakalehto on painottanut, että vaikka lainsäädäntö ei sellaisenaan kiellä vanhemmilta oikeutta julkaista materiaalia omasta lapsestaan, peruslähtökohtaa eli sitä, että kenestäkään ei saa julkaista tietoa sosiaalisessa mediassa tai muuallakaan kysymättä lupaa, ei saisi unohtaa. Hakalehto myös painottaa luvan saamisen osalta punnintaa siitä, onko lapsi todella ymmärtänyt riittävällä tasolla, mistä on kyse ja harkinnut asiaa huolellisesti. Lasta ei tulisi missään nimessä pakottaa, suostutella eikä manipuloida suostumuksen antamiseen.²⁷⁸

Se, että lapsen täytyy pyytää vanhempiensa suostumus alaikärajan alapuolella sosiaalisen median palveluiden käyttämiseen, mutta vanhempien ei lainsäädännön mukaan tarvitse pyytää lapsen suostumusta tämän henkilötietojen julkaisemiseen, tiivistää nykylainsäädännön ongelman lapsen edun suojelemisen kannalta. Lapsen antamaan suostumukseen esimerkiksi kuvansa julkaisemiseen tulee suhtautua eri tavoin riippuen lapsen iästä, lainsäädännön asettama 13 vuoden ikäraja henkilötietojen luovuttamiselle ilman vanhempainvastuunkantajan suostumusta antaa kuitenkin jonkinlaista suuntaviivaa siitä, milloin lapsen suostumus ainakin tulisi huomioida vanhempien toimesta.

Tietosuojavaltuutettu on kuitenkin katsonut, että toisten toimesta tapahtuvaan alaikäisen kuvien julkaisuun tarvitaan alaikäisen huoltajan lupa. Tietosuojavaltuutettu katsoi, että avoimeen verkkoon laitettavien henkilötietojen katsotaan tarkoittavan näiden tietojen luovuttamista määrittämättömälle joukolle, jolloin on suositeltavaa hankkia selkeä suostumus ennen tällaisten henkilötietojen julkaisemista. Tietosuojavaltuutettu katsoi, että lapsen itsensä antama suostumus ei täyttäisi suostumuksen riittäviä kriteereitä, vaan kuvien ja videoiden julkaisuun tarvitaan lapsen huoltajan vapaaehtoinen, yksilöity ja tietoinen suostumus tilanteessa, jossa ei ole kyse toimituksellisia tarkoituksia varten kuvaamisesta ja julkaisemisesta.²⁷⁹

²⁷⁷ Pesonen 2017, s. 99. Suostumus ei myöskään synnytä sopimussuhdetta, vaan kyseessä on yksipuolinen oikeustoimi (Pesonen 2017, s. 99). Näin ollen lapselta tulisi pyytää suostumus jokaiseen hänestä julkaistavaan tietoon erikseen.

²⁷⁸ UEF Saima, vierailtu 7.5.2020.

²⁷⁹ Tietosuojavaltuutetun ratkaisu, dnro 259/452/2013. Ratkaisussa oli kyse videon julkaisemisesta, josta oli tunnistettavissa alaikäisiä henkilöitä, jotka olivat noin 10-12-vuotiaita. Kyseessä oli arviointi siitä, voiko lapsen antama suostumus olla vaadittavalla tavalla vapaaehtoinen, yksilöity ja tietoinen tahdonilmaisu, jolla henkilötietojen käsittely voitiin hyväksyä. Lisäksi WP29 on esittänyt suostumuksen arvioinnin osalta, että suostumuksen on oltava selvä ja yksiselitteinen sekä tietoinen tahdon ilmaisu, joka on annettu vapaaehtoisesti ja yksilöidysti (WP 114, s. 10–12).

Lähtökohtaisesti vanhemmilla on oikeus käyttää lapsensa puolesta päätäntä- ja puhevaltaa, mutta aina tulisi kuitenkin huomioida lapsen etu sekä lapsen omat mielipiteet, jos se vain on mahdollista. KKO on ratkaisussaan 2018:81 katsonut, että 9-vuotiaat lapset eivät voineet pätevästi antaa omaa suostumustaan heitä koskevan videon julkaisemiseen internetissä, vaikka heillä olisikin mielipide asiasta. Lisäksi WP29 on arvioinut oikeustoimikelvottomien antamaa suostumusta, ja todennut, että lasten kohdalla edellytetään suostumusta sekä lapselta että tämän edustajalta.²⁸⁰ Käytännössä vanhempi ei voi siis täysimääräisesti antaa suostumusta lapsen puolesta, vaan aina tarvittaisiin myös lapsen oma suostumus vanhemman suostumuksen rinnalle. Kuitenkin lapsen ikä sekä kypsyyt tulee huomioida annettaessa arvoa lapsen omalle näkemykselle sekä suostumukselle, kuten KKO:n ratkaisu osoittaa.

Ääriesimerkkinä vanhemman päätäntävällän käytöstä on se, että sosiaalisen median palveluita selatessa on myös mahdollista törmätä hyvin nuorten lasten ”omiin” käyttäjäprofiileihin, jotka heidän vanhempansa ovat heille luoneet ja joita vanhemmat ylläpitävät. Muun muassa Instagramin käyttäjäehtojen mukaan toiselle henkilölle ei voi luoda tiliä ilman tämän nimenomaista lupaa.²⁸¹ Tällaisten pienille lapsille ”itselleen” luotujen tilien osalta voisi ainakin katsoa, että vanhemman antama suostumus rekisteröitymiselle ei olisi riittävä, vaan siihen tulisi puuttua palveluntarjoajien sekä lainsäätäjien puolesta lapsen yksityisyyden suojaamiseksi.

4.2 Sosiaalisen median palveluiden ikärajat ja käyttöehdot – miten lapsia suojataan palveluntarjoajien puolesta?

4.2.1 Palveluntarjoajien velvollisuudet lapsen yksityisyyden suojelemiseksi

Ennen siirtymistä lapsesta julkaistavan tiedon sisällön merkitykseen lapsen yksityisyyden suojaan tarkastellaan vielä sosiaalisen median palveluntarjoajien ohjeistuksia ja käytäntöjä lasten suojelemiseksi.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on katsonut, että LOS 3 (1) artikla asettaa sopimusvaltioille kolme velvollisuutta, joista yksi on se, että sopimusvaltioilla on velvollisuus varmistaa, että lapsen etu on arvioitu ja otettu ensisijaisesti huomioon yksityisen sektorin päätöksissä ja toimissa, mukaan luettuna palveluntarjoajat ja kaikki muut yksityiset yhteisöt tai laitokset,

²⁸⁰ WP 187, s. 27–28. WP29 arvioi myös, että pelkästään lapsen suostumus riittää, mikäli tämä on riittävän kypsä (WP 187, s. 28).

²⁸¹ Instagram käyttäjäehdot, vierailtu 28.3.2020.

jotka tekevät lasta koskevia päätöksiä.²⁸² Katson, että sosiaalisen median palveluntarjoajat ja palveluiden rekisterinpitäjät voidaan katsoa tällaisiksi yksityisen sektorin palveluntarjoajiksi, joiden tulisi toiminnassaan huomioida lasten turvaamista käsiteltäessä ensisijaisesti lapsen etu.²⁸³ Oikeuslähdeopillisesti on kuitenkin hyvä tiedostaa, että palveluntarjoajien käyttöohjeet eivät ole varsinaisia oikeuslähdeitä,²⁸⁴ vaan niillä on tietynlainen asema sopimuksena, jonka palvelun käyttäjät hyväksyvät käyttäessään palvelua. Palveluntarjoajat eivät voi käyttöehtojensa kautta luoda laintasoisia ohjeita, vaan he luovat käyttöehtonsa lainsäädännön pohjalta ja siihen perustuen. Alla esitetään yksilöidysti kolmen eri palveluntarjoajan käyttöehtoja koskien lapsista julkaistavia tietoja.

4.2.2 Facebook ja Instagram

Käsittelen tämän alaluvun yhteydessä sekä Facebookin että Instagramin tarjoamien palveluiden käyttöön liittyviä tietosuojaja- sekä käyttöehtoasioita lasten osalta.²⁸⁵

Facebook kuvataan sen käyttöehdoissa palveluna, joka rakentaa teknologioita ja erilaisia palveluita, joiden avulla ihmiset voivat pitää keskenään yhteyttä.²⁸⁶ Facebookin käyttöehtojen mukaan palvelua voivat käyttää yli 13-vuotiaat henkilöt²⁸⁷ eli Facebook rajoittaa Suomessa palveluun kirjautumista voimassaolevan lainsäädännön mukaisesti. Käyttöehdoissa yksilöidään myös se, että Facebookin tarjoamia tuotteita ei saa käyttää sellaisen tiedon jakamiseen, joka rikkoo tai loukkaa toisen oikeuksia.²⁸⁸ Käytännössä Facebookin käyttöehdot siis estäisivät sellaisen tiedon tai kuvan julkaisun, jonka sisältö rikkoo jonkun toisen oikeuksia. Ymmärrän kyseisen käyttöehtolausekkeen nimenomaisesti siten, että Facebook ei salli

²⁸² CRC/C/GC/14, kohta 14.

²⁸³ TSA asettaa palveluntarjoajille erityisiä velvollisuuksia lasten suojaamiseksi, kuten yllä on esitetty. Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan tarkastella lähemmin TSA 8 (2) artiklan mukaista velvollisuutta, jonka mukaan kansallista alaikärajaa nuoremman lapsen rekisteröityessä tietoyhteiskunnan palveluun on rekisterinpitäjän toteutettava kohtuulliset toimenpiteet tarkistaakseen, että lapsen vanhempainvastuunkantaja on antanut suostumuksensa tai valtuutuksen, käytettävissä oleva teknologia huomioon ottaen. Suostumuksen arvioiminen olisi tutkielman kannalta tärkeää, mikäli tutkimuksessa tutkittaisiin myös lapsia itseään sosiaalisen median käyttäjinä.

²⁸⁴ Oikeuslähdeopista tarkemmin ks. esim. Tolonen 2003, s. 22–27.

²⁸⁵ Facebook ja Instagram käsitellään yhdessä, sillä molemmat palvelut kuuluvat Facebook-tuotteisiin, jotka ovat Euroopassa Facebook Ireland Limitedin tarjoamia. Instagram Yksityisyys- ja turvallisuuskeskus – Käyttöehdot, vierailtu 28.3.2020. Näin ollen molemmilla palveluilla on käyttäjilleen suhteellisen samankaltaiset ehdot.

²⁸⁶ Facebook, käyttöehdot, vierailtu 28.3.2020.

²⁸⁷ Facebook, käyttöehdot, vierailtu 28.3.2020. Nuorille käyttäjille on lisäksi oma Nuorisoportaali, joka on ohje nuorille käyttäjille Facebookin käyttöön liittyen. Se sisältää muun muassa vinkkejä sekä tietoa yksityisyydestä ja turvallisuudesta (<https://www.facebook.com/safety/youth/>).

²⁸⁸ Facebook, käyttöehdot, vierailtu 28.3.2020. Facebook voi tällaisessa tilanteessa poistaa jaetun sisällön yhteisönormien rikkomisen vuoksi.

toisen henkilön tietojen jakamista, jos se loukkaa esimerkiksi toisen henkilön oikeutta yksityisyyden suojaan. Pelkästään tämän kautta voisi esittää väitteen, että Facebook ei salli käyttäjiensä tekemän julkaisuja, joista ilmenee tietoa henkilöstä, joka ei ole antanut suostumustaan tietojen julkaisemiseen.

Facebookin yhteisönormit ovat opas käyttäjille siihen, mikä Facebookissa on sallittua ja mikä ei ole.²⁸⁹ Näiden normien puitteissa Facebook ei salli lasten alastomuutta eikä seksuaalista hyväksikäyttöä sisällöissä, joita palveluun julkaistaan.²⁹⁰ Mikäli vanhempi jakaa omasta lapsestaan kuvamateriaalia, jossa lapsi esiintyy alastomana, tällainenkin kuva pyritään lähtökohtaisesti poistamaan, jotta muut eivät voi käyttää kuvaa väärin. Facebookin yhteisönormeissa nimenomaisesti kielletään julkaisemasta sisältöä, kuten kuvia tai videoita alaikäisistä seksuaalisävytteisessä kontekstissa. Lisäksi kielletään julkaisemasta lasten alastomuutta esittävää materiaalia.²⁹¹ Lapsen suojelemisen näkökulmasta tarkasteltuna, Facebookin ”pyritään” poistamaan lapsesta julkaistut alastonkuvat, vaikuttaa hataralta ja riittämättömältä keinolta palveluntarjoajan puolesta suojata lasta.

Facebookilla on lisäksi käytössä lisäsuojaus alaikäisille, joka sisältää sen, että he noudattavat pyyntöjä poistaa alaikäisten (alle 13-vuotiaiden) tilejä sekä viranomaisten pyyntöjä poistaa kuvamateriaalia alaikäisiin kohdistuvista pahoinpitelytoimista ja laillisten huoltajien pyyntöjä poistaa hyökkäykset, jotka on kohdistettu sellaisiin alaikäisiin, jotka ovat omasta tahdostaan riippumatta kuuluisia.²⁹² Erityisesti lapsia koskevien sisältösääntöjen lisäksi, Facebookin perusarvoihin kuuluu henkilötietojen ja henkilökohtaisten tietojen yksityisyys sekä suojaaminen. Tässä yhteydessä Facebook kieltää myös käyttäjiään julkaisemasta henkilökohtaisia tai luottamuksellisia tietoja muista, jos tähän ei ole lupaa henkilöltä, jota tiedot koskevat. Facebook voi poistaa ilmiannetun sisällön, joka on kuva tai video ihmisistä, jos kuvamateriaalissa esiintyvä henkilö täyttää seuraavat ehdot:

- Kuvamateriaalissa esiintyvä henkilö on alle 13-vuotias alaikäinen ja hän, hänen vanhempansa tai laillinen huoltajansa ilmiantaa sisällön.

²⁸⁹ Facebook, yhteisönormit, johdanto, vierailtu 28.3.2020.

²⁹⁰ Facebook tekee tällaisista lasten alastomuutta sisältävistä kuvista soveltuvien lakien mukaisen ilmoituksen sekä poistaa sisällön. Facebook, yhteisönormit, kohta 8, vierailtu 28.3.2020

²⁹¹ Facebook, yhteisönormit, kohta 8, vierailtu 28.3.2020: lasten alastomuutta sisältäväksi sisällöksi katsotaan kaikki sisältö, jossa näkyvät sukuelimet, näkyy peräaukko ja/tai täysin alaston lähikuva pakarosta, paljaat naisen nännit muilla kuin taaperoikäisillä, vaatteiden puuttuminen kaulan ja polven välisellä alueella yli taaperoikäisellä sekä lisäksi sellainen sisältö, jossa on digitaalisesti luotuja kuvauksia alastomista alaikäisistä, ellei kyseessä ole kuva, joka on luotu terveys- tai koulutustarkoitukseen.

²⁹² Facebook, yhteisönormit, kohta 25, vierailtu 28.3.2020.

- Kuvamateriaalissa esiintyvän alaikäisen henkilön ikä on 13-18 vuotta ja hän ilmiantaa sisällön itse.
- Kuvamateriaalissa esiintyvä henkilö on kyvytön ilmiantamaan sisältöä itse.

Ensimmäisessä tilanteessa ilmiannettu kuvamateriaali voidaan poistaa Facebookin toimesta siis tilanteessa, jossa julkaistussa kuvamateriaalissa esiintyy alle 13-vuotias, ja hän tai hänen vanhempansa ilmiantaa sisällön. Käytännössä Facebookin yhteisönormit eivät mahdollista alle 13-vuotiaalle vanhemman julkaiseman sisällön ilmiantamista. Yhteisönormien muodostama tilanne käytännössä tarkoittaa sitä, että alle 13-vuotias ei voi millään tavalla tosiasiallisesti suojata omia oikeuksiaan ja yksityisyyttään tilanteessa, jossa oikeuden loukkauksen tekijänä on lapsen oma vanhempi. Toisessa kohdassa suojataan 13-18-vuotiaita tilanteissa, joissa henkilö itse ilmiantaa sisällön. Käytännössä Facebook siis mahdollistaa yli 13-vuotiaille lapsille ilmiantamisen myös tilanteissa, joissa vanhempi on tiedon julkaisijana. Kolmas tilanne käytännössä tarjoaa mahdollisuuden lasta koskevan kuvamateriaalin poistamiselle, sillä se koskee tapauksia, joissa kuvamateriaalissa esiintyvä henkilö on itse kyvytön ilmiantamaan sisältöä. Tätä mahdollisuutta ei kuitenkaan Facebookin toimesta avata tämän enempää. Esimerkiksi keinoa siihen, miten tällainen kuvamateriaali ilman ilmiantamista tulisi poistetuksi ei kerrota. Onkin hyvä kyseenalaistaa tuo ikärajan kiertävä poistamismahdollisuus ja sen tosiasiallinen teho koskien kuvamateriaalia, jossa esiintyy alle 13-vuotias lapsi. Jos kuvamateriaali on vanhemman lisäämää, kuka voi ilmiantaa tämän materiaalin ja saada sen poistetuksi lapsen puolesta? Tosiasiallinen arviointi tällaisten tilanteiden tehokkuuden osalta on käytännössä mahdotonta, sillä Facebook ei automaattisesti poista esimerkiksi kaikkea kuvamateriaalia, jossa esiintyy lapsia, joten jonkun tulisi ilmiantaminen tehdä joka tapauksessa.

Yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa on esitetty, että esimerkiksi Facebook voisi parantaa lasten asemaa sosiaalisessa mediassa sillä, että kun ollaan julkaisemassa alaikäiseltä vaikuttavasta henkilöstä kuva, Facebook automaattisesti tuottaisi ponnahdusikkunan, jossa kysytään, esiintyykö kuvassa lapsi.²⁹³ Katson, että tämä voisi olla hyvä vaihtoehto palveluntarjoajille keinoksi auttaa lasten vanhempia punnitsemaan tarkemmin lapsista julkaistavaa tietoa.

Instagram-palvelu puolestaan sisältää tuotteet, ominaisuudet, sovellukset, palvelut, teknologiat ja ohjelmistot, jotka edistävät sen tehtävää, joka on tuoda käyttäjä lähemmäksi

²⁹³ Liu – Minkus – Ross 2015, s. 9.

rakastamia ihmisiä ja asioita.²⁹⁴ Instagram on maksuton sovellus, jossa jaetaan videoita ja valokuvia syötteeseen muiden katsottaviksi.²⁹⁵ Samoin kuin Facebookissa, myös Instagramissa yleinen käyttöikäraja on 13 vuotta. Instagram-palvelu kannustaa kuitenkin vanhempia käyttämään Instagramia lapsiaan esittävien valokuvien jakamiseen, mutta saattaa poistaa kuvat, joissa esiintyy alastomuutta.²⁹⁶

Instagramissa on mahdollista ilmiantaa yksityisyyttä loukkaavia kuvia ja videoita. Instagram lupaa poistaa julkaisut, jotka henkilö on ilmiantanut luvattomina, silloin kun niin vaaditaan henkilön kotimaassa olevien yksityisyydensuojaa koskevien lakien mukaan poistettavaksi. Instagramin mukaan ”ilmiannettavan sisällön on kuitenkin koskettava sinua itseäsi, (alle 13-vuotiaasta) lastasi tai jotakuta muuta henkilöä, jonka laillinen edustaja tai huoltaja olet. Jos kuvat tai videot liittyvät muihin henkilöihin, heidän on itse ilmiannettava ne”.²⁹⁷ Käytännössä Instagram ei siis mahdollista ilmiantoja kuvamateriaaleista, joissa esiintyy alle 13-vuotias lapsi, silloin kun kuva on vanhemman lisäämä. Ilmiantomahdollisuus on rajattu siten, että ainoastaan laillinen edustaja tai huoltaja voi ilmiantaa alle sisällön, jossa alle 13-vuotias esiintyy. Tämä rajausta poistaa tosiasiallisen mahdollisuuden alle 13-vuotiaalta lapselta suojata omaa yksityisyyttään. Ainut Instagramin yhteisösäännöissä oleva ehto, jolla Instagram voi itsenäisesti poistaa alaikäistä koskevan materiaalin, on alaikäisiin liittyvä seksuaalinen sisältö.²⁹⁸

Vaikuttaa siis siltä, että Facebook on paremmin varautunut lapsia koskevien julkaisujen sekä kuvasisältöjen poistamiseen kuin Instagram. Instagram koostuu ainoastaan kuvamateriaaleista, joten käyttöehdoissa ei oteta kantaa muiden lapsen tietojen hyväksyttävyyteen tai poistomahdollisuuteen. Facebook taas sisältää muitakin julkaisuja kuin ainoastaan kuvamateriaalia. Sen käyttöehdoissa ei kuitenkaan oteta kantaa muiden tietojen kuin lasta esittävien kuvamateriaalien poistoon. Näin ollen Facebook käytännössä sallii vanhempien jakavan julkaisuissaan tietoa lapsestaan kirjallisessa muodossa, kuten esimerkiksi tietoa lapsen koulumenestyksestä tai muusta tämän yksityiselämään liittyvästä.

²⁹⁴ Instagram, Yksityisyys- ja turvallisuuskeskus – Käyttöehdot, vierailtu 28.3.2020.

²⁹⁵ Instagram, Yksityisyys- ja turvallisuuskeskus – Vinkkejä vanhemmille, vierailtu 28.3.2020.

²⁹⁶ Instagram myös tiedostaa sen, että ihmisillä voi olla erilaisia käsityksiä siitä, mitä on soveliaasta jakaa palvelussa.

²⁹⁷ Instagram, Yksityisyys- ja turvallisuuskeskus – Ilmianna jotakin – Yksityistietojen yksityisyys, vierailtu 28.3.2020.

²⁹⁸ Instagram, Yksityisyys- ja turvallisuuskeskus – Yhteisösäännöt, vierailtu 28.3.2020.

4.2.3 YouTube

YouTube on palvelu, jonka avulla voi löytää, katsoa ja jakaa videoita sekä muuta sisältöä. Google-tilin avulla käytettävän YouTube-videopalvelun alaikäraja on 13 vuotta kirjautuessa. Tätä nuorempi lapsi voi kuitenkin katsoa ei-ikärajasuojattuja videoita vanhempien suostumuksella, mutta ei voi itse kirjautua palveluun ja tehdä esimerkiksi itse videoita palveluun. Lisäksi alle 18-vuotiaalla tulee aina olla vanhemman tai huoltajan lupa YouTube-palvelun käyttöön.²⁹⁹ YouTubessa ei sallita sisältöä, joka vaarantaa alaikäisten henkisen tai fyysisen hyvinvoinnin.³⁰⁰ Palvelussa ei saa julkaista sisältöä, joka esimerkiksi seksualisoi alaikäisiä, sisältää haitallista tai vaarallista toimintaa, joka sisältää alaikäisiä, sisältää alaikäisten häirintää ja nettikiusaamista, kuten materiaalia, jossa henkilöä on kuvattu ilman lupaa.³⁰¹

YouTube pyrkii suojaamaan erityisesti alaikäisiä palvelussaan muun muassa poistamalla joidakin käytäntöjä toiminnasta sellaisista videoista, jotka eivät muuten riko palvelun käytäntöjä, mutta joissa esiintyy lapsia.³⁰² Tällä tavalla palvelu pyrkii suojaamaan palvelun käyttäjiä, kun nämä ovat alaikäisiä. YouTube kehottaa myös ennen julkaisemista harkitsemaan tarkkaan, voiko sisältö asettaa jonkun videolla esiintyvistä henkilöistä vaaraan taikka kielteisen huomion kohteeksi. YouTube kehottaa harkitsemaan muun muassa videoiden näkyamisen rajoittamista.³⁰³ YouTube-palvelussakaan ei ole siis varsinaisesti kielletty lasten videokuvaamista ja tällaisten videoiden julkaisemista palveluun. YouTube ohjeistaa kuitenkin luvan kysymiseen toisen ihmisen kuvaamisen ja henkilötietojen julkaisemisen osalta.³⁰⁴ YouTube, samoin kuin yllä esitetyt palvelut Facebook ja Instagram, siis jättävät lapsen suojelemisen julkaisijan vastuulle, kun lapsia koskevan kuvamateriaalin julkaisemista ei sellaisenaan ole estetty. Vahvojen käytänteiden ja ohjeistuksien sijaan alaikäistä koskevan sisällön julkaiseminen on esimerkiksi tiliä hallinnoivan vanhemman omien näkemysten varassa.

²⁹⁹ YouTube, Palveluehdot, vierailtu 11.4.2020.

³⁰⁰ YouTube, Käytännöt ja turvallisuus – Yhteisön säännöt – Lasten turvallisuus YouTubessa, vierailtu 12.4.2020. Alaikäisellä tarkoitetaan niitä henkilöitä, jotka eivät ole lain mukaan täysi-ikäisiä, useimmissa maissa siis alle 18-vuotiaita.

³⁰¹ Ks. tarkemmin lasten turvallisuuden turvaamisesta palvelussa, YouTube, Käytännöt ja turvallisuus – Yhteisön säännöt – Lasten turvallisuus YouTubessa, vierailtu 12.4.2020.

³⁰² Muun muassa kommentointi voidaan poistaa käytöstä. Ks. tarkemmin lasten turvallisuuden turvaamisesta palvelussa, YouTube, Käytännöt ja turvallisuus – Yhteisön säännöt – Lasten turvallisuus YouTubessa, vierailtu 12.4.2020.

³⁰³ YouTube, Käytännöt ja turvallisuus – Yhteisön säännöt – Lasten turvallisuus YouTubessa, vierailtu 12.4.2020.

³⁰⁴ YouTube, Ohjeet – Käytäntö, turvallisuus ja tekijänoikeudet – Tietosuojaja- ja turvallisuuskeskus – Henkilöllisyyden suojaaminen, vierailtu 12.4.2020.

Henkilön, joka kokee yksityisyyttään loukatun tai henkilötietojensa näkyvän toisen julkaisemassa sisällössä tulisi ottaa yhteyttä ensisijaisesti lataajaan videosisällön poistamiseksi tai muokkaamiseksi sellaisissa tilanteissa, jossa julkaisu on tehty ilman lupaa tai video sisältää henkilötietoja. Jos lataaja ei poista sisältöä pyynnöstä, poistopyynnön voi esittää YouTube.³⁰⁵ YouTube voi poistaa videosisällön, jos siinä on yksilöllisesti tunnistettavissa henkilö³⁰⁶, joka ei ole antanut suostumustaan.³⁰⁷ YouTube mahdollistaa tietosuojaloukkauksesta ilmoittamisen kuitenkin vain itsensä puolesta tehdyille valituksille. Kolmansien osapuolien puolesta tehdyt valitukset hyväksytään ainoastaan jos:

- Henkilöllä, jonka tietosuoja on loukattu, ei ole käytettävissään tietokonetta.
- Henkilö, jonka tietosuoja on loukattu, on holhouksen alainen.
- Valituksen tekijä on sellaisen henkilön vanhempi tai laillinen huoltaja, jonka tietosuoja on loukattu.
- Valituksen tekijä on sellaisen henkilön oikeusedustaja, jonka tietosuoja on loukattu.

YouTube ei hyväksy muiden perheenjäsenten tai sukulaisten tekemiä valituksia.³⁰⁸ Käytännössä alle 13-vuotias tarvitsisi siis oikeudellisen edustajan valituksen tekemiseen tilanteessa, jossa hänen tietosuojaansa on loukattu vanhemman toimesta. Kuitenkin tilanteessa, jossa YouTubeen julkaistussa sisällössä esiintyy alaikäisiä, tulee ohjeistuksen mukaan kiinnittää huomiota alaikäisen vanhemman tai huoltajan suostumukseen sekä alaikäisen vapaaehtoisuuteen olla osa sisältöä.³⁰⁹ YouTube siis käytännössä alaikäisen vapaaehtoisuuden kautta ottaa huomioon lapsen itsensä näkemyksen julkaistuilla videoilla esiintymisestä, mutta alaikäisten kohdalla pääpaino on kuitenkin selvästi vanhemman suostumuksella.

³⁰⁵ YouTube, Ohjeet – Käytäntö, turvallisuus ja tekijänoikeudet – Tietosuoja- ja turvallisuuskeskus – Henkilöllisyyden suojaaminen, vierailtu 12.4.2020. Sisällön poistamiselle YouTubeen toimesta on kuitenkin asetettu tiukat ehdot. Poistamista harkitaan ainoastaan, mikäli henkilö on yksilöllisesti tunnistettavissa. Tämän arvioinnissa YouTube käyttää yksilöitävyyttä ilmaisevina tekijöinä muun muassa kuvaa tai ääntä, koko nimeä tai muita yksilöiviä tietoja. Lopullisessa poistopäätöksessä huomioidaan myös yleinen etu, uutisarvo sekä suostumus. YouTube pidättää oikeuden tehdä lopullisen päätöksen siitä, onko tietosuojaloukkausta tapahtunut.

³⁰⁶ Henkilö katsotaan yksilöllisesti tunnistettavissa olevaksi, kun videossa on riittävästi tietoja, joiden avulla muut voivat tunnistaa henkilön. Pelkästään se, että henkilö itse tunnistaa itsensä ei tarkoita, että henkilö olisi yksilöllisesti tunnistettavissa (YouTube, Tietosuojasäännöt, vierailtu 12.4.2020).

³⁰⁷ YouTube, Tietosuojasäännöt, vierailtu 12.4.2020.

³⁰⁸ YouTube, Tietosuojasäännöt, vierailtu 12.4.2020.

³⁰⁹ YouTube, Ohjeet – Käytäntö, turvallisuus ja tekijänoikeudet – YouTubeen käytännöt – Lapsia kuvaavia sisältöjä koskevat parhaat käytännöt, vierailtu 12.4.2020.

4.3 Julkaistavan tiedon sisällön merkitys lapsen oikeuksien kannalta

4.3.1 Yleisesti

Yllä on esitetty palveluntarjoajien asettamia erityisiä ehtoja alaikäisiä koskevien julkaisujen osalta. Facebook ei muun muassa hyväksy lasten alastomuutta sisältävää kuvamateriaalia. Facebookin käyttöehdoissa ei kuitenkaan varsinaisesti oteta kantaa lapsia koskevien muiden tietojen julkaisemiseen, vaan niissä kielletään ainoastaan lasten alastonkuvat. Instagram puolestaan erityisesti kannustaa käyttäjiään lisäämään kuvamateriaalia myös alaikäisistä. Myöskään YouTube ei kiellä lasten esiintymistä sinne julkaistavalla materiaalilla, mutta painottaa materiaalilla esiintyvän lapsen vapaaehtoisuutta. Seuraavaksi tarkastellaan muita näkökohtia vanhempien julkaisemien tietojen sisällön osalta lapsen yksityisyyden suojan kannalta.

Yksityisyyttä punnittaessa on lähdettävä siitä, että lapsen eikä myöskään aikuisen yksityisasiat kuulu edes lainsäätäjälle. Tästä huolimatta on kuitenkin oltava tiettyjä normeja, jotka osoittavat mikä on sallittua ja mikä kiellettyä. Lapsiin liittyvissä kysymyksissä ollaan usein harmaalla alueella sen suhteen, milloin kysymyksessä on tai ei ole yksityisasiasia.³¹⁰ Vaikka voidaan katsoa, että lapsen yksityisyyden suojan piiriä tulisi tiukentaa mahdollisesti etenkin sosiaalisen median piirissä rajoittamalla vanhempien mahdollisuuksia julkaista tietoja lapsestaan tämän ollessa esimerkiksi liian nuori antamaan omaa suostumusta asialle, niin onko mahdollista, että jonkinlaisen lapsen tietojen julkaiseminen olisi lain silmissä sallitumpaa tai yhteiskunnallisesti hyväksyttävämpää. Minkälaista tietoa lapsesta voisi tämän yksityisyyden suojan puitteissa julkaista sosiaalisessa mediassa ja kuinka paljon julkaistavan tiedon sisällöllä tulisi olla merkitystä julkaisupäätöstä tehtäessä?

Sosiaalista mediaa eikä vanhempien tekemiä julkaisuja tule kuitenkaan nähdä ainoastaan pahoina asioina. Lastensuojelun keskusliiton kyselyssä lapsilta ja nuorilta kysyttiin, oliko heille tullut jälkeenpäin haittaa siitä, että joku toinen henkilö on laittanut julkisesti nähtäville heitä koskevia tietoja tai kuvia, ja ainoastaan noin 10 % vastanneista ilmoitti tällaista haittaa syntyneen.³¹¹ Kuitenkin, vaikka julkaistuista tiedoista ei välttämättä olisi syntynyt haittaa, niin avoimissa vastauksissa lapset sekä nuoret toivat esiin sen, että he ovat kokeneet usein toisten henkilöiden laittamat kuvat tai tiedot noloina tai hävettävinä.³¹² Lisäksi lasten ja

³¹⁰ Ks. tarkemmin Mahkonen 2008, s. 246–247.

³¹¹ Lastensuojelun Keskusliiton kysely 2016, s. 11.

³¹² Lastensuojelun Keskusliiton kysely 2016, s. 11.

nuorten kyselyvastauksista kävi ilmi, että heistä ei saa laittaa julkisuuteen alastonkuvia taikka muitakaan liian paljastavia kuvia. Lapset eivät halua, että heistä levitetään julkisuuteen muita henkilötietoja, kuten nimeä, puhelinnumeroa tai kotiosoitetta. Vastauksista nousi esiin lisäksi se, että koskaan ei pitäisi julkaista sellaista materiaalia, joka voisi johtaa kiusaamiseen.³¹³

Lapsen yksityisyyttä loukkaavaksi tiedoksi voidaan lähtökohtaisesti katsoa mikä tahansa kuvan julkaiseminen sosiaalisessa mediassa, jos siihen ei ole ollut lapsen itsensä suostumusta. Loukkauksen vakavuus riippuu kuitenkin paljon siitä, minkä tyyppisiä tietoja lapsesta julkaistaan.³¹⁴ Lastensuojelun Keskusliiton kyselyssä nuorilta kysyttiin, millaisia kuvia tai tietoja heistä ei tulisi koskaan julkaista, ja yleisimmät mainitut tiedot olivat paljastavat kuvat, henkilötiedot sekä kuvat ja tiedot, jotka voivat johtaa kiusaamiseen.³¹⁵ Lasten vastaukset osoittavat sen, että lapsillakin on ymmärrys siitä, millaista materiaalia sosiaaliseen mediaan on järkevä julkaista ja millaista ei. Esimerkiksi valokuvia tai videokuvaa lapsesta julkaistaessa, tulisi kiinnittää erityistä huomiota siihen, millainen kuva on kyseessä. Merkitystä on sillä, onko lapsi kuvassa ala-asteikäisenä viettämättä syntymäpäiviään vaiko yläasteikäisenä uima-asussa uimarannalla. Lapsen tunnistettavuus kasvaa lapsen iän myötä, joten mitä vanhempi lapsi on kyseessä, sitä varovaisemmin kannattaa suhtautua jaettavaan sisältöön, jotta kuka tahansa ei tunnista lasta esimerkiksi kadulla. Solove on katsonut, että henkilötietojen räjähdysmäinen kasvu verkossa voi aiheuttaa merkittävällä tavalla ihmisten maineisiin³¹⁶. Henkilön maine on yksi vaalituimmista ominaisuuksistamme ja olennainen osa vapauttamme. Muodostamme oman yksilöllisyytemme sen pohjalta, miten uskomme muiden mieltävän meidät.³¹⁷ Mainemme voi olla tärkeä osa sitä, miten identiteettimme muodostuu.³¹⁸ Ihmisen vapaus riippuu siitä, kuinka muut yhteiskunnassa meidät näkevät ja tuomitsevat.³¹⁹ Katson, että erityisesti henkilön maineen ja identiteetin suhteen tärkeyden vuoksi lapsista julkaistavan tiedon sisällöllä on paljon painoarvoa julkaistaessa esimerkiksi kuvia.

³¹³ Lastensuojelun Keskusliiton kysely 2016, s. 16.

³¹⁴ Tervo 2016, s. 83.

³¹⁵ Lastensuojelun Keskusliiton kysely 2016, s. 16.

³¹⁶ Steven Nockin mukaan *maine on jaettu tai kollektiivinen näkemys tietystä henkilöstä*, Solove 2007, s. 30.

³¹⁷ Solove 2007, s. 30–31.

³¹⁸ Solove 2007, s. 31.

³¹⁹ Solove 2007, s. 31.

EIT on ratkaisukäytännössään punninnut lähes vastasyntyneestä vauvasta otettua valokuvaa.³²⁰ EIT katsoi, että henkilön valokuva muodostaa yhden persoonallisuuden pääpiirteistä, sillä se paljastaa henkilön yksilölliset piirteet ja erottaa tämän muista henkilöistä. Lisäksi katsottiin, että 8 artiklan mukainen oikeus nauttia yksityiselämän kunnioitusta suojaa myös toisen henkilön kuvaamiselta julkaisemisen lisäksi, jolloin suostumus tulisi olla myös kuvaamisen hetkellä eikä ainoastaan julkaistessa kuvaa.³²¹ EIT katsoi, että kun vanhemmat eivät olleet antaneet suostumusta kuvan ottamiseen vastasyntyneestä vauvastaan, ja kun kuva oli jäänyt valokuvaajan haltuun, oli hakijoiden lapsen oikeus yksityiselämän suojaan jäänyt toteutumatta ja 8 artiklaa oli rikottu.³²² EIT on siis tulkinnut, että jo vastasyntyneestä vauvasta otettu kuva muodostaa yhden persoonallisuuden pääpiirteistä.

KKO:n ratkaisussa 2018:81 katsottiin, että nykyään vanhemmat julkaisevat internetissä lapsistaan monenlaisia tietoja ja kuvia, mistä päätellen lasten huoltajat ovat varsin laajasti käsityksessä, että heillä on oikeus päättää lasten yksityiselämää koskevien tietojen julkaisemisesta. Mitä vanhemman tulisi sitten ennen julkaisua sosiaalisessa mediassa ottaa punninnassa huomioon, kun kyseessä on omaa lasta koskeva tieto? Yksi hyvä muistisääntö on ainakin yllä esitetty vaihtoehto, eli oman profiilin pitäminen salattuna, jolloin pääsy jaettuihin tietoihin on ainoastaan niillä, joille sen itse hyväksyy. Yksityisestä profiilista huolimatta tietoja julkaistaessa on hyvä kuitenkin punnita sitä, onko kyseessä aineisto, jonka on valmis tarvittaessa näyttämään kaikille.³²³ Lapsiasiavaltuutettu on esittänyt, että julkaisijan vastuulla on arvioida julkaisun seurauksia sekä mahdollisesti lapselle aiheutuvia haittoja, samalla painottaen alaikäisten vanhempien oikeutta päättää lapsen tietojen julkaisemisesta.³²⁴ Vanhempien lapsestaan julkaisema tieto taikka valokuva sosiaalisessa mediassa voi aiheuttaa aikuisten tietämättömyyden ja ajattelemattomuuden vuoksi suuriakin ongelmia tai uhkia lapselle. Esimerkiksi valokuvan tai videon julkaiseminen lapsesta voi johtaa siihen, että lapsen kuva leviää hallitsemattomasti ympäri verkkoa, jolloin arkaluontoinen kuva voi päätyä mahdollisesti väriin käsiin tai hauskaksi tarkoitettu kuva voi levitä meemiksi taikka johtaa muutoin

³²⁰ Reklos ja Davourlis v. Kreikka. Tapauksessa oli kyse siitä, että vastasyntyneestä vauvasta oli otettu kasvovalokuva ilman vanhempien antamaa suostumusta osastolla, jonne kuvaajalla ei olisi tullut olla pääsyä.

³²¹ Reklos ja Davourlis v. Kreikka, kohta 40.

³²² Reklos ja Davourlis v. Kreikka, kohta 43.

³²³ Järvinen 2010, s. 239.

³²⁴ Lapsiasiavaltuutetun vetoamus 2010, vierailtu 13.5.2020. Vetoamus koski toimittajien vastuuta lapsista julkaistavista tiedoista.

lapsen kiusaamiseen.³²⁵ Lisäksi Solove on esittänyt, että yksityisyyden kannalta ongelmallista on se, että tietoa ei voida pyyhkiä ihmisten mielestä.³²⁶ Näin ollen lapsista julkaistujen tietojen kannalta erityisen ongelmalliseksi nousee se, että mikäli lapsesta on nähty usean henkilön toimesta esimerkiksi nolo kuva, nämä henkilöt eivät välttämättä unohda tätä, vaikka julkaisu myöhemmin esimerkiksi poistettaisiin.

4.3.2 Rikosoikeudellinen näkökulma vanhempien tekemiin julkaisuihin

Onko lapsella rikosoikeudellista suojaa vanhempien tekemiin yksityisyyttä loukkaavia sosiaalisen median julkaisuja vastaan? Rikoslaki (39/1889, jäljempänä RL) koskee sosiaalisen median piirissä tehtyjä oikeuden loukkauksia siinä, missä muitakin medioita. Sosiaalisessa mediassa on rikosoikeudellinen vastuu omista viesteistään ja vastuu voi johtaa syytteeseen tai jopa tuomioon kunnian taikka yksityisyyden loukkaamisesta.³²⁷ RL:n 24 luvussa säädetään yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisesta. RL:n 24 luvun 8 § rankaisee yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä³²⁸, jolloin suojan kohteena on yksityisyys³²⁹. Sen mukaan:

Joka oikeudettomasti joko joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville, esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, on tuomittava yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä sakkoon.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että yksityiselämän loukkaaminen on tyypillinen joukkoviestintärikos.³³⁰ Loukatun suostumus on katsottava päteväksi ainoastaan, jos se on vapaaehtoinen, etukäteen annettu sekä riittävän täsmällinen.³³¹ Lisäksi suostumuksen antajan on kyettävä ymmärtämään tilanne oikein ja tuntea kaikki merkitykselliset olosuhteet.³³² Esitöissä on katsottu, että yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen kohdistuminen lapseen vaikuttaa kokonaisarvosteluun loukkauksen osalta.³³³ Yksityiselämää loukkaavaa

³²⁵ Samoin esimerkiksi Lapsiasiavaltuutetun vetoamus 2010, vierailtu 13.5.2020: ”Lasta esittävien kuvien ja tietojen osalta on arvioitava myös kuvien julkaisemiseen liittyvä mahdollinen kiusaamisen tai nolaamisen riski. Aineisto on lasten ja heidän ystäviensä sekä myös tulevaisuudessa työnantajien ja työtovereiden saatavilla.”

³²⁶ Solove 2008, s. 27.

³²⁷ Kemppinen 2011, s. 110.

³²⁸ Yksityiselämää koskevan tiedon levittämisestä on myös törkeä tekemuoto, josta säädetään rikoslain 24:8 a §:ssä.

³²⁹ Kemppinen 2011, s. 155.

³³⁰ Hakamies ym 2013, II RIKOSLAJIT>13. RL 24: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset>Kunnian ja yksityisyyden suoja (RL 24:8 – 10)>Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen (RL 24:8), päivittövä verkkajulkaisu, vierailtu 16.5.2020.

³³¹ Tiilikka 2007, s. 449.

³³² Tiilikka 2007, s. 449.

³³³ HE 19/2013 vp, s. 45.

tiedon levittämistä koskevat säännökset turvaavat myös yksittäisten henkilöiden taholta tulevia loukkauksia vastaan. Kuitenkin alaikäiseen henkilöön kohdistuvissa asianomistajari- koksissa oikeus syyttämispyyntöön tekemiseen on alaikäisen huoltajalla tai laillisella edusta- jalla, 15-vuotiaasta eteenpäin alaikäisellä on huoltajan ohella rinnakkainen puheoikeus asi- assaan.³³⁴ Yleisen syytteen alaisena on kuitenkin lapsen huoltajan tai muun laillisen edusta- jan alaikäistä vastaan tekemä rikos, jolloin syyttäjä saa nostaa syytteen, mikäli yksityiselä- mää loukkaavana tiedon levittäjä on lapsen vanhempi.³³⁵

Alastonta lasta esittävä kuva ja sen jakaminen, voi pahimmassa tapauksessa olla RL:n 17 luvun 18 §:n mukaista sukupuolisiveellisyttä loukkaava kuva tai kuvatallenne.³³⁶ Esitöissä on kuitenkin otettu kantaa siihen, että kuvaa ei tee pornografiseksi (epäsiveelliseksi) ainoas- taan se, että kuvassa esiintyy alaston lapsi. Merkitystä on kuvassa esiintyvän lapsen iällä, esitystavalla sekä kuvasta ilmenevällä seksuaalisuudella. Lisäksi painotetaan kokonaisvai- kutelmaa, joka kuvan katsojalle herää.³³⁷ Esitöissä on myös korostettu, että alastonta lasta esittävän kuvan epäsiveellisyys on aina sidoksissa katsojan kokemukseen, ja vanhempien alastomia lapsia leikkiessään ottamat kuvat eivät sellaisenaan vahingoita lapsia.³³⁸ Esitöissä katsotaan kuitenkin, että mikäli alastonta lasta esittävää kuvaa levitetään, lapsen yksityi- syyttä loukataan, huolimatta siitä onko kuva itsessään epäsiveellinen.³³⁹

On mahdollista, että lähivuosina tullaan näkemään tuomioistuinratkaisuita, jotka koskevat lasten yksityisyyttä sosiaalisessa mediassa, etenkin tapauksissa, joissa vanhemmat ovat li- sänneet kuvia tai muuta tietoa lapsistaan sosiaalisen median palveluntarjoajien sivustoille, kuten Facebookiin tai Instagramiin.³⁴⁰ Näiden ratkaisuiden punnissa merkitystä tulee var- masti olemaan julkaistun tiedon sisällöllä sekä julkaisun leviämisalalla. Käytännössä lap- sella on oikeus turvautua RL:n 24:8 §:n säännökseen tilanteissa, joissa vanhempi julkaisee

³³⁴ Rikosuhripäivystys.fi, vierailtu 7.5.2020; Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) 1:4.

³³⁵ Rikosuhripäivystys.fi, vierailtu 7.5.2020; Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) 1:3.2.

³³⁶ Ks. aiheesta esimerkiksi Ojala 2012, s. 168.

³³⁷ HE 6/1997 vp, s. 147.

³³⁸ HE 6/1997 vp, s. 149.

³³⁹ HE 6/1997 vp, s. 150.

³⁴⁰ Huoltoriitojen sovittelussa on esimerkiksi ollut tapaus, jossa toinen vanhempi on ollut huolissaan lapsen yksityisyyden suojasta, kun toinen vanhemmista on jakanut kuvia lapsesta sosiaaliseen mediaan. Kuitenkaan vanhemman huoleen tai lapsen oikeuteen yksityisyyden suojaan ei sovittelussa syvennytty, sillä asiantuntija- avusta rajasi keskustelua toteamalla, että vanhempien keskinäinen riitely on lapselle hankalaa. Ks. tarkemmin Linnamäki 2019, s. 292–294. Ks. myös ratkaisu KKO 2018:81, jossa lapset yhtyivät syyttäjän esittämään syyt- teeseen asianomistajina koskien yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämiseen.

hänen yksityiselämästään tiedon esimerkiksi laajalle seuraajakunnalle sosiaalisessa mediassa.

4.3.3 Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2018:81

Seuraavaksi käydään läpi korkeimman oikeuden vuonna 2018 antamaa ratkaisua tarkemmin, sillä sen merkitys lapsen yksityisyyden suojan rajojen määrittelemisessä vanhemman päättäjäoikeuden perusteella on merkittävä. Ratkaisussa KKO 2018:81 katsottiin, että YouTube-palvelussa julkaistu video kahden lapsen huostaanoton täytäntöönpanosta oli yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä, vaikka lasten vanhemmilta oli saatu suostumus julkaisulle. Lasten kasvot olivat sumennettu, mutta silti lapset olivat olleet tunnistettavissa videolta.

Käräjäoikeus katsoi asiassa, että videon julkaisemiseen oli ollut lasten huoltajien suostumus, ja lapsen yksityisyyttä koskevan videon julkaiseminen on sellainen lapsen henkilöön liittyvä asia, jollaisessa huoltajalla on lähtökohtaisesti lapsen edustus-oikeus. Julkaistu video oli sisältänyt lasta koskevan arkaluontoisen tiedon huostaanotosta, jonka leviäminen lähtökohtaisesti oli omiaan aiheuttamaan lapselle kärsimystä. Käräjäoikeus kuitenkin katsoi, että huoltajalle kuului sananvapaus, eikä lasta koskeva asia rajoita tätä vapautta. Käräjäoikeus katsoi, että huoltajan suostumuksella tapahtunut videon julkaiseminen ei ollut oikeudetonta, sillä selkeää lainsäädäntöä tai ratkaisukäytäntöä vanhemman oikeudesta julkaista lasta koskevaa arkaluontoista tietoa tai antaa siihen suostumusta ei ollut ja vanhemmalle kuuluu lähtökohdainen edustamisoikeus.

Hovioikeus totesi, että vaikka lapsen vanhemmalla oli lähtökohtaisesti oikeus päättää lapsensa asioista, oikeudet eivät olleet rajoittamattomia, ja ristiriitatilanteessa oli ensisijaisesti otettava huomioon lapsen oikeudet. Hovioikeus katsoi, että käsillä olevassa tapauksessa kyse oli yksityiselämää koskevasta erittäin arkaluontoisesta tiedosta, jonka vuoksi lapsen yksityiselämän suoja oli asetettava vanhemman sananvapauteen nähden etusijalle. Katsottiin, että vanhempi oli jättänyt tiedustelematta lastensa mielipidettä videon julkaisemiseen ja oli toiminut omista lähtökohdistaan sekä tarkoituksiperistään siten, että oli jättänyt huomioimatta lastensa edun. Hovioikeus katsoi, että vanhemman oli täytynyt käsittää, että videotallenne koski hänen lastensa yksityisyyden suojan ydinalueelle kuuluvaa asiaa ja että sen julkaiseminen oli omiaan aiheuttamaan lapsille vahinkoa tai kärsimystä tai heihin kohdistuvaa halveksuntaa.

Korkein oikeus arvioi oliko vanhempi antamallaan suostumuksella syyllistynyt yksityiselämää koskevan tiedon levittämiseen lapsensa tietojen osalta. KKO katsoi, että yksityiselämän käsitettä ei ole EIT:n ja EUT:n ratkaisukäytännön mukaan tulkittava suppeasti. KKO punnitsi ratkaisussaan yksityiselämän suojan ja sananvapauden yhteensovittamista, videolta ilmenevien lasten tunnistettavuutta sekä ilmenevien tietojen luonnetta, sekä sitä onko tietojen esittäminen ollut oikeudetonta muun muassa suostumuksen ja lapsen mielipiteen merkityksen kautta. Lisäksi KKO tunnustaa, että EIT:n oikeuskäytännössä on katsottu lasten yksityiselämän olevan erityisen suojelun piirissä lasten haavoittuvaisen aseman vuoksi. KKO on aiemmassa ratkaisukäytännössään myös todennut alaikäisten lasten asioiden käsittelyssä ja julkistamisessa lähtökohtaisen pidättyvyyden ja varovaisuuden noudattamisen.³⁴¹

KKO katsoi, että vaikka lasten tunnistamista oli pyritty vaikeuttamaan sumentamalla heidän kasvonsa, olivat lapset edelleen olleet tunnistettavissa sellaisten henkilöiden kohdalla, jotka olivat tunteneet tai tienneet kyseisen perheen entuudestaan. Lisäksi KKO arvioi, että videosta oli ilmennetyn lasten huostaanottoon liittyviä seikkoja sekä lastensuojelun asiakkuus, joten kyse oli erittäin arkaluonteisista ja lähtökohtaisesti salassa pidettävistä tiedoista, joiden paljastaminen laajalle yleisölle YouTube-videon kautta oli kajonnut syvälle lasten yksityisyyteen. Video oli ollut ladattuna YouTube-palveluun pitkähkön ajan, mikä oli lisännyt katsojien määrää sekä todennäköisyyttä videon laajemmalle leviämislle. Korkein oikeus katsoi, että internetin tietynasteinen pysyvyyden luonne oli omiaan lisäämään videon julkaisemisen vahingollisuutta. KKO punnitsi myös lasten haavoittuvaista asemaa heidän ikinsä johdosta sekä sitä, että lapset muutoinkin yksityishenkilöinä nauttivat suurinta yksityiselämän suojaa.

Korkein oikeus katsoi, että kuvalla voi olla suurempi yksityisyyteen kajoava merkitys kuin sanallisilla ilmaisuilla. Etenkin, kun tapauksessa oli kyse videosta, oli se muotonsa puolesta mahdollistanut valokuvaakin voimakkaamman kajoamisen lasten yksityisyyden alueelle. Ottaen huomioon, että kysymys on liikkuvasta kuvasta ja äänestä, video on erittäin tehokkaasti kuvannut lasten tunteita huostaanottotilanteessa, ja lasten tunteiden näyttäminen on loukannut voimakkaasti lasten oikeutta yksityisyyteen.

³⁴¹ KKO 2010:39, kohta 44.

Korkein oikeus katsoi, että laajan huomion saanut video oli kajonnut syvälle lasten yksityiselämän suojaan eikä videon julkaisemisella oltu tavoiteltu lasten etua, jonka vuoksi lasten henkilöllisyyden paljastaminen ei ollut tarpeen, Korkein oikeus katsoi, että videon julkaiseminen sellaisena, että lapset ovat olleet siitä tunnistettavissa, ja videon pitäminen nähtävillä internetissä noin yhdeksän kuukauden ajan on videon sisältö, lasten oikeudet ja muut olosuhteet huomioon ottaen selvästi ylittänyt sen, mitä on pidettävä hyväksyttävänä. Lisäksi korkein oikeus katsoi, että vanhemmat eivät voineet antaa lastensa puolesta käsillä olevassa tapauksessa suostumusta videon julkaisemiseen.

Ratkaisun perusteella voidaan tulkita, että etenkin lapsia koskevan kuvamateriaalin julkaisemisen osalta lapsen yksityisyyden suojan laajuus vanhempien tekemissä julkaisuissa katsotaan varsin laajaksi. Etenkin arkaluontoisten tietojen osalta lapsen yksityisyyden suoja on vanhemman sananvapautta painavampi oikeus. Lisäksi korkeimman oikeuden punninta lapsen edun mukaisuudesta lasten yksityiselämää koskevan tiedon julkaisun yhteydessä osoittaa periaatteen tärkeyden myös lasten ja vanhempien välisissä suhteissa sekä sen, että lapsen vanhemmatkaan eivät ole oikeutettuja rajoituksetta julkaisemaan lapsiaan koskevia tietoja.

4.3.4 Julkisen sanan neuvoston ohjeistukset ja ratkaisukäytäntö lapsia koskevan joukkoviestinnän osalta

JSN:n Journalistin ohjeet on laadittu joukkoviestinnän itsesääntelyn toteuttamiseksi, ja ne määrittävät hyvän journalistisen tavan perusteet sekä sisältävät journalismin eettiset säännöt.³⁴² JSN soveltaa ja tulkitsee ohjeita ja joukkoviestimet ovat sitoutuneet noudattamaan sen päätöksiä. JSN perustaa ratkaisunsa vapaan harkintansa mukaan Journalistin ohjeisiin sekä muihin vakiintuneisiin hyvän journalistisen tavan periaatteisiin.³⁴³ Tässä tutkielmassa esitetään JSN:n ratkaisukäytäntöä, vaikka se ei olekaan suoraan verrattavissa oikeudelliseen sääntelyyn tai tuomioistuinten päätöksiin.³⁴⁴ JSN:n ratkaisukäytännöstä ilmenee kuitenkin yksityiskohtaista rajanvetoa sananvapauden ja yksityisyyden suojan välillä, joka ei perustu lakiin, vaan Journalistin ohjeiden eettiseen koodistoon. Lisäksi ratkaisukäytännöstä ilmenee

³⁴² JSN:n lausuma 3206/L/02. Journalistin ohjeiden johdannon mukaan ohjeiden tavoitteena on tukea sananvapauden vastuullista käyttämistä joukkoviestimissä ja edistää ammattieettistä keskustelua. JSN on tiedotusvälineiden kustantajien ja toimittajien perustama elin, jonka tehtävänä on tulkita hyvää journalistista tapaa ja puolustaa sanan- ja julkaisemisen vapautta. JSN ei ole tuomioistuin eikä se käytä julkista valtaa, Journalistin ohjeet. Tässä tutkielmassa JSN antamia päätöksiä käytetään punnintakeinoina lapsen yksityisyyden suojan laajuuden arvioinnissa.

³⁴³ JSN:n perussopimus.

³⁴⁴ Journalistin ohjeita ei ole laadittu eikä tarkoitettu tuomioistuimessa sovellettaviksi. Lisäksi ne ovat yksityiskohtaisempia ja sisällöllisesti vaativampia kuin laki. JSN ei käytä myöskään julkista valtaa.

journalistien velvoite erityisesti suojata lasten yksityisyyttä. Vaikka JSN:n ratkaisut eivät ole sitovia, eikä niissä oteta varsinaisesti kantaa lainsäädäntöön, voidaan niistä kuitenkin ottaa mallia arvopunnintaan siitä, millaista tietoa lapsesta ja kenen suostumuksella on oikein julkaista varsinkin laajemmalle yleisölle.

JSN on periaatelausumassaan katsonut, että toimitusten on hyvä tuntea myös keskeiset ihmisoikeussopimukset, vaikka toimitukselliset julkaisupäätökset tehdäänkin aina viimekädessä Journalistin ohjeissa ilmaistujen periaatteiden mukaan. JSN katsoo ikärajojen osalta, että tiedotusvälineen on varmistettava, että 7–14-vuotiaiden haastatteluun ja kuvaamiseen on lupa huoltajalta ja lisäksi alle 7-vuotias tarvitsee aina huoltajan luvan. Yli 15-vuotiaalla on yleensä lähtökohtaisesti ohjeiden mukaan oikeus päättää itse esiintymisestään julkisuudessa.³⁴⁵ Toimituksien ohjeista voisi ottaa mallia myös sosiaaliseen mediaan julkaistavan sisällön ikärajojen määrittelyyn. Yli 7-vuotiaan mielipiteelle ja omille näkemyksille sosiaalisessa mediassa julkaistavasta tiedosta tämän osalta tulisi antaa jo merkittävääkin painoarvoa. Alle 7-vuotiaasta vanhemman julkaistaessa esimerkiksi kuva- tai videomateriaalia, voisi vanhemmalla olla vahvempi päätäntävalta toimia myös vastoin lapsen varsinaista suostumusta julkaisun suhteen. Alle 7-vuotiaan tunnistettavuus esimerkiksi kuvasta voi myös olla merkittävästi pienempi kuin jo kouluiän saavuttaneen.

Myös JSN painottaa perus- ja ihmisoikeutena lapselle taattua oikeutta omaan mielipiteeseensä, siten, että vaikka aloite tai lupa mediassa esiintymiseen olisi saatu lapsen huoltajalta, on *lapsen oman kannan kysyminen suositeltavaa*. Lisäksi toimittajan on pyrittävä varmistamaan se, että alaikäinen tosiasiallisesti ymmärtää itse mediajulkisuuden seurauksen, kun vanhemmatkaan eivät voi aina tietää sitä, miten julkisuus vaikuttaa lapseen ja nuoriin.³⁴⁶ Mediajulkisuuden seuraukset voivat näkemykseni mukaan olla hyvin vastaavanlaiset kuin sosiaalisen median julkisuudesta aiheutuvat seuraukset. Sosiaalisessa mediassa muiden julkaisemista tietoa lapsesta, kukaan ei kuitenkaan ole vastuussa julkaistavan tiedon sisällöstä eikä arvopunninnasta. Mediatoimituksessa vastuu sisällöstä on kuitenkin aina toimituksella, joten siellä tosiasiallisesti tehdään punnintaa siitä, miten jokin alaikäisestä julkaistava juttu vaikuttaa lapseen ja tämän yksityisyyteen. Lisäksi toimituksissa on ns. valvovana elimenä JSN, jolle kuka tahansa voi tehdä kantelun, vaikka sen antaman lausumat ja päätökset eivät olekaan tuomioistuinten antamien päätöksien tavoin velvoittavia. Sosiaaliseen mediaan

³⁴⁵ JSN:n periaatelausuma 2014.

³⁴⁶ JSN:n periaatelausuma 2014.

julkaistun sisällön vaikutuksia, moraalista oikeutta tai eettisyyttä ei kuitenkaan valvo kukaan tosiasiallisesti, etenkin tilanteissa, joissa on kyseessä alaikäisestä julkaistava sisältö. Lapsen mahdollisuuksia suojautua vanhempiensa tekemiltä yksityisyyden suojan loukkauksilta esitellään jäljempänä ja lisäksi pääluvussa 4 on esitelty eri sosiaalisen median palveluntarjoajien tarjoamia mahdollisuuksia esimerkiksi julkaistun sisällön poistamiseksi.

JSN on punninnut lapsen edun vastaiseksi lehtijutun, jossa oli yksityiskohtainen kuvaus lapsen edesmenneen vanhemman vaikeuksista, jotka paljastivat arkaluonteisia tietoja myös lapsen elämästä. Ratkaisussaan JSN korosti, että toimitusten on noudatettava erityistä varovaisuutta alaikäisten asioita käsiteltäessä myös tilanteissa, joissa vanhemmat haluavat tuoda asioita julkisuuteen. Viimesijainen vastuu yksityisyyden suojan piiriin kuuluvien asioiden kertomisesta on aina toimituksella, vaikka lapsen vanhempi olisi antanut suostumuksensa.³⁴⁷

Journalistin ohjeissa on kiinnitetty erityistä huomiota yksityisen tiedon ja julkisen tiedon rajanvetoon, kun käsitellään alaikäisiä koskevia asioita. Ohjeiden kohdan 30 mukaan julkistakin aineistoa julkaistaessa pitää ottaa huomioon yksityiselämän suoja eikä kaikki julkinen ole välttämättä julkaistavissa. Erityistä varovaisuutta on noudatettava, kun käsitellään alaikäisiä koskevia asioita.³⁴⁸ JSN painottaa lapsen erityistä oikeutta yksityiselämän suojaan kehittämällä toimituksia varovaisuuteen. Lapsilla sekä nuorilla on sanan- sekä mielipiteen vapaus, ja näiden lisäksi oikeus tulla suojelluiksi. JSN on katsonut, että on tilanteita, joissa lapsen tunnistettavuudelle ei ole olemassa perusteita.³⁴⁹ Lisäksi hyvääkin tarkoittava julkisuus voi johtaa lapsen osalta esimerkiksi kiusaamiseen ja syrjintään.³⁵⁰

Journalistin ohjeiden 30 kohtaan liittyvässä ratkaisussaan JSN on katsonut, että MTV:n verkkouutisessa käyttämä julkisuuden henkilön julkaisema Instagram-kuva ei loukannut kantelijan eikä tämän lapsen yksityisyyden suojaa. Tähän tulokseen JSN päätyi tulkitsemalla tiilannetta ainoastaan Journalistin ohjeiden näkökulmasta. Kyseisessä kuvassa ei JSN:n mukaan ollut lapsen osalta mitään arkaluonteisia tai yksityisyyden suojan piiriin kuuluvia asioita lapsesta eikä hänen perheestään. Kantelija oli esittänyt perusteiksi sen, että kuvan

³⁴⁷ JSN 4313/AL/10. Lehtijuttua tehdessä lapsi oli vuoden ikäinen, ja tämä esitettiin omalla nimellään ja kasvoillaan. Lehti sai huomautuksen hyvän Journalistisen tavan rikkomisesta, kun lehtijutussa ei huomioitu vainajan hienotunteista kohtelua eikä lapsen asemaa.

³⁴⁸ Journalistin ohjeet.

³⁴⁹ JSN:n periaatelausuma 2014: esimerkiksi voimakkaita tunteita koskevissa uutisissa koko nimen julkaisemisesta saattaa aiheutua haittaa.

³⁵⁰ JSN:n periaatelausuma 2014.

julkaisemiseen osana klikkiotsikkoa ei liity mitään yhteiskunnallista intressiä, joka oikeutaisi kuvan julkaisemiseen tai kuvassa olevien henkilöiden yksityisyyden suojan kaventamiseen. Pelkkä yleinen uteliaisuus tai yleisön kiinnostus eivät ole kantelijan mukaan riittäviä perusteita tulkita tilannetta yksityisyydensuojan ulkopuoliseksi tilanteeksi, etenkin, kun kuvassa esiintyy alaikäinen lapsi. Kantelija esitti perusteeksi myös, että hänen itse julkaisemansa Instagram-kuva ei tuo lehdistölle automaattista lupaa käyttää kuvaa ilman suostumusta osana juttuaan. Kantelijan mukaan, vaikka hän olisi ladannut kuvan sosiaaliseen mediaan, riippumatta siitä onko sosiaalisen median tili yksityinen vai julkinen, alkuperäisellä julkaisijalla tulisi säilyä määräysvalta kuvan käyttämisen osalta. Lisäksi kantelija painotti, että kuvan käyttäminen valtakunnallisissa julkaisukanavissa aiheuttaa sen, että kantelija ei pysty enää mitenkään kontrolloimaan, missä julkaisuissa kuvamateriaalia maailmanlaajuisesti käytetään.³⁵¹ Tulkitsemalla tilannetta esimerkiksi yleisessä tuomioistuimessa olisi arviointi etenkin lapsen yksityisyyden suojaa koskevan tilanteen osalta voinut olla hyvinkin erilainen. Tapaus osoittaa etenkin suuren seuraajamäärän omaavien tai julkisuuden henkilöiden lasten osalta huolestuttavasti sen, kuinka laajalle omaan julkiseen taikka yksityiseenkin profiiliin julkaistu kuva tai tieto voi levitä jo pelkästään uutisoinnin kautta.

JSN antoi vapauttavan päätöksen myös lehtijutusta, josta oli tehty kantelu siksi, että siinä kerrottiin hyvin henkilökohtaisia asioita lapsen käyttäytymisestä vanhempien eron jälkeen. Jutussa oli haastateltu 6-vuotiaan lapsen äitiä ja lapsi esitettiin jutussa kuvan sekä nimen ja iän kanssa. Kantelija katsoi, että yhteishuollossa olleen lapsen molempien huoltajien lupa olisi pitänyt pyytää lehtijutun julkaisemiseen. JSN katsoi ratkaisussaan, että seikat, joita toinen huoltaja toi lehtijutussa esille koskivat seikkoja, joissa *lapsen yksityisyyden suojan tarve on korostunut*. Kuitenkin jutun ollessa neutraalilla tavalla kerrottu ei asiassa ryhdytty enempään toimiin, vaikka JSN katsoi, että juttu olisi pitänyt olosuhteisiin nähden tehdä lasta yksilöimättä.³⁵²

Verkossa julkaistavien sisältöjen osalta JSN on todennut, että nimen ja muiden tunnistetietojen perusteella muodostuvan digitaalisen jalanjäljen vuoksi suositellaan erityisen perusteellista harkintaa. Erityisesti JSN on kehottanut huomioimaan verkkosisältöjen poistamisen periaatteen huomioimisen tärkeyden tilanteissa, joissa on kyse lasten ja nuorten

³⁵¹ JSN 6335/TV/16.

³⁵² JSN 2822/IL/99.

tunnistetietojen julkaisemista silloin, kun julkaistava juttu käsittelee heidän yksityiselämänsä tavalla, josta voi olla myöhemmin kohtuuttomia seurauksia.³⁵³

4.3.5 Julkaistavan tiedon leviämisen laajuuden vaikutus

Lopuksi punnitaan vielä lapsesta julkaistavan tiedon vastaanottavan yleisön laajuuden merkitystä. Suomalaisessa sekä pohjoismaalaisessa vaikuttajamarkkinoinnissa³⁵⁴ on nähtävissä aikuisille suunnattujen yhteistyöjulkaisuiden lisäksi enenevässä määrin bloggaajien ja muiden vaikuttajien yksityiselämää.³⁵⁵ Tähän sisältyy monien lasten näkyminen vanhempien hyvin avoimissa sosiaalisen median tileissä. Vuonna 2012 lapsiasiavaltuutetulle tuli 44 mediaan ja mainontaa liittyvää yhteydenottoa, ja lapsiasiavaltuutettu arvioikin yleisessä kannanotossa lapsen oikeuksien kannalta blogeja, joissa vanhemmat kertovat toisinaan hyvin vuolaasti lapsistaan huomioimatta lapsen oikeutta yksityisyyteen. Lapsiasiavaltuutettu korosti lasten näkymistä julkisesti omilla ehdoillaan sekä ilman suorituspainetta.³⁵⁶ JSN on todennut, että yksityiselämän suoja koskee periaatteessa kaikkia kansalaisia, ja merkitsee sitä, että yksilöllä on oikeus halutessaan pitää tietyt henkilökohtaiset asiansa poissa julkisuudesta. Median tiedostusvälineiden kannalta yksityiselämän suoja tarkoittaa, että yksilön suojattuun piiriin kuuluvista asioista ei saa lähtökohtaisesti julkaista tietoja ilman tämän suostumusta. Kuitenkin yksityiselämänä suojattavaa aluetta ei ole mahdollista määrittellä kovin täsmällisesti ja sen laajuuteen vaikuttavat monet tekijät, jotka voivat vaihdella merkittävästi saman yksilön kohdalla tilanteesta riippuen.³⁵⁷

Henkilöllä on myös tietynlaisia oikeuksia omaan kuvaansa. Kyseistä oikeutta koskevaa lainsäädäntöä ei Suomessa ole, mutta monissa muissa maissa on erityissääntelyä oikeudesta omaan kuvaan.³⁵⁸ Kuvassa esiintyvän henkilön osalta kyseessä on henkilötietojen ja yksityisyyden suoja, kun valokuva tunnistettavissa olevasta henkilöstä katsotaan aina lähtökohtaisesti myös henkilötiedoksi.³⁵⁹ Esimerkiksi Kansainvälisen kauppakamarin markkinointia

³⁵³ JSN:n lausuma 2018.

³⁵⁴ Vaikuttajamarkkinoinnilla tarkoitetaan yritysten ja vaikuttajien välistä kaupallista yhteistyötä, jonka tavoitteena on yrityksen tuotteiden myynnin edistäminen tai brändin tunnettuuden kasvattaminen. Ks. tarkemmin KKV, Vaikuttajamarkkinointi sosiaalisessa mediassa, vierailtu 4.4.2020.

³⁵⁵ Tutkimuksen pituus ei valitettavasti salli laajempaa katsausta vaikuttajamarkkinoinnin merkitykseen lapsen oikeuksien kannalta, mutta vaikuttajamarkkinoinnin yleisyyden vuoksi, koen, että lyhyt katsaus aihepiiriin on aiheellinen. Lisäksi lapset osana vaikuttajavanhempien julkaisuja kuvaa ääripäätä vastaanottavasta yleisöstä, mihin lapsia koskevat julkaisut voivat päätyä.

³⁵⁶ Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2013, s. 21–22.

³⁵⁷ JSN:n periaatelausuma 1980.

³⁵⁸ Neuvonen 2019, s. 389.

³⁵⁹ MARK Juristiryhmä: Valokuvien käyttäminen markkinoinnissa vaatii kaupallista käyttöä koskevan luvan, vierailtu 25.4.2020.

koskevassa itsesääntelyssä henkilön kuvan käyttö markkinoinnissa edellyttää aina henkilöltä saatua lupaa.³⁶⁰ Esimerkiksi YouTube on ohjeissaan ottanut kantaa siihen, että mikäli julkaistavassa sisällössä esiintyy alaikäisiä, heillä on noudatettavien lakien mukaan oikeus työstä maksettaviin korvauksiin. Joissakin tilanteissa sisällön julkaisija voi joutua maksamaan palkkaa alaikäisille tai jakamaan osan videolla saaduista tuloista alaikäisen kanssa tai laittamaan syrjään alaikäiselle varatun osuuden.³⁶¹ YouTube siis varmistaa lapsille oikeuden korvaukseen vanhempien saamista tuloista videoiden julkaisun osalta. Muun muassa KKO on ratkaisukäytännössään katsonut, että mainosjulisteessa lapsen kuvan käyttäminen ilman vanhempien suostumusta johti alkuperäisen valokuvaajan korvausvastuuseen.³⁶² Kyseisessä ratkaisussa ei kuitenkaan huomioitu lainkaan lapsen asemaa ja hänestä julkaistua kuvan aiheuttamaa haittaa lapselle itselleen, vaan raastuvanoikeudessa oli katsottu, että laajasti kaupallisessa mainonnassa käytetystä kuvasta oli aiheutunut vanhemmille kiusallisesta huomiosta johtunutta henkistä kärsimystä. KKO katsoi samoin kuin raastuvanoikeus, että valokuvaaja oli korvausvelvollinen vanhemmille lapsesta otetun valokuvan luvattomasta käyttämisestä. Perusteluissa katsottiin, että lapsi oli ollut tunnistettavissa mainoksessa käytetystä kuvasta. Ratkaisu on melko vanha, mutta koen erikoiseksi sen, että korvausvelvollisuus on nimellisesti kohdistettu vanhemmille eikä lapselle, KKO:n ratkaisun perusteella voisi tehdä johtopäätöksen siitä, että alaikäinen lapsi on tavallaan vanhempiensa omaisuutta.

Ainakin ensi alkuun pohdittuna tietojen tosiasiallisella levikillä vaikuttaisi olevan laaja vaikutus julkaisun merkitykselle lapsen oikeuksien kannalta. Vaikka ei ole takuuta, että suljettuun profiiliin julkaistu tieto ei lähtisi leviämään, on se ainakin varmuudella pienemmän piirin nähtävillä kuin vaikuttajan julkaisema kuva, jonka hänen sadat tai jopa tuhannet seuraajansa näkevät ja josta kuka tahansa voi ottaa näyttökaappauksen ja jakaa edelleen. Näkemysni mukaan vanhempien yksityisissä profiileissa lapsista julkaisemat tiedot ovat hyväksyttävämpiä lapsen yksityisyyden suojaamisen näkökulmasta kuin esimerkiksi suuren seuraajakannan omaavien vaikuttajien julkaisut. Mikäli lapsella ei ole mahdollisuutta vaikuttaa siihen julkaiseeko vanhempi hänestä tietoja vai ei, olisi lapselle ainakin taattava oikeus siihen, että hänestä julkaistut tiedot pysyvät mahdollisimman pienen henkilöpiirin nähtävillä. Lapsesta julkaistavien tietojen tulisi olla lisäksi sellaisia, joiden julkaisun yhteydessä on tehty punninta siitä, ovatko ne lapsen edun mukaisia ja sellaisia, joista ei voi aiheutua

³⁶⁰ Neuvonen 2019, s. 388.

³⁶¹ YouTube, Käytännöt – Lapsia Kuvaavia sisältöjä koskevat parhaat käytännöt, vierailtu 12.4.2020.

³⁶² KKO 1989:62.

haittaa tai vaaraa lapselle edes jälkikäteen. Esimerkiksi lapsesta otetut kuvat, joista tämä ei ole tunnistettavissa ovat varmasti tulkittavissa enemmän lapsen edun mukaisiksi, kuin sellaiset, joista ilmenee lapsen tunnistettavat piirteet. Lisäksi lapsen koti- tai koulupaikka eikä mitään arkaluonteisia tietoja lapsesta tulisi julkaista. Lapsen yksityisyyden suojaan on hyvä suhtautua lain vaatimalla tavalla, eli ottaen huomioon lapsen oikeuden yksityisyyteensä ja omiin henkilötietoihinsa, lapsen edun sekä lapsen omat näkemykset, vaikka laki ei varsinaisesti kielläkään vanhempia julkaisemasta lapsestaan tietoja.

Yllä esitetyn LOS 19 artiklan mukaisesti sopimusvaltiot suojaavat lasta kaikin asianmukaisin toimin kaikenlaiselta väkivallalta tai huonolta kohtelulta, silloin kun lapsi on vanhempansa hoidossa. LOS siis nimenomaisesti turvaa lapselle oikeuden yksityisyyteen sekä kunniaan. Lisäksi lapsen oikeutta suojeluun esimerkiksi kaikelta henkiseltä väkivallalta sekä huonolta kohtelulta tulisi kaikin mahdollisin lainsäädännöllisin ja muin keinoin turvata. Voidaanko sitten katsoa, että vanhemman julkaistessa tietoja lapsestaan sosiaalisen median palveluissa, vanhempi vahingoittaisi lastaan henkisesti tai kohtelisi lasta huonosti? Varmasti joissakin tapauksissa lapsi voi vanhetessaan tai jo julkaisuhetkellä kokea, että vanhemman julkaisema tieto tai kuva on hänen yksityisyyttään ja mainettaan loukkaava siten, että se voidaan katsoa lapsen huonoksi kohteluksi. Käytännössä valtioiden tulisi siis esimerkiksi lainsäädännön keinoin turvata kattavammin myös lapsen yksityisyyden suoja siihen kohdistuvilta loukkauksilta, myös tapauksissa, joissa loukkauksen tekijänä on lapsen oma vanhempi.

5 Lapsen ja vanhemman vastakkaiset oikeudet

Tässä pääluvussa keskitytään vanhemman ja lapsen vastakkaisiin oikeuksiin ja niiden arvottamiseen ristiriitatilanteessa. EIT:n ratkaisukäytäntö ilmentää, että sananvapaus ja yksityiselämän suoja koskevat kaikkia ihmissuhteita riippumatta ihmissuhteen laadusta. Sananvapauden ja yksityisyyden suojan ristiriitatilanteet voivat koskea myös tavallisten ihmisten keskinäisiä suhteita ja jopa samaa perhepiiriä.³⁶³ Oikeus yksityisyyteen nauttii yllä pääluvussa 3 kuvatulla tavalla myöskin perustuslain suojaa, ja sen loukkaaminen on aina vakava asia.³⁶⁴ Sananvapaus samoin kuin yksityiselämän suoja on turvattu myös ihmisoikeutena. Kuitenkin jo 1980-luvulta alkaen EIS:n 8 artiklan painoarvo on kasvanut, siten, että yksityiselämän suoja on muuntautunut hiljalleen sananvapauden rajoituksesta tosiasiallisesti itsenäiseksi oikeudeksi.³⁶⁵ Yksityiselämän suoja ei ole muita oikeuksia rajoittava tekijä vaan se itsessään voi rajoittaa muita EIS:n takaamia ihmisoikeuksia, kuten sananvapautta. Myös LOS:n turvaamat lapsen omat ihmisoikeudet luovat jännitteen vanhempien ja lasten oikeuksien välille.³⁶⁶ Voidaanko lapsen oikeutta yksityisyyden suojaan rajoittaa vanhemman sananvapauden perusteella?

Lapsella on oikeus yksityisyyteensä, ja myös lapsen huoltajien on kunnioitettava tätä oikeutta.³⁶⁷ Hakalehdon mukaan lapsen yksityisyyden suoja on tietyllä tavalla laajempi ja tietyllä tavalla suppeampi kuin aikuisen. Laajempaan lapsen yksityisyyden suojan voi nähdä siitä näkökulmasta, että lapselle on lainsäädännössä turvattu erityistä suojelua, josta etenkin vanhemmat ovat vastuussa. Toisaalta yksityisyyden suojan voi katsoa olevan myös suppeampi sen vuoksi, että vanhemmat tekevät useissa asioissa päätökset alaikäisten lastensa puolesta.³⁶⁸ Kuitenkin yllä kuvatulla tavalla näiden päätösten tulee olla lapsen edun mukaisia sekä tarvittaessa myös lapsen näkemys on huomioitava.

Sananvapauden ja toisaalta yksityisyyden suojan turvaaminen tietoverkoissa ovat informaatioyhteiskunnan merkittävimpiä haasteita.³⁶⁹ Lapsen yksityisyys sekä itsemääräämisoikeus

³⁶³ Pesonen 2017, s. 24–25. Perheen sisäisestä kollisiosta oli kyse esimerkiksi EIT:n Suomea koskevassa ratkaisussa MP v. Suomi.

³⁶⁴ Kemppinen 2011, s. 44.

³⁶⁵ Neuvonen 2014, s. 20.

³⁶⁶ Hakalehto 2016, s. 1190.

³⁶⁷ WP 160, s. 5; WP 147, s. 4–5; LOS 16 artikla.

³⁶⁸ UEF Saima, vierailtu 7.5.2020.

³⁶⁹ Ollila 2002, s. 430 ja s. 435: tutkimustyöltä vaaditaan jatkuvaa valppautta, jotta näiden oikeuksien aukot havaitaan ja oikeudet pystytään toteuttamaan täysimääräisinä muuttuvissa olosuhteissa.

ovat tietyssä ristiriidassa suhteessa lapsen oikeuteen saada kehitykselleen sekä hyvinvoinnilleen tarpeellista suojelua sekä huolenpitoa. Lapset ovat vajaavaltaisia, joten lapsilla ei ole oikeutta tai kykyä määrätä täysin kaikista itseään koskevista asioista. Lapsille on kuitenkin taattu yhdenvertainen asema suhteessa aikuisiin muun muassa PL 6.3 §:ssä. Lapsen ja huoltajan välistä suhdetta voidaan kuvata Pajulammen mukaan autonomisuuden ja suvereenisuuden käsittein, vanhempi on alaikäiseen lapseensa nähden suvereeni, kun taas lapsi on tietyn autonomisen alueen haltija.³⁷⁰ Lasten täyden itsemääräämisoikeuden puute käytännössä usein kaventaa lapsen yksityisyyden suojaa, sillä huoltajilla on oikeus tehdä päätöksiä lapsen puolesta tätä koskevissa asioissa. Käytännössä vanhempien tehdessä päätöksiä lapsensa yksityisyyden suojan osalta, on lähtökohtaisesti aina vanhemman oikeus sananvapauteen ja lapsen oikeus yksityisyyteen vastakkain.

Sananvapaus on kotimaisessa oikeusjärjestyksessä taattu muun muassa perustuslain tasolla perusoikeutena. PL 12 §:n mukaan jokaisella on sananvapaus, johon sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Sananvapaus liittyy vahvasti sosiaalisen median palveluihin ja sananvapauden käyttäminen sosiaalisessa mediassa on arvioinnin kohteena usein, sillä periaatteessa kuka hyvänsä voi ladata tietoverkon palvelusivustoille haluamiaan tietoja ja lisäksi lähes kuka hyvänsä voi näitä tietoja tarkastella.³⁷¹ Mikäli sananvapauden käyttö loukkaa yksityiselämän suojaa voi siitä tulla aiheelliseksi langettaa rangaistus. Tällöin tuomion tulee kuitenkin olla tarpeeksi yksityiskohtaisesti sekä tarkasti perusteltu sekä vastakkain olevia ihmisoikeuksia tulee punnita.³⁷² Lapsen oikeussubjektius on tunnustettu Suomessa perustuslain tasolla. Tästä huolimatta, lapset on osittain asetettu tietyssä suhteessa erityisasemaan (*lasten suojelun periaate*). Kuitenkaan lasten oikeuksia ei voida suojelemisen nimissä rajoittaa miten paljon tahansa, vaan lähtökohtana on, että lasten perusoikeuksien rajoittamista koskevat yleiset perusoikeuksien rahoitusperusteet, jotka määriteltiin tarkasti perusoikeusuudistuksen yhteydessä.³⁷³ Lapsen oikeuksien rajoittamisessa on löydettävä tasapaino lapsen itsemääräämisoikeuden ja suojeluperiaatteen välillä.³⁷⁴ Jotta lapsen oikeudet voivat toteutua, on aikuisen velvollisuutena aina täytöntöönpanna ne ja ottaa lapsen oikeudet muutoinkin vakavasti.³⁷⁵

³⁷⁰ Pajulammi 2014, s. 101–102.

³⁷¹ Pesonen 2017, s. 26.

³⁷² Pesonen 2017, s. 36.

³⁷³ Nieminen 2006, s. 109.

³⁷⁴ Nieminen 2006, s. 109.

³⁷⁵ Araneva 2018, s. 253.

LOS 16 artiklan mukaisesti lapsen yksityisyyteen ei saa puuttua mielivaltaisesti ja lapsella on oikeus lain suojaan tällaiselta puuttumiselta. YK:n ihmisoikeuskomitea on yleisohjeessaan todennut KP-sopimuksen 17 artiklan osalta, että valtioilla on velvollisuus taata yksityiselämän suoja paitsi viranomaisten myös yksityisten henkilöiden mielivaltaiselta puuttumiselta.³⁷⁶ Lapsen yksityisyyttä tulee suojella perheen piirissäkin, joten lapsen yksityisyyden suojaaminen kuuluu viranomaisten lisäksi myös esimerkiksi vanhemmille. PL 22 §:ssä julkiselle vallalle asetetaan velvollisuus turvata sekä perus- että ihmisoikeuksien toteutuminen. Nämä oikeudet ovatkin usein hyvin lähellä toisiaan, mutta velvollisuuden täyttäminen edellyttää julkiselta vallalta paitsi pidättäytymistä puuttumaan perus- ja ihmisoikeuksiin myös aktiivisia toimenpiteitä yksilön perusoikeuksien suojaamiseksi ulkopuolisilta hyökkäyksiltä.³⁷⁷ Turvaamisvelvollisuus koskee lisäksi perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen varmistamista yksityisten keskinäisissä suhteissa, etenkin siten, että lainsäätäjän tehtävänä on tämentää perusoikeutta niin, että sen vaikutus ulottuu myös yksityisiin suhteisiin.³⁷⁸ Perusoikeuksien merkitys konkretisoituu tilanteissa, joissa kaksi eri perusoikeutta ovat vastakkain ja etenkin sähköisen viestinnän alueelle on tavallista, että kumpikin kollision yksityisistä osapuolista on perusoikeuksien subjektina.³⁷⁹

Vanhempien oikeuksia on rajoitettu historiassa muun muassa lasten ruumiillisen kurituksen kieltämisellä vuonna 1983 ja lapsen perusoikeuksien kehityksen taustalla on kyse laajemmasta yhteiskunnallisesta muutoksesta.³⁸⁰ PL 6.2 §:n mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan esimerkiksi iän perusteella. Esitöissä on kuitenkin katsottu, että kyseinen säännös ei estä tosiasiallisen tasa-arvon turvaamiseksi tarpeellista positiivista erityiskohtelua siten, että tehdään tietyn ryhmän, kuten lasten asemaa ja olosuhteita parantavia toimia.³⁸¹ Kaikki perus- ja ihmisoikeudet eivät ole ehdottomia, sillä tavalla, että niitä ei milloinkaan voisi rajoittaa³⁸². Tarve rajoittamiselle voi syntyä yhden taikka useamman oikeuden ristiriidasta, jonka myötä kaikkien oikeuksia ei välttämättä voida

³⁷⁶ General Comment No. 16: Article 17. Yleisohjeessa korostetaan myös yksityisyyden suojan suhteellisuutta.

³⁷⁷ Nieminen 2006, s. 136.

³⁷⁸ HE 309/1993 vp, s. 75.

³⁷⁹ Innanen – Saarimäki 2012, s. 11.

³⁸⁰ Nieminen 2006, s. 106. Lapsia ei pidetä vanhempien omaisuutena, vaan lapset tunnustetaan yhteiskunnallisiksi toimijoiksi (Nieminen 2006, s. 106).

³⁸¹ HE 309/1993 vp, s. 44. Lisäksi yhdenvertaisuussäännöksellä haluttiin korostaa lasten kohtelua tasa-arvoisina suhteessa aikuisväestöön (HE 309/1993 vp, s. 44).

³⁸² Rajoittaminen tarkoittaa perus- ja ihmisoikeussäännöksen soveltamisalan piirissä olevan oikeuden kaventamista tai säännöksen suojaaman yksilön oikeusasemaan puuttumista julkisen vallan toimenpitein (Araneva 2018, s. 22). Ks tarkemmin perusoikeuksien yleisistä rajoitusedellytyksistä PeVM 25/1994, s. 5.

samanaikaisesti toteuttaa niiden ristiriitaisuuden vuoksi, ilman että jonkun vastakkaisen osapuolen perus- tai ihmisoikeuksia rajoitetaan. Yksilö ei voi vaatia niin ehdotonta suojaa omille perus- ja ihmisoikeuksilleen, että se johtaisi jonkun toisen yksilön vastakkaisen oikeuden loukkaukseen, myös painavien yhteiskunnallisten intressien perustella rajoitustoimia voidaan tehdä.³⁸³

Ihmisoikeudet ovat keskenään samanarvoisia eikä niillä ole minkäänlaista keskinäistä etusijajärjestystä.³⁸⁴ EIT on korostanut myös etenkin lasten ja muiden suojattomassa asemassa olevien henkilöiden oikeuksien suojelua vakavilta henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksilta tehokkaan ennaltaehkäisyssä muodossa.³⁸⁵ Toistaiseksi EIT on käsitellyt lapsen yksityisyyttä koskevia tapauksia erityisesti internetin kautta toteutettuihin yksityiselämän loukkauksiin liittyen ja korostanut alaikäisten erityisen haavoittuvaa asemaa verkkoympäristössä. Internetin ja sosiaalisen median kasvavan vaikutuksen vuoksi on huomioitava erityinen tasapaino sananvapauden sekä muiden oikeuksien välillä. EIT painottaa, että etenkin alaikäisten oikeuksia on suojattava kaikissa tilanteissa ottaen huomioon heidän suojaton asemansa.³⁸⁶ EIT painottaa, että eri ihmis- ja perusoikeuksien kollisiotilanteessa kansallisen viranomaisen on löydettävä oikeudenmukainen tasapaino eri oikeuksien kesken. Tilanteessa, jossa sananvapaus joutuu vastakkain yksityiselämän suojan kanssa, tulee EIT:n mukaan punnita seuraavia kriteereitä:

- Oliko julkaistu tieto yleisen mielenkiinnon kohteena ja edistikö se sitä
- Miten tunnettu julkaistuun tietoon liittyvä henkilö oli
- Minkälainen oli henkilön aiempi käyttäytyminen
- Mikä oli julkaisun aihe, sisältö ja muoto
- Mitkä olivat tiedon julkaisemisen seuraukset
- Miten tiedot oli saatu ja miten todenmukaisia ne olivat
- Minkälaisissa oloissa valokuvat oli otettu ja mikä oli niiden käytön journalistinen peruste.³⁸⁷

Yllä listatut punnintaperiaatteet ovat sovellettavissa ammattimaisen julkaisutoiminnan lisäksi myös sosiaalisen median palveluissa, kun arvioidaan sananvapausnäkökulmasta julkaistavien tietojen oikeutusta.³⁸⁸

³⁸³ Araneva 2018, s. 22–23.

³⁸⁴ Pesonen 2017, s. 36.

³⁸⁵ Pesonen 2017, s. 26. EIT ei ole käsitellyt vielä toistaiseksi tapauksia, joissa olisi kyse sosiaalisessa mediassa julkaistuihin lapsen tiedoista, mutta on todennäköistä, että tällaisia tapauksia tullaan lähitulevaisuudessa käsittelemään (Groothuis 2014, s. 153).

³⁸⁶ Council of Europe / European Court of Human Rights: Internet: case law of the European Court of Human Rights 2011, s. 14.

³⁸⁷ Pesonen 2017, s. 36–37.

³⁸⁸ Pesonen 2017, s. 37.

EIS 8 artiklaa koskevien tapausten analyysi etenee joko negatiivisen tai positiivisen velvoitteen näkökulmasta, mutta mikäli katsotaan, että yksityiselämän suojaan on puututtu negatiivisen pidättäytymisvelvoitteen kautta, niin punnitaan sitä, onko puuttuminen ollut lakiin perustuvaa sekä lainmukaista, onko puuttumiselle ollut oikeutettu tarkoitus ja onko puuttuminen ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa. Mikäli kyseessä on valtion positiivisen velvoitteen olemassaolo, punnitaan kohtuullista tasapainoa yleisen ja yksilön edun välillä.³⁸⁹ Suurta eroa punnintojen välillä ei ole, sillä molemmissa tilanteissa on löydettävä oikeudenmukainen tasapaino kilpailevien etujen välillä.³⁹⁰ EIT on tulkinnut EIS 8 artiklaa yksityiselämän suojasta siten, että se edellyttää sopimusvaltioiden turvaavan yksityiselämää myös horisontaalivaikutuksen tilanteissa.³⁹¹ Lisäksi yksityiselämän käsitettä on tulkittu laajasti, vaikka aiemmin yksityiselämän ja kunnian suoja pidettiin ainoastaan EIS:n takaaman sananvapauden hyväksyttävänä rajoitusperusteina.³⁹² EIT:n ratkaisukäytäntö on hajanaistunut, joten monissa kahden ihmisoikeuden välisissä tilanteissa on vaikea arvioida etukäteen, kuinka EIT punnitsisi oikeuksien välistä suhdetta, Tiilikka onkin katsonut, että vaikeimmissa valtion harkintamarginaaliin kuuluvissa tapauksissa olisi mahdollista, että EIT hyväksyisi yhtäläillä sananvapaus- kuin myös yksityisyydensuojamyönteisen ratkaisun, mikäli ratkaisu on hyvin perusteltu ja punnittu.³⁹³ Lisäksi tietosuojavaltuutettu on katsonut, että luonnollisia henkilöitä esittävien videotallenteiden julkaiseminen esimerkiksi sosiaalisissa medioissa, on sellaista sananvapauden käyttämistä ja verkkoviestintää, johon sovelletaan lakia sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003).³⁹⁴

KKO on ratkaisukäytännössään katsonut, että olennaisena lähtökohtana lapsen ja huoltajan oikeuksien yhteensovittamisessa on pidettävä sitä, että huoltajille kuuluva oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja henkilökohtaisista asioista perustuu tarkoitukseen huolehtia lapsen edusta ja turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten

³⁸⁹ Hirvelä – Heikkilä 2013, s. 360–361.

³⁹⁰ Hirvelä – Heikkilä 2013, s. 361. Ks. myös H. v. Suomi, kohta 52.

³⁹¹ Hirvelä – Heikkilä 2013, s. 360; Tiilikka 2010, s. 34. EIT katsoi, että vaikka EIS 8 artikla pääosin suojaaa yksilöä viranomaisten puuttumisilta, niin se saattaa silti perustaa valtioille positiivisia velvoitteita ryhtyä toimiin yksityiselämän suojelemiseksi yksityishenkilöiden keskinäisissä suhteissa. Tapauksessa oli kyse yksityiselämän suojan loukkauksesta, kun alaikäisen nimellä ja tämän tietämättä oli julkaisu internetiin seksuaalisuonteinen seuranhakuilmoitus. Ilmoituksen laittanutta henkilö ei voitu lainsäädännön puitteissa selvittää eikä saada syyteeseen (K.U. v. Suomi, kohta 42 ja 43). Lisäksi EIT katsoi, että lapsilla on oikeus valtion suojaan:

”Children and other vulnerable individuals are entitled to State protection, in the form of effective deterrence, from such grave types of interference with essential aspects of their private lives” (K.U. v. Suomi, kohta 46).

³⁹² Tiilikka 2010, s. 34–35.

³⁹³ Tiilikka 2010, s. 46–47.

³⁹⁴ Tietosuojavaltuutetun ratkaisu, dnro 1222/41/2013.

tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huoltajien on näitä oikeuksia käyttäessään lapsen huollossa ja kasvatuksessa otettava huomioon lapsen perusoikeuksista mahdollisesti johtuvat rajoitukset ja mahdollisissa ristiriitatilanteissa on pyrittävä lapsen kokonaisuutta parhaalla tavalla toteuttaviin ratkaisuihin.³⁹⁵ Hakalehdon mukaan EIT on ratkaisukäytännössään lähtenyt siitä, että mikäli vanhemman ja lapsen edut ovat vastakkain, niin vanhemman edun on väistyttävä.³⁹⁶ EIT tulkintakäytännössä on todettu, että huoltajan oikeudet eivät voi olla vailla rajoja, vaan julkisen vallan tehtävänä on suojata lasta huoltajan aseman väärinkäytöltä.³⁹⁷ Yhteensovittaessa lapsen ja tämän huoltajien oikeuksia, ensisijainen merkitys on aina lapsen edulla, jolla voidaan syrjäyttää vanhemman intressit. Perhe-elämän suoja ei oikeuta huoltajaa toimiin, jotka vaarantavat lapsen terveyttä tai kehitystä.³⁹⁸

Korkein oikeus on ratkaisussaan katsonut lasten toisen vanhemman esimerkiksi syyllistyneen yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämiseen tilanteessa, jossa kyseinen vanhempi oli tuomittu rangaistukseen seksuaalirikosasiassa ja tämä oli ollut haastateltavana television ajankohtaisohjelmassa huoltoriitoihin liittyvistä inestiväitteistä sekä niiden tutkimisesta. KKO arvioi, että tapauksessa oli puututtu alaikäisten seksuaalirikosten uhrien perusoikeutena turvatun yksityiselämän suojan ydinalueelle, ja tämä puuttuminen oli niin olennaista, että sananvapauteen puuttuminen on siihen nähden perusteltua.³⁹⁹ Korkein oikeus samoin kuin EIT on siis tulkinnut vanhemman sananvapauden rajoittamista lapsen yksityiselämän suojan perusteella hyvin tiukasti.⁴⁰⁰

Tilanteessa, jossa vanhemman sananvapaus ja lapsen oikeus yksityisyyden suojaan ovat vastakkain, tulisi siis tehdä punninta oikeuksien välillä. Perustuslakivaliokunnan mukaan lapsen ja hänen vanhempansa puhevallan tulee olla rinnakkaisia eikä toisensa poissulkevia ja lisäksi

³⁹⁵ KKO 2008:93, kohta 22. Ratkaisussa oli kyse uskonnollisista syistä lapselle suoritetusta ympärileikkauksesta uskonnollisista syistä. KKO katsoi, että vanhemman menettely ei ollut rangaistavaa pahoinpitelynä eikä siihen yllytyksenä.

³⁹⁶ UEF Saima, vierailtu 7.5.2020. Hakalehto katsoo, että vaikka ratkaisukäytäntö koskeekin perhe- ja yksityiselämän suojaa yleisesti, voidaan päätellä, että ”myös sosiaalisen median osalta lapsen edun ja tähän sisältyvän yksityisyyden suojaaminen on tärkeämpää kuin esimerkiksi vanhemman sananvapauteen kuuluva oikeus julkaista perheestään tietoja ja kuvia sosiaalisessa mediassa” (UEF Saima).

³⁹⁷ Nielsen v. Tanska.

³⁹⁸ Johansen v. Norja, kohta 78; Scozzari ja Giunta v. Italia, kohta 169.

³⁹⁹ KKO 2009:3.

⁴⁰⁰ Ratkaisussa KKO 2009:3 katsottiin, että korkein oikeus on aiemmassa oikeuskäytännössään EIT:n ratkaisukäytäntöön viitaten todennut, että yksityiselämän suojan ja sananvapauden yhteensovittamisessa noudatettavat olennaiset arviointiperusteet vastaavat niitä periaatteita, jotka on omaksuttu yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevassa kansallisen rikoslain säännöksessä. Näin sananvapaudesta perusoikeutena ei johdu estettä soveltaa yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevaa rangaistussäännöstä sisältönsä mukaisesti, vaikka sillä rajoitettaisiinkin sananvapautta.

julkisen vallan velvoite on tukea lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Perustuslakivaliokunnan mukaan lapsen edun on käytävä ristiriitatilanteessa perheen edun edelle.⁴⁰¹ Käytännössä yllä esitetyn valossa lapsen oikeus yksityisyyteen on useissa tilanteissa vahvempi oikeus kuin vanhemman oikeus sananvapauteen.

Lähtökohtana tilanteissa, joissa vanhemman oikeus sananvapauteen ja lapsen oikeus yksityisyyden suojaan ovat vastakkain on, että oikeuksien välillä tulee tehdä punninta tapauskohtaisesti, mikäli toisen tahon perus- ja ihmisoikeutta halutaan rajoittaa. Oikeuskäytännössä lapsen ja vanhemman ristiriidassa olevia oikeuksia on lähtökohtaisesti yllä ilmenevällä tavalla arvioitu siten, että lapsen oikeus on paremmassa asemassa lapsen muutoin haavoittuvaisen aseman vuoksi. Periaatteessa lapsen oikeus yksityisyyden suojaan on siis rajoitettavissa vanhemman sananvapaudella, mutta käytännössä on katsottu, että lapsen oikeus yksityisyyden suojaan vaatii laajempaa suojaa ja voi siten rajoittaa vanhemman sananvapautta. Lapsen oikeus yksityisyyden suojaan ei kuitenkaan ole oikeutena täysin rajoittamaton, joten mikäli vanhemman sananvapauden katsottaisiin rajoittavan lapsen oikeutta, tulisi sen olla perusoikeuksien rajoitusedellytysten mukaisesti perusteltu.

⁴⁰¹ PeVM 25/1994, s. 47.

6 Johtopäätökset

Mitä sitten tulisi pitää mielessä julkaistaessa tietoa alaikäisestä erilaisissa sosiaalisen median palveluissa? Jatkuvasti kehittyvässä teknologian ympäristössä on näkemykseni mukaan tärkeää taata jokaiselle samanlaiset lähtökohdat oman verkkoidentiteetin luomiseen ja päätökseen siitä haluaako sellaisen. Kun lähes kaikesta toiminnasta jää jälki verkon syövereihin, on tärkeää punnita lapsen yksityisyyden suojaamista myös sosiaalisessa mediassa. Yhtä tärkeää on kehittää mediakasvatusta niin vanhempien kuin lastenkin osalta, jotta ymmärrys siitä, miten sosiaalisen median ympäristössä tulee toimia olisi yhtäläinen kaikille. Sosiaalisen median käytön jatkuva yleistyminen tuo jatkuvasti enemmän ja enemmän ihmisiä joka-päiväiseen kaiken jakamisen kulttuurin piiriin. Sosiaalisen median käyttö tuo mukanaan niin hyviä kuin huonojakin puolia, ja vanhemmalla on velvollisuuksia huolehtia myös verkko-ympäristöissä lapsen turvallisuudesta ja lapsen yksityisyyden suojelemisesta.

Mitä sitten ovat lapsen yksityisyyden suojan erityispiirteet? Lapsen yksityisyyden suojaan liittyviä erityispiirteitä on esitetty yllä lukujen 3, 4 ja 5 alla. Näistä merkittävimpiä ovat se, että lapsilla on yhdenvertainen asema aikuisiin nähden ja että perus- ja ihmisoikeudet koskevat myös lapsia täysimääräisesti. Näin ollen myös lapsilla on oikeus yksityisyyteen samoin kuin aikuisillakin lainsäädännön näkökulmasta. Erityispiirteinä lapsen yksityisyyden osalta ovat kuitenkin lapsen vapaa itsemääräämisoikeus sekä lapsen riippuvuus muiden suojelulle. Toisaalta nämä erityispiirteet vain korostavat vanhempainvastuunkantajalle ja yhteiskunnalle sekä sosiaalisen median palveluntarjoajille asetettua erityistä velvollisuutta suojella lasta ja tämän yksityisyyttä myös sosiaalisen median palveluissa. Lapsen yksityisyyden suojaamisessa tulisi kiinnittää huomiota lapsesta julkaistavan tiedon sisältöön sekä sen mahdolliseen arkaluontoisuuteen. Lisäksi tulisi huomioida julkaistavan tiedon levikki sekä parhaalla mahdollisella tavalla lapsen omat näkemykset ja tämän etu.

Kenen vastuulla lapsen yksityisyyden suojaaminen sosiaalisessa mediassa on ja miten lapsen yksityisyyttä suojataan? Yllä esitetyllä tavalla lapsen yksityisyyttä suojataan tietosuojalainsäädäntöön otetuilla ikärajoilla sekä myös sosiaalisen median palveluiden tarjoajien erityisillä lasta koskevilla käyttöehdoilla. Kuten tutkimuksesta käy ilmi, nämä palveluntarjoajien ehdot eivät kuitenkaan ole kovin tehokkaita lasten oikeuksien suojaamisen kannalta, joten viimekädessä vastuu lapsen yksityisyyden suojaamisesta on tämän vanhemmilla. Sopimusvaltiot voisivat huolehtia lasten yksityisyyden suojelemisesta paremmin esimerkiksi

huolehtimalla riittävän kattavasta mediakasvatuksesta niin vanhemmille kuin myös lapsille. Kun pääasiallinen vastuu lapsen oikeuksien suojaamisesta on vanhemmilla, on lapsen omien oikeuksien toteutuminen kuitenkin hataralla pohjalla, sillä vanhemmalla on päätäntävalta lastaan koskevista asioista ja lisäksi vanhemmalla on sananvapaus julkaista haluamiaan asioita omassa sosiaalisessa mediassaan. Yllä esitetyn mukaisesti lapsen oikeudet eivät tosiasiallisesti myöskään aina toteudu riittävällä laajuudella perheen sisäisissä asioissa. Lapsella ei ole käytännössä mitään keinoa suojautua yksityisyytensä loukkaukselta sellaisissa tilanteissa, joissa tämä ei tietojensa julkaisuhetkellä ymmärrä mistä on kyse. Lainsäädäntöme ei varsinaisesti suojaa lasta vanhempien tekemiltä loukkauksilta ja kukaan ei varsinaisesti valvo lapsen etua ja turvallisuutta tällaisissa tilanteissa. Kuten yllä on esitetty lapsiasiavaltuutettu ja Eduskunnan oikeusasiamies harvoin käsittelevät yksittäisten lasten asioita. Lapsen keinot suojata yksityisyyttään ovat heikot tilanteissa, joissa vanhempi tekee lapsensa puolesta päätöksen lapsen tietojen julkaisemisesta eikä lapsi pysty ilmaisemaan omaa mielipidettään tai vanhempi tekee päätöksen lapsen vastustamisesta huolimatta. Näkemykseni mukaan palveluntarjoajien asettamien ikärajojen ja käyttöehtojen lisäksi myös lapsen edun painotusta palveluissa tulisi korostaa. Palveluntarjoajien tulisi pyrkiä täyttämään lapsille lain tasolla turvattu yksityisyyden suoja yhtäläisesti aikuisten kanssa esimerkiksi parantamalla lasten suojakeinoja yksityisyytensä loukkauksia vastaan tilanteissa, joissa lapsen oma vanhempi on tietojen julkaisijana.

Kolmas tutkimuskysymys oli, voiko lapsen yksityisyyden suoja tulla rajoitetuksi vanhemman sananvapauden perusteella? Lähtökohtaisesti lainsäädäntö ei takaa lapsen yksityisyyden suojalle vahvempaa asemaa perus- ja ihmisoikeutena kuin muillekaan perusoikeuksille. Oikeuskäytännössä vanhemman ja lapsen oikeuksien ollessa vastakkain on kuitenkin lähtökohtaisesti päädytty painottamaan lapsen oikeusasemaa vahvempana lasten heikomman aseman ja suojelutarpeen vuoksi. Lainsäädäntö jättää kuitenkin aukon sille, voiko vanhemman sananvapaus tulla rajoitetuksi lapsen yksityisyyden suojan perusteella tai lapsen yksityisyyden suoja vanhemman sananvapauden perusteella.

Yllä esitetyn mukaisesti lapsen yksityisyyden suoja ja sen laajuus sosiaalisessa mediassa eivät ole niinkään puhtaasti oikeudellisia ongelmia, vaan asian ratkaisemiseen vaaditaan myös näkökulmia, joissa huomioidaan yhteiskunnan asenteet. Kyseessä on yhteiskunnan käyttäytymisnormit, joiden kautta lapsen yksityisyyden suoja voisi olla paremmin ratkaistavissa kuin lainsäädännön kautta. Esimerkiksi kiinnittämällä huomiota mediakasvatukseen ja

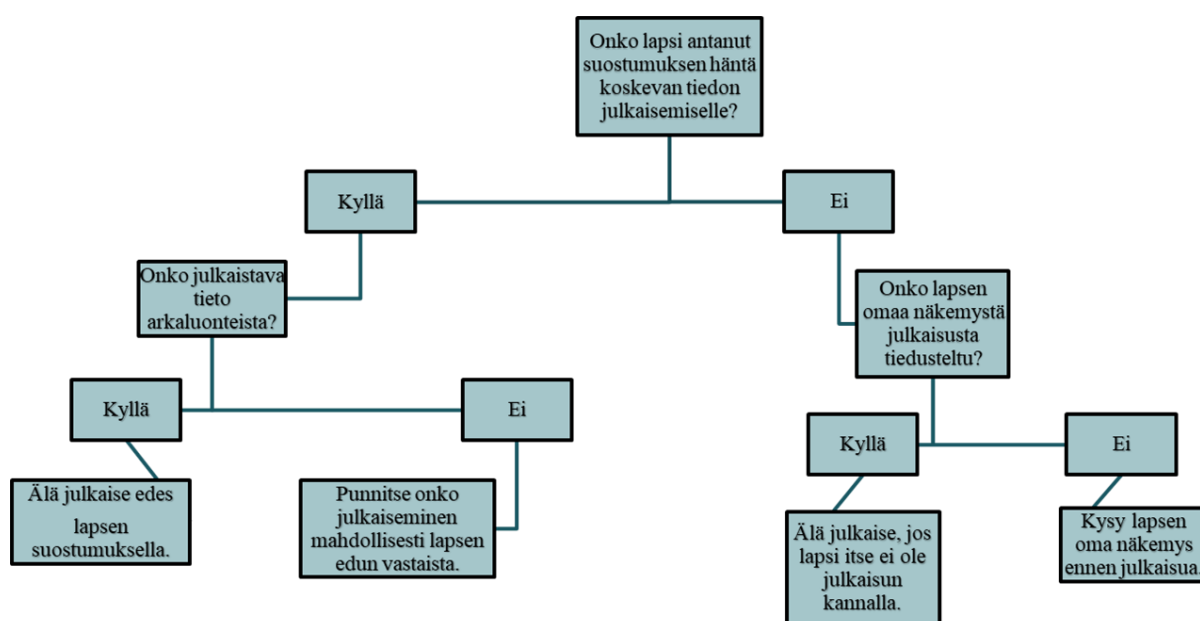
vanhempien informoimiseen voidaan saada aikaan lapsen yksityisyyden suojan kannalta hyviä lopputuloksia. Lainsäädännön kautta vanhempien julkaisuvapauden rajoittaminen ei ainakaan nykyisen tasoisen lainsäädännön puitteissa ole mahdollista, sillä vastakkain on lapsen oikeus yksityisyyteen ja vanhemman oikeus sananvapauteen. Lisäksi vanhemmat käyttävät päätäntävaltaa etenkin nuorten lasten puolesta, ja lapsen näkökulmien huomioimisen takaamista ei kotioloissa voida taata. Voimassa olevan lainsäädännön valossa näkemykseni on, että lasten tietojen ja yksityisyyden suojaaminen sosiaalisessa mediassa on avoin kysymys. Lainsäädännön sekä palveluntarjoajien käyttöehtojen jättäessä aukon lasten tietojen julkaisemisen osalta, on tietojen julkaiseminen lapsen edun mukaisesti vanhempien harkintavallan alla ja heidän vastuullaan.

Yllä kuvatun lasten erityisen aseman turvaamiseksi on erittäin tärkeää ylläpitää yhteiskunnallista keskustelua yllä lapsista osana sosiaalista mediaa. Aihe jakaa valtavasti mielipiteitä, ja kun lainsäädännössä on aukko, niin näkemykseni mukaan mahdotonta ratkaista lasten yksityisyyden suojaan liittyviä kysymyksiä ainoastaan lainopillisin keinoin. Niin lasten kuin aikuistenkin mielipiteillä tulisi olla merkitystä siinä, miten lainsäädännöllä säädelään esimerkiksi kuvien jakamista lapsesta sosiaaliseen mediaan. Lapsen oikeudet kehittyvät muuttuvan maailman mukana aivan kuten kaikki muutkin oikeudet. Niiden kehitys on pitkälti riippuvaista siitä, mistä kohteista kehitysideoita kumpuaa. Yhteiskunnan muuttuvat asenteet tulevat varmasti jatkossakin muovaamaan lapsen oikeuksia. Samoin yksityisyyden suojan käsite on jatkuvassa muutoksessa, kun sen suojaaminen ja tasapainottelu julkisen ja yksityisen välillä on moninaistuvan teknologian ja muiden syiden vuoksi pinnalla. ”Lapsen oikeudet eivät tulekaan sillä tavalla valmiiksi, että jonakin päivänä voitaisiin todeta asioiden olevan kunnossa ja tekemisen tarpeen ohi. Yhteiskunta muuttuu ja yhä uudestaan joudumme pohtimaan, mitä lapsen oikeuksien turvaaminen jokaiselle lapselle juuri tässä ajassa edellyttää”.⁴⁰²

Vaikka sosiaaliseen mediaan liittyy uhkakuvia, ei se silti ole aina ”huono” valinta, vaan se on osa nykypäivän yhteiskuntaa ja kommunikaatiota, jonka vuoksi on tärkeää, että lapsetkin oppivat olemaan läsnä sosiaalisessa mediassa. Kuitenkin lapsen edun ja turvallisuuden huomioimiseksi, on hyvä pitää mielessä tiettyjä pelisääntöjä julkaisuja tehtäessä. Julkaistavan tiedon sisällön merkitys myös korostuu sillä, jokainen yksilö ajattelee itsestään eri tavalla.

⁴⁰² Lapsenoikeudet.fi, 30 vuotta lapsen oikeuksia, vierailtu 19.4.2020.

Nuoret ja nuoret aikuiset suhtautuvat eri tavoin heistä lisättyihin sisältöihin, joten koskaan ei voi tietää, miten lapsi suhtautuu hänestä julkaistuun tietoon esimerkiksi vuosia myöhemmin. Seuraavan kaavion avulla olen pyrkinyt kokoamaan tiivistetysti asiat, joita yllä on esitetty punninnassa siitä, miten lasta koskevia tietoja julkaistaessa tulisi pitää mielessä. Kaavio on hyvin pelkistetty, ja lisäksi punninnassa lapsen tietojen julkaisemisen osalta tulisi aina huomioida lapsen etu ja se, onko tiedon julkaiseminen mahdollisesti lapsen oman edun vastaista. Lisäksi on hyvä huomioida se, onko lapsi tosiasiallisesti ymmärtänyt, mihin on antanut suostumuksensa sekä se, halutaanko lapselle tehdä virtuaalinen identiteetti tämän puolesta.

Kuvio 1: Punnintaperiaate lapsen tietojen julkaisuun sosiaalisessa mediassa.